

MEGOKGO YA LETHABO: KANEGELORATO YA SEPEDI

KA

KGELEDI JOHANNA LEBAKA

E neelwa go ya ka dinyakwa tša tikrii

ya

MAGISTER ARTIUM

ka

LEFAPHENG LA POLELO LE DINGWALO LE FILOSOFI

MOHLAHLI : DR M.J. MOJALEFA

MOTHUŠI : PROF P.S. GROENEWALD

YUNIBESITHI YA PRETORIA

PRETORIA

AGOSETOSE 1999

SEGOPOTŠO

Ke re diatla pšhaapšhaa go wene mohlahli wa ka, Dr M.J. Mojalefa ka tlhahlo le tšhušumetšo yeo le mphilego yona. Mogale! go se mphelele pelo ga gago, lehono o ntirile mothwana. Gola o fetiše tlou ka bogolo.

Gape ke leboga Prof P.S. Groenewald ka thekgo le phetolelo go lelemeng la Sefora le kakaretšo lelemeng la Seafrikaanse. Mokone! Modimo a go okeletše matsatši.

Ke leboga le Dr M.M. Marggraff ka phetolelo go kakaretšo lelemeng la Seisimane. Ke sa lebale go leboga Letty Mathabathe ka modiro wo mogolo wa go tlanya.

Go Mdi. M.J. van Zyl le Mna. D.M.G. Sekeleko ke re malebo go thekgo ye borutho ge go be go fiša.

Bokgobapuku, ka thušo le tlhohleletšo yeo le nthekgilego ka yona, ke re seatla godimo ga se sengwe.

Ke rata go leboga le mma yo a ntswetšego Mdi. Matswenya Maforaga Sema le Malome P.R. Senyatsi ka thuto yeo ba mphilego yona ka gobane e bile motheo woo ka wona ke kgonneggo go fihla maemong ao ke lego go ona. Le se lahle, Bašitameetse a thakadu mmamariana.

Go banake, Kholofelo, Tiišetšo le Lebogang ke leboga kgotlelelo le lerato leo ba nthekgilego ka lona ge ke be ke kotobane ke ba hlokiša lerato la motswadi. Ke hlaelelwa ke mantšu a go leboga tatagobanake, Mohu David Moroamonere Lebaka.

A go retwe Ramasedi ge a ile a nthekga le go mpabalela go fihla ke phetha mošomo wo.

DITENG

TŠHUPANE

LETLAKALA

1. KGAOLO YA PELE	1
1.1 Matseno	1
1.2 Kanegelorato	2
1.3 Maikemišetšo	6
1.4 Mokgwa wa nyakišišo	8
1.5 Taetšonyakišišo	8
1.5.1 Diteng	9
1.5.2 Thulaganyo	12
1.5.3 Mongwalelo	15
1.6 Tshepedišo ya ditaba	17
2. KGAOLO YA BOBEDI	19
2.1 Diteng I	19
2.2 Matseno	19
2.3 Kakaretšo ya diteng tša <i>Megokgo ya Lethabo</i>	19
2.4 Sererwa sa <i>Megokgo ya Lethabo</i>	21
2.5 Tlhalošo ya dielemente tša diteng	21
2.5.1 Baanegwa	22
2.5.2 Kamano ya baanegwa le baanegwanyane	24
2.5.2.1 Mongangišwa	25
2.5.2.2 Mongangiši	33
2.6 Kakaretšo	38
2.7 Kakaretšomoka	40

3.	KGAOLO YA BORARO	42
3.1	Diteng II	42
3.2	Matseno	42
3.3	Ditiragalo	42
3.3.1	Magoro a ditiragalo	45
3.3.2	Ditiragalo (ka botšona)	46
3.4	Tikologo	49
3.4.1	Nako	50
3.4.1.1	Kakaretšo ya ditiragalo	55
3.4.2	Felo	58
3.5	Kakaretšomoka	61
4.	KGAOLO YA BONE	62
4.1	Thulaganyo I	62
4.2	Matseno	62
4.2.1	Kamano ya mahlakore a thulaganyo	62
4.3	Moko wa ditaba	64
4.4	Moakanyetšo	65
4.5	Thaetlele	68
4.5.1	Mehuta ya dithaetlele	68
4.5.2	Mediro ya dithaetlele	70
4.6	Dikokwane tša thulaganyo	74
4.6.1	Kalotaba	75
4.6.1.1	Thulano	78
4.6.1.2	Maatlakgogedi	80
4.6.2	Tlhalošo ya kalotaba ya <i>Megokgo ya Lethabo</i>	81
4.6.2.1	Kakaretšo ya diteng	81
4.6.3	Dielemente tša kalotaba	82
4.6.3.1	Baanegwa	82
4.7	Kakaretšo	88

5.	KGAOLO YA BOHLANO	89
5.1	Thulaganyo II	89
5.2	Matseno	89
5.3	Semelo sa baanegwa	89
5.4	Diphapantšhotshwanelo	90
5.4.1	Molwantšhwa	90
5.4.2	Molwantšhi	104
5.5	Diphapantšhotshwanelo	108
5.5.1	Molwantšhwa	108
5.5.2	Molwantšhi	109
5.6	Diphapantšhotlaleletšo	113
5.6.1	Molwantšhwa	113
5.6.2	Molwantšhi	117
5.7	Kakaretšo	118
6.	KGAOLO YA BOSELELA	119
6.1	Thulaganyo III	119
6.2	Matseno	119
6.3	Ditiragalo	119
6.3.1	Ditiragalo tša kalotaba ya <i>Megokgo ya Lethabo</i>	120
6.4	Tikologo	123
6.4.1	Nako	123
6.4.2	Felo	124
6.4.3	Kakaretšo	128
6.5	Tšwetšopele	128
6.5.1	Kakaretšo ya diteng tša tšwetšopele	130
6.5.2	Bohlokwa bja leeto dingwalong	133
6.5.3	Tlhalošo ya tirišo ya dithekniki	135
6.5.4	Kakaretšo	147
6.6	Kakaretšomoka	147

7.	KGAOLO YA BOŠUPA	148
7.1	Thulaganyo IV	148
7.2	Matseno	148
7.3	Sehloa	148
7.3.1	Kakaretšo ya ditiragalo tša sehloa	149
7.3.2	Sehloa sa <i>Megokgo ya Lethabo</i>	150
7.3.3	Kakaretšo	152
7.4	Tlemollo ya lehuto	152
7.4.1	Kakaretšo ya ditiragalo tša tlemollo ya lehuto	154
7.4.2	Tirišo ya tlemollo ya lehuto	155
7.4.3	Kakaretšo	161
7.5	Kakaretšomoka	162
8.	KGAOLO YA SESWAI	163
8.1	Thumo	163
8.2	Matseno	163
8.3	Kgaolo ya pele	163
8.4	Kgaolo ya bobedi	164
8.5	Kgaolo ya boraro	165
8.6	Kgaolo ya bone	166
8.7	Kgaolo ya bohlanano	166
8.8	Kgaolo ya boselela	167
8.9	Kgaolo ya bošupa	168
8.10	Lerato dingwalong tša Sepedi	169
9.	BIBLIOKRAFI	174
	SUMMARY	185
	SAMEVATTING	187

1. KGAOLO YA PELE

1.1 MATSENO

Pele ga ge go ka nyakišišwa kanegelorato, kgopolo yeo e swanetše go hlalošwa. Gabotse kanegelorato e tlo nepiša go ganetšwa ga lerato la merafe ye e fapafapanego. Go ka se fatišišwe lerato goba baanegwa ge ba ratana goba mehuta ya lerato, bjalo ka mehuta ye Kristeva (1987), Polhemus (1990) le Lerner (1979) ba e hlalošago.

Ge mofetoledi (1987: vii) a bolela ka ga puku yeo ya Kristeva, o re:

“In *Tales of Love* Julia Kristeva pursues her exploration of the basic emotions that affect the human psyche”.

Ke ka lebaka leo Kristeva (1987: 2) a bolelago ka ga “Love at first sight, wild love, immeasurable love, fiery love ...” Puku yeo ya Kristeva e lebane le lerato, e sego go ganetšwa ga lerato la merafe ye e fapanego.

Le Polhemus (1990: xi) o ngwala bjalo ka Kristeva. Ge a ngwala matseno, o re:

“My complex subject is how love makes novels, how novels make love, how faith makes art, how art makes faiths”.

Polhemus ge a nepiša lerato, o le hlaloša ka go sekaseka dipadi tša lerato la mohuta wo o hlalošwago go tšona. Ge a fatišiša *Wuthering Height* (1847) ya Emily Brontë, o bolela ka ga “The Passionate Calling”, go *Great*

Expectations (1860) ya Charles Dickens, o bolela ka ga “The Fixation of Love”, bjalobjalo.

Ge lenaneo la puku ya Lerner (1979: vii-viii) le balwa, go tšwelela mahlakore a mehutahuta ya lerato. Gona moo, o bolela ka ga:

- “The contest of Love and Marriage”
- “The Paradoxes of Love”
- “Choosing a Mate”
- “Married Love”
- “Feminism and Love”
- “Sex”

Ka go realo go ka rungwa ka go re bangwadi ba bararo ba, Kristeva, Polhemus le Lerner, ba gata ka mošito o tee dingwalong tša bona. Ke gore ba nepiša lerato, e sego lerato la merafe ye e fapafapanego ge le ganetšwa. Le ge kanegelorato e ka bitšwa kanegelo ye e lebanego le batho ge ba ratana, tlhalošo yeo ga e nepiše kgopolo yeo ka botlalo, ka gobane go na le mehuta ye e fapanego ya dikanegelorato.

1.2 KANEGELORATO

Bangwadi ba Sepedi le bona ga se ba rate go šalela morago gore ba phalwe ke merafe ye mengwe tšweletšong ya dikanegelorato. Taba yeo e laetša gore kanegelorato ke mohuta wo mongwe wo bohlokwa dingwalong tša Sepedi. Bohlokwa bjoo bo tiišwa ke Groenewald (1993: 6-8) le Mojalefa (1994: 2) ge ba re go na le mehuta ye megolo ye mebedi fela ya dikanegelorato, e lego:

- (i) Tša go etiša (“entertainers”) bjalo ka tša Lentsoane (1992) *Megokgo ya Lethabo*, Motuku (1970) *Morweši*, Ramokgopa (1978) *Lerato*, bjalobjalo
- (ii) Tša kwešišano bjalo ka *Maggie Cassidy* (Jack Kerouac) le *Mononi: Dikolong tše di phagamego*, Dolamo (1962).

Gare ga mehuta ye mebedi ye e filwego ya dikanegelorato, Von Wilpert (1969: 435) o gatelela kudu lehlakore la mohuta wa kanegelorato ya go etiša ka tsela ye:

“Im engeren Sinne die häufigste Gattung der Trivilliteratur für weibliche Leser, die meist aus der Sicht einer klischeehaft idealisierten Heldin in typisierten Figuren und Geschehnissen, mit einer präziös gespreizten, dem Banalen poetischen Anstrich verleihenden Sprache die Geschichte einer Liebe bis zum stereotypen, unvermeidlichen und unrealistischen happy end erzählt”.

Seo se ra gore dikanegelorato tša go etiša di lebane le go kgahla babadi, ka gobane ba di bala ka ntle le go tlaletšwa ke mathata a baanegwa. Tša kwešišano di lebane le mathata a baanegwa, gomme babadi ba nyamišwa ke ditaba tšeo, ba kwela baanegwa bohloko.

Groenewald (1993: 26) o akaretša diphapano tšeo di lego gare ga kanegelorato ya go etiša le ya kwešišano ka go re:

(i) **Moko wa ditaba**

- Tša go etiša: O lebane le mathata a lerato.

- Tša kwešišano: O swantšha mathata a bophelo.

(ii) Thulano

- Tša go etiša : Di gare ga moanegwa yo mmadi a ikgweraganyago le yena le moanegwa yo mongwe goba selo se sengwe seo e ka bago lepheko.
- Tša kwešišano: Di lebane le mahlakore a mangwe a bophelo, bjalo ka bofsa le bogolo (*Maggie Cassidy*).

(iii) Maatlakgogedi

- Tša go etiša: Di lebane le ka moo mathata (a lerato) a tlogo rarollwa ka gona.
- Tša kwešišano: Di lebane le maatlakgogedi ge a godišwa.

(iv) Baanegwa

- Tša go etiša: Ba bangwe ke ba go loka mola ba bangwe e le ba go se loke, gomme bona ba bitšwa baanegwahlaedi (“Flat characters”).
- Tša kwešišano: Semelo sa moanegwathwadi yo mongwe le yo mongwe se akaretša go loka le go se loke, bona ba bitšwa baanegwaphethegi (“Round characters”).

(v) Tšwetšopele

- Tša go etiša: Maatlakgogedi a godišwa ke mathata ao a lego gona, e lego mapheko, gomme a diegiša tlemollo ya lehuto.
- Tša kwešišano: Lerato leo le lego gona le a gola, fela ga re tsebe ge e ba le ka tšwela pele.

(vi) **Tlemollo ya lehuto**

- Tša go etiša: Mathata a a rarologa, ditaba di felela ka mo re bego re di tseba ka gona.
- Tša kwešišano: Kgabjana yela ya lerato e a felela, le gona e timelela go se na lebaka goba molato.

Gantši ge go bolelwa ka ga kanegelorato, batho ba gopola gore go nepišwa ya go etiša, ka gobane moko wa ditaba o gatelela mathata a lerato. Ge e le ya kwešišano, gabotse e ka ba ya mohuta wa phatose, masetlapelo, bjalobjalo, ka gobane moko wa ditaba o lebantšhwa le mathata a bophelo, e sego bothata bjo bo thibelago lerato. Ka morago ga ge mathata a se na go rarollwa mo go kanegelorato ya go etiša, baanegwa ba a nyalana, gomme ba phela ka lethabo. Ke ka moo *The subterraneans* le *Maggie Cassidy*, ke gore dipuku tšeo di ngwadilego ke Jack Kerouac di sa lemogwego bjalo ka dikanegelorato.

Le dikanegelorato tša go etiša le tša kwešišano di ka arogangwa go ya ka mehuta ya tšona bjalo ka:

- (a) Lerato le le tiilego, Tsebe (1954) *Noto ya Masogana*.
- (b) Lerato la go timelelana, Dolamo (1962) *Mononi: Dikolong tše di phagamego*.
- (c) Lerato la go nyakišiša molato wa bosenyi, Kekana (1990) *Nnete Fela*.
- (d) Lerato leo le ganetšwago ke batswadi ka lebaka la lehloyo, Serudu (1989) *Šaka La Pelo Ga Le Tlale*.

Taba ya bohlokwa ke gore mehuta yeo ka moka e na le:

- (a) Moko wa ditaba o tee, e lego mathata a lerato.
- (b) Diphapantšho tša go swana tše tharo tše bohlokwa, e lego:
 - (i) Go na le ba ba ratanago
 - (ii) Go na le mathata
 - (iii) Mathata ao a rarollwa, ba nyalana, ba phela ka lethabo.

1.3 MAIKEMIŠETŠO

Maikemišetšo a nyakišišo ye ke go fetleka kanegelorato ya go etiša ya go ngwalwa ke Lentšoane (1992) *Megokgo ya Lethabo*. Padinyana ye ga e ešo ya nyakišišwa ka botlalo. Bao ba šetšego ba e sekasekile gannyane ke Mojalefa le boSerudu. Tše ba di ngwadilego di tlo hlokomelwa pele gore go lemogege tše di boletšwego le tše di sego tša hlalošwa ka tshwanelo.

(a) **Mojalefa, M.J. Ntlhahle ya pele (BA) Sepedi 102 (1995)**

Mojalefa o bontšhitše kakaretšo ya puku ya *Megokgo ya Lethabo* ka dikgaolo tše tlhano gotee le diteng. Mo go diteng o laeditše tlhalošo ya sererwa, dintlha tša bohlokwa bja sererwa le dielemente tše nne tša diteng, e lego: ditiragalo, baanegwa, nako le felo. Ge go akaretšwa dielemente tša diteng, go ka thwe e bile kakaretšo ka boripana.

Go ka akaretšwa ka go re Mojalefa o ngwadile ka letlalo la diteng fela. Maikemišetšo a gagwe e be e le go nepiša thuto ya baithuti ba ngwaga wa pele. Ka fao nyakišišo ye yona, e ya go fatišiša letlalo la diteng ka botlalo.

(b) **Serudu, S.M. le ba bangwe: Northern Sotho, Only Study Guide for NSE203-Y (1995)**

Tshekatsheko ya boSerudu e lebane le thulaganyo fela. Mo go thulaganyo ba hlaloša moko wa ditaba wa padinyana ya *Megokgo ya Lethabo* gore o theilwe godimo ga sereto sa Lentsoane sa go bitšwa *Re molokomong* (Mokgako, 1981: 50).

Go tšwela pele ba akaretša dikokwane tša thulaganyo tše bjalo ka kalotaba, kgakgano, magomo a kgakgano le khunollo ya lehuto. Gona mo dikokwaneng tšeo, ba ahlaahlile mehlala ye bjalo ka: Mo go kalotaba ba bontšhitše lerato la Dikgoneng le Mihloti, leo le thibelwago ke mmagoDikgoneng, Kgoteledi le kgaetšedi ya gagwe, Thola; mo go kgakgano ba gatelela thulano yeo e tšwelelago gare ga Dikgoneng le Kgoteledi gammogo le Thola. Yona e hlolwa ke ge Dikgoneng a rata go nyala kgarebe ya Motsonga, Mihloti; mola Kgoteledi le Thola ba nyaka ge Dikgoneng a ka nyala kgarebe ya Mopedi, Mokgadi; go magomo a kgakgano ba gatelela gore ditaba di fihla sehloeng ge Dikgoneng a sena go nyala Mihloti ka sephiring; malebana le khunollo ya lehuto ba laetša ge Kgoteledi a amogela Mihloti bjalo ka ngwetši ya gagwe, a kgopela le tshwarelo.

BoSerudu ba sekasekile thulaganyo fela ka go fa mehlala, ga se ba e tsintsinkele ka botlalo. Gona mo tlhalošong ya bona, ga se ba hlokomele dimelo tša baanegwa, mešomo ya tikologo, dithekniki tšeo mongwadi a di šomišitšego, bjalobjalo. Maikemišetšo a bona ba be ba a lebantšhitše le thuto ya baithuti ba ngwaga wa bobedi. Ka go realo tshekatsheko ye, e ya go ahlaahla mohola wa moko wa ditaba le dithekniki tšeo mongwadi a di tšweleditšego mo go thulaganyo.

1.4 MOKGWA WA NYAKIŠIŠO

Mokgwa wo o tlogo šomišwa nyakišišong ye ke wa go hlaloša (“define”) le go hlatholla (“interpret”). Mo nyakišišong ye mareo ao a mabedi a ka se šomišwe bjalo ka mahlalošagotee. Ke ka fao a tlogo hlalošwa ka mo a tlogo šomišwa ka gona.

Ge go bolelwa ka go hlaloša, go šupša dipharologantšho tša selo seo se hlalošwago; mohlala go yo tšopolwa wa ntlo. Tša tše dingwe tša dipharologantšho tšeo ntlo e bopilwego ka tšona ke: **marulelo**, **maboto**, **mafastere le lemati**.

Go hlatholla gona ke ge go gatelelwa mehola ya dipharologantšho tša selo seo se hlalošitšwego ka godimo, e lego ntlo. **Marulelo** a šireletša batho diphefong, puleng le letšatšing; **maboto** a thekgile marulelo le go fa ntlo sebopego; **mafastere** a dirišwa go tsenya moya ka ntlong; mola **lemati** lona le šomišetšwa go tsena le go tšwa ka ntlong.

Ke ka fao go tlogo hlalošwa thekniki yeo mongwadi a e šomišitšego le go bontšha mohola goba mošomo wa thekniki yeo gore mongwadi o e šomišeditše eng.

1.5 TAETŠONYAKIŠIŠO

Ditaetšo tšeo di yago go šomišwa ge go nyakišišwa ke tšeo di lebanego le naratholotši. Naratholotši e hlaloša sebopego sa sengwalo ge se na le matlalo a mararo. Matlalo ao, Strachan (1988: 2) le Genette (1980: 27) ba a bitša go re ke: “**geskiedenis**”/ “**story**”, “**verhaal**”/ “**narrative**” le “**teks**” / “**narration**” mola Groenewald (1993: 14) le Mojalefa (1996: 1) ba re ke **diteng**; **thulaganyo le mongwalelo**.

1.5.1 Diteng

Diteng ke letlalo la mathomo la ka gare la sengwalo. Chatman (1978: 19-20) ge a le hlaloša o re:

“The ‘fable’ (fabula), or basic story stuff, is the sum total of events to be related in the narrative ... fable is “the set of events tied together which are communicated to us in the course of the work ...”

Ke ka fao Groenewald (1992: 1) a tiišago kgopolo ya Chatman ka go re letlalo leo la diteng ke ditaba tšeo di lemogwago ka botšona. Mojalefa (1996: 4) o thekga boGroenewald ka go re diteng ke ditaba tšeo di šetšego di le gona pele ga ge mongwadi a tlo thoma go ngwala sengwalo. Ge a gatelela seo se hlalošwago ka godimo, Strachan (1988: 6) o re:

“Die geskiedenis is “die oorspronklike” vlak van die verhalende teks voordat die gegewens vanuit ‘n bepaalde gesigspunt bekyk is en voordat dit deur ‘n vertelinstansie meegedeel is”.

Diteng di bopilwe ka ditabatabana tša go latelana tšeo di tswalago sebopego sa taba yeo go ngwalwago ka yona. Ge a tsopola Van Luxemburg (1981: 48) Strachan (1988: 5) o šitlela seo ka go re:

“Die geskiedenis is die laag wat deur die Formaliste beskou is as ‘n ketting motiewe in hul chronologiese volgorde”.

Ge a kgonthišiša taba yeo ya tatelano, Groenewald (1991: 18) o re diteng ke ditaba tšeo di sego tša beakanywa ke mongwadi. Di a latelana, gomme tatelano yeo e laolwa ke melao yeo motho a e tlwaetšego, gape ke tatelano yeo e kwagalago. Heese le Lawton (1993: 104) ba fahlela seo se hlalošwago ke Groenewald ka go re ditaba tša diteng ke molokoloko wa ditiragalo tšeo di beakantšwego ka go latelana. Rimmon-Kenan (1983: 3) le yena o gatelela ka go re:

“Story designates the narrated events, abstracted from their disposition in the text and reconstructed in their chronological order, together with the participants in these events”.

Ka gona go ka thwe, ge ditiragalo di ka hlokega, kanegelo e ka se be gona, ka gore di a kgokagangwa. Taba ye ya tlemaganyo ya ditiragalo e katološwa ke Groenewald (1993: 8) le Mojalefa (1995: 19) ka go re mongwadi ge a ngwala ditaba tša diteng, o ikgethela mo di thomago gona le mo di felelago gona. Gomme tšona ditaba tšeo, di swaraganywa ke sererwa.

(a) Sererwa (“topic”)

Sererwa ke taba yeo e rerwago sengwalong, ke gore ke modu wa ditaba tša sengwalo. Serudu (1989: 43) o hlaloša kgopolo yeo ka go re:

“Taba/ sererwa (topic) ke seo mongwadi a ngwalago goba a bolelago ka sona”.

Ge a tiiša seo Mojalefa (1993: 33) o re:

“Sona sererwa se, se logagantšwe go ba selo se tee gomme se lebane thwii le histori/ diteng”.

Ka fao ge mosekaseki a thoma go bolela ka diteng, go tlamegile go no bolelwa ka sererwa pele. Go laetša gabotse gore sererwa ke motheo wa kakaretšo ya diteng tša sengwalo, ka gobane se swaraganya ditaba tšeo tša diteng gore di bope taba e tee ya go kgwahla. Mojalefa (1997: 5) o tšwela pele gape ka go thekga taba yeo ka tsela ye:

“Sererwa ke kakaretšo yeo go ka thwego e akareditšwe ka mokgwa woo e ka se hlwego e sa kgonega go akaretšwa go fetela pele, o ka re ke magomo a kakaretšo”.

Go ya ka moo go šetšego go hlalošitšwe, go ka lemogwa gore sererwa ke thutwana ye nnyane ye bohlokwa kudu. Bohlokwa bjoo bo kgonthišišwa ke Marggraff (1994: 61-62) ge a re:

“... topic holds a vital position. Its influence exerts itself in two directions, vertically and horizontally. Topic influences all four elements of level, mainly events and characters, and in principle also time and place.

Seo yena a se gatelelago ke go re dielemente ka moka tša diteng di laolwa ke sererwa. Ge go rungwa kgopolo yeo go ka thwe sererwa ke lefokwana leo le akaretšago ditaba ka moka tšeo di rerwago mo sengwalong. Ka lebaka leo se bohlokwa kudu ge go bolelwa ka diteng.

(a) *Bohlokwa bja sererwa*

Mojalefa (1996: 3) ge a akaretša bohlokwa bja sererwa, o tšweletša dintlha tše di latelago:

- Sererwa se kgokagantšha ditiragalo.
- Se laola ditiragalo.
- Se laola tikologo (nako le felo).
- Mongwadi o phetha moo ditaba di thomago gona le moo di felelago gona. Sephetho seo se laolwa ke sererwa.
- Sererwa se lemoša mmadi ditiragalokgolo le baanegwagolo.

Ka gona ge go lekolwa phapano yeo e lego gare ga boStrachan le boGroenewald ge go hlalošwa letlalo la diteng, go ka thwe boStrachan ga ba tšweletše kgopolo ye sererwa, mola boGroenewald ba re sererwa se bohlokwa kudu ka gobane se lebane thwii le diteng.

Go ka akaretšwa ka go re diteng di bopilwe ka ditaba tša go fapana tšeo mongwadi a di hweditšego di sa beakanywa. Tšona ditaba tšeo, di swaragantšhwa ke sererwa gore di bope taba e tee.

1.5.2 Thulaganyo

Letlalo la bobedi la sengwalo ke thulaganyo. Kgopolo ye e hlalošwa ke Chatman (1978: 20) ka go re:

“Plot is “how the reader becomes aware of what happened”, that is basically, the “order of the appearance (of the events) in the work itself”.

Serudu (1989: 48) o tlaleletša Chatman ka go re thulaganyo ke tlhamo ya ditiragalo mo sengwalong, gape ke motheo woo go wona mongwadi a hlamago ditaba tša gagwe godimo ga wona. Madden (1980: 142), Maxwell-Mahon (1979: 30) le Cohen (1973: 68) le bona ba šitlela tlhalošo ya kgopolo ye thulaganyo gore ke peakanyo ya ditiragalo. Ka go realo, ditaba le ditiragalo tšeo mongwadi a ikgethelago tšona, di tlamega go logaganywa, gomme di be le tatelano go ya ka mo di hlolanago ka gona. Ge a gatelela seo, Forster (1927: 116) o re:

“A plot is also a narrative of events, the emphasis falling on causality”.

Gabotse ditaba tšeo mongwadi a bolelago goba a ngwalago ka tšona sengwalo, ke tšona tšeo a di beakanyago ka tatelano. Abrams (1981: 137) o katološa taba yeo ka go re:

“The plot in a dramatic or narrative work is the structure of its actions, as these are ordered and rendered toward achieving particular emotional and artistic effects”.

Tšona ditaba tšeo di beakantšwego, mongwadi a ka di nepiša thwii le maikemišetšo a gagwe. Ka lebaka leo ge Groenewald (1993: 14) a thekga taba yeo ya maikemišetšo, o re:

“Thulaganyo ke mokgwa wo mongwadi a šomišago ditaba tšeo tša diteng gore tebanyo ya gagwe e tšwele pele. Tebanyo yeo e bitšwa moko wa ditaba”.

Ka go realo go ka thwe thulaganyo ke peakanyo ya ditaba tšeo di logagantšwego ka go latelana, gape e lebane le moko wa ditaba.

(a) Moko wa ditaba

Kgopolo ye, moko wa ditaba, e hlalošwa ke Mojalefa (1995: 27) ka tsela ye:

“Moko wa ditaba ke maikemišetšo goba thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi ge a tlo ngwala sengwalo”.

Seo se ra gore ke molaetša wa mongwadi wo o hlagišwago ka sengwalo. Taba yeo ya Mojalefa e tiišwa ke Serudu (1989: 33) le Heese le Lawton (1988: 135) ka go re ke kgwekgwe goba kgopolokgolo ya sereto/ padi/ papadi yeo e tšweletšwago ke mongwadi ka boripana go mmadi ka go rarela goba ka go e lebantšha thwii. Ke gore kanegelo ka moka e akaretšwa ke moko wa ditaba. Ge Groenewald (1991: 230) a gatelela polelo ya boSerudu o re ke tebelelo ya mongwadi yeo e sego ya mehleng yeo e kgethilwego malebana le ditaba goba ditiragalo tšeo a di lemogilego bophelong.

Ka go realo moko wa ditaba o na le mohola wo mogolo kudu sengwalong. Mohola woo o hlalošwa ke Groenewald (1993: 4-5) ka go re moko wa ditaba o swaraganya ditaba tša thulaganyo gore e be taba e tee gape o kgokaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane. Ke ka fao Culler (1972: 224) ge a fahlela taba ye ya tlemaganyo, a rego:

“Theme is not the result of a specific set of elements but rather the name we give to the forms of unity which we

discern in the text or to the ways we succeed in making various codes come together and cohere”.

Go ka akaretšwa ka go re moko wa ditaba ke molaetša/ maikemišetšo/ thuto/ tebelelo/ kgopolokgolo ya mongwadi yeo a ratago go e fa babadi. Wona o na le mohola wa go tlemaganya ditaba tša thulaganyo gore di be kgopana.

Malebana le thulaganyo, boStrachan le boGroenewald ba kwana ka kgopolo yeo e rego ke letlalo la bobedi la sengwalo, fela ba fapana ka tšweletšo ya moko wa ditaba. Ke gore boGroenewald ba gatelela taba ya gore moko wa ditaba ke wona wo o laolago thulaganyo ya sengwalo mola boStrachan ba sa bolele selo ka moko wa ditaba.

1.5.3 Mongwalelo

Mongwalelo ke letlalo la boraro la sengwalo. Ke lona leo Rimmon-Kenan (1983: 3) a le bitšago “*text*”, o re:

“Text” is a spoken or written discourse which undertakes their telling ... the text is what we read”.

Groenewald (1993: 5) le Mojalefa (1996: 19) ge ba kgonthišiša seo se bolelwago ke Rimmon-Kenan ba re mongwalelo ke letlalo leo le lebanego le polelo ya mongwadi. Ka yona polelo yeo, mmadi a ka kgona go kwešiša sengwalo le maikemišetšo a mongwadi. Go tiiša bohlokwa bjo bja polelo yeo mongwalelo o lebanego le bjona, Abrams (1985: 203) o re:

“Style is traditionally defined as the manner of linguistic expression in prose or verse - it is how speakers or writers say whatever it is what they say”.

Mongwadi wa sengwalo o kgona go šomiša polelo go hlaloša seo a ratago go se tšweletša. Lucas (1974: 49) o thekga taba ya Abrams ka go re:

“Style is a means by which a human being gains contact with others, it is personality clothed in words, character embodied in speech”.

Seo a se gatelelago ke go re polelo yeo ya mongwadi e lebane le sekgokaganyi. Murry (1996: 65) o tliša seo se boletšwego ka go re:

“Style implies the authors ability to arrange his ideas in logical and intelligible patterns which will enhance communication between him and his reader”.

Polelo yeo e gatelelwago, ke yona yeo mongwadi a kgonago go ala le go tšweletša dikgopolo tša gagwe ka bothakga le bokgoni bjo bogolo. Yona polelo yeo, ga e hlaloše fela seo se bolelwago, e tšwetša pele khuduego ya mongwadi mabapi le taba yeo a e bolelago. Ke ka fao Marggraff (1996: 62) a rego:

“Style is the very specific ‘spirit’ or ‘feeling’ of a linguistic work which has been effected by language”.

Mohlala (1994: 26) o šitlela seo se bolelwago ke Marggraff ka go hlaloša go re mongwalelo ke mokgwa wo mongwadi a o šomišago go tšweletša maikutlo a gagwe sengwalong. Mojalefa (1996: 19) o ruma ka go re mongwalelo o laolwa ke khuduego le maikutlo tšeo di tšwetšago pele tebanyo ya mongwadi. Khuduego yeo e lebane le go godiša phišegelo ya mmadi, e lego maatlakgogedi, gore a tšwele pele ka go bala sengwalo.

Go ya ka phapano ye nngwe gape yeo e tšwelelago gare ga boStrachan le boGroenewald, go ka thwe e bonagala letlalong la boraro la sengwalo, e lego mongwalelo. BoStrachan ba hlaloša letlalo la mongwalelo ba le swantšha le tebelelo, thekniki ya thulaganyo, mola boGroenewald ba le hlaloša go ba letlalo le le feleletšego la sengwalo, leo le lebanego le maikutlo.

Ka fao mongwalelo o theilwe godimo ga polelo. Ke yona polelo yeo e thekgago moko wa ditaba. Mongwalelo o lebane le maikutlo, o godiša maatlakgogedi a mmadi. Nyakišišo ye, e ya go šala morago tsela ya boStrachan le boGroenewald ge go sekasekwa sebopego sa sengwalo. Letlalo la mongwalelo ga le yo fatišišwa.

1.6 TSHEPEDIŠO YA DITABA

Kgaolong ya pele go akareditšwe bohlokwa bja kanegelorato dingwalong tša Sepedi. Tlhalošo ya kgopolo ye, kanegelorato, gotee le mehuta ye mebedi ya kanegelorato, e lego kanegelorato ya go etiša le ya kwešišano di ahlaahlilwe ka botlalo. Go ya ka maikemišetšo go lemogilwe gore kanegelo ye, *Megokgo ya Lethabo*, ga se ya fatišišwa ka bophara. Mabapi le mokgwa wa nyakišišo go boletšwe ka go hlaloša le go hlatholla gore ke mareo a a fapafapanego.

Matlalong a mararo a sengwalo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo, go filwe fela tlhalošo ya dikgopolo tšeo ka botlalo. Nyakišišo ye, e ya go sekaseka matlalo a mabedi fela a sengwalo, e lego diteng le thulaganyo mo dikgaolong tše di latelago.

Kgaolong ya bobedi go tlo tsinkelwa **diteng I** yeo go yona go tlogo akaretšwa diteng tša kanegelo ye, *Megokgo ya Lethabo*, sererwa sa kanegelo yeo le elemente ya mathomo ya diteng, baanegwa.

Kgaolong ya boraro go ya go fetlekwa **diteng II**. Mo go yona go ya go hlalošwa dielemente tša diteng tše tharo tša mafelelo, e lego ditiragalo, nako le felo.

Kgaolong ya bone go tlo sekasekwa **thulaganyo I**. Mo go yona go tlo hlalošwa mahlakore a mabedi a thulaganyo, moko wa ditaba, moakanyetšo, bohlokwa bja thaetlele le tlhalošo ya elemente ya mathomo ya thulaganyo, kalotaba.

Kgaolong ya bohllano go ya go ahlaahlwa **thulaganyo II** yeo go yona go tlogo tsinkelwa semelo sa molwantšhwa le molwantšhi go ya ka dikokwane tše pedi: diphapantšhotshwanelo le diphapantšhotlaleletšo.

Kgaolong ya boselela go tlo nyakišišwa **thulaganyo III** yeo go yona go tlogo bolelwa ka dielemente tše tharo tša mafelelo tša thulaganyo, e lego ditiragalo, nako le felo gape go akaretšwa le kokwane ya bobedi ya thulaganyo, tšwetšopele.

Kgaolong ya bošupa go ya go hlalošwa **thulaganyo IV**. Mo go yona go ya go hlokomelwa dikokwane tše pedi tša mafelelo tša thulaganyo, e lego sehloa le tlemollo ya lehuto.

Kgaolong ya seswai e tlo ba **thumo** mo go tlogo akaretšwa ditaba ka moka tše di lebanego le nyakišišo ye.

2. KGAOLO YA BOBEDI

2.1 DITENG I

Diteng di ya go arolwa ka dikgaolo tše pedi, e lego diteng I le diteng II. Ka mo go hlalošitšwego ka gona kgaolong ya pele, diteng ke ditaba tšeo di šetšego di le gona pele ga ge mongwadi a tlo thoma go ngwala ka tšona sengwalong seo a ratago go se tšweletša.

2.2 MATSENO

Ge go ahlaahlwa diteng I, go tlo latelwa lenaneo le:

- (a) Kakaretšo ya diteng tša padinyana ye, *Megokgo ya Lethabo*, gore tshekatsheko ye e kwešišege gabotse. Mohola wa go akaretša diteng tšeo, ke go thuša mmadi gore a se ke a timela ge lengwalo le le tsenelela go nepiša dikarolwana tše di itšego tša diteng. Gape gore mmadi a kgone go latela le go kwešiša seo monyakišiši a ratago go se tšweletša.
- (b) Sererwa sa *Megokgo ya Lethabo*.
- (c) Tlhalošo ya elemente ya mathomo ya diteng, e lego baanegwa.

2.3 KAKARETŠO YA DITENG TŠA MEGOKGO YA LETHABO

Dikgoro tša padinyana ye, di thoma go bulega ka thulano. Mokgekolo Kgoteledi, o llišwa ke go bona morwa wa gagwe, Dikgoneng, a sa itshwenye ka go nyala mosadi. Taba yeo e dira gore a se kwane le Dikgoneng mo

poledišanong ya bona ka gobane a rata go mo kgethela mosadi mo Gauteng mola Dikgoneng yena a rata go nyala kgarebe ya kua Tshwane. (Letl. 5). Dikgoneng ge a sena go utollela Thola, kgaetsedi ya gagwe, thopa yeo a bego a e fihlile mafahleng a gagwe ya gore yena o rata go nyala Mihloti, mathata a golela pele. Ona a godišwa ke lebaka la gore Thola o rata ge Dikgoneng a nyala Mokgadi, kgarebe ya Mopedi, e sego Mihloti ka gobane ke Motsonga. (Letl. 16).

Thola o thušana le Kgoteledi, ga ba dumele ge Dikgoneng a ba tswalanya le morafe o šele wa Matsonga. Ke ka fao ba mo direlago mapheko a go fapafapana, go swana le ge ba raka Mihloti ge a tšile go etela Dikgoneng ka nepo ya go thibela lenyalo la bona. (Letl. 30). Mathata ka lapeng la Kgoteledi a godišitše manyami mola lethabo lona le ba file sekgothi. Mathata ao a dirile gore Kgoteledi a etele meloko ya gagwe boSeporo kua Bopedi, ka maikemišetšo a go hwetša tharollo ya bothata bjo bo lego ka lapeng la gagwe. (Letl. 42). Thekgo yeo a e hweditšego go bona ke gore le bona ba gana ge Dikgoneng a nyala Mihloti ka gore ke Motsonga, ba rata a nyala kgarebe ya Mopedi.

Dikgoneng le yena ge a babelwa ke ditaba tša boSeporo, o etela mogwera wa gagwe, Bareng, (Letl. 68) le motswala wa tatagwe, Matšea, (Letl. 69) go ya go ba kgotholela mathata a ka lapeng labo. Bona ba thekga Dikgoneng ka gore a tšwele pele a nyale Mihloti ka gobane lerato ga le segelwe mellwane ke bomorafe. Go ima ga Mihloti go dirile gore bothata ka lapeng la Kgoteledi bo fihle magomong ka lebaka la gore ngwana yo a tlogo belegwa, o tlo ba tswalanya le morafe wa Matsonga. Gape go saena ga Dikgoneng le Mihloti go fetotše bophelo bja Kgoteledi ka gobane o kgonne go lemoga gore Mihloti ke motho go swana le bona ge e le Bapedi, ba fapana fela ka polelo. (Letl. 75). Kgoteledi o feditše ka go amogela Mihloti ka lapeng la gagwe, a

kgopela tshwarelo go yena le go Dikgoneng. Ka morago ga go tliša kwano ka lapeng la gagwe, gare ga boDikgoneng le Thola, a hlokofala.

2.4 SERERWA SA MEGOKGO YA LETHABO

Sererwa ke taba goba lefokwana leo go ka thwego ke modu goba motheo wa kakaretšo ya ditaba ka moka tšeo di rerwago mo sengwalong. Ke ka fao Mojalefa (1996: 3) a re go mohola wa sona ke go kgokaganya ditiragalo gape le go laola dielemente ka moka tša diteng.

Karolong ye go tlo hlalošwa ka mo lerato le le tiilego la Dikgoneng, lesogana la Mopedi, le Mihloti, kgarebe ya Motsonga, e lego motheo wa diteng tša padinyana ye, *Megokgo ya Lethabo*. Lerato leo la bona le thibelwa ke Kgoteledi, mmagoDikgoneng, le Thola, kgaetšedi ya Dikgoneng, ka lebaka la gore ba hloile merafe e šele. Sererwa seo se nepiša gore lerato ga le na mollwane. Tlhalošo ya sererwa seo e ka akaretšwa ka go re lerato la merafe ye e fapanego le a ganetšwa.

Ka go realo lerato la Dikgoneng le Mihloti le tlo hlokomelwa ka moo le laolago dielemente tša diteng tša padinyana yeo ka gona.

2.5 TLHALOŠO YA DIELEMENTE TŠA DITENG

Diteng di theilwe godimo ga dielemente tše nne, e lego:

- (a) Baanegwa
- (b) Ditiragalo
- (c) Nako
- (d) Felo

2.5.1 Baanegwa

Serudu (1989: 31-32) ge a hlaloša kgopolo ye, baanegwa, o re:

“Ke seakanywa sa mongwadi seo se nago le boitshwaro, maikutlo, ‘bomotho”, tšeo se di tšweletšago ka poledišano le tiro...”

Groenewald (1993: 9) yena o re:

“Baanegwa e ka ba batho goba dilo tše di itšego bjalo ka letlapa, sebata se sengwe goba phoofolo, le dilo tše dingwe, gagolo ge go bolelwa ka ga dinonwane ...”

Seo ga se re gore baanegwa bao mongwadi a ipopelago bona e ka napa e eba batho ba nama le madi go swana le nna le wena go ya ka moo go tlwaetšwego ka gona. Bona ke kemedi ya motho yo a itšego, e ka ba yo a phelago goba yo a sa phelego.

Strachan (1988: 11) yena o tlaleletša kgopolo ya Groenewald ya gore baanegwa ga se “batho” fela, o re ke **baraloki** (“akteurs”). Taba ya Strachan e gatelelwa ke Bal (1980: 14-15) ka go re baanegwa go kaone go thwe ke **baraloki** (“akteurs”) go phala gore ke **batho** (“personasies”), ka gobane ge go bolelwa ka baraloki go hlalošwa le **dilo** (“instansies”) e sego batho fela.

Go ka rungwa ka gore baanegwa ke batho goba dilo tše di itšego. Gape ke baraloki bao ba ka tšewago bjalo ka bakgathi ba tema sengwalong.

Ge baanegwa ba diteng ba tšwelela sengwalong, ba ka arolwa ka magoro gore go tle go kgone go lemogwa ka fao ba amanago ka gona. Kamano gare ga bona e ka hlalošwa bjalo ka setswalle, e lego tsela yeo batho ba tswalanago ka yona. Kamano yeo e laolwa ke sererwa.

Ka fao ge sererwa se hlokomedišišwa gabotse, go tšwelela mehuta ye mebedi ya baanegwa, e lego baanegwagolo le baanegwanyane. Baanegwagolo ke Dikgoneng le Kgoteledi. Baanegwanyane ke ba go swana le Thabo, ba ga Manganyi, boSeporo, Bareng, Matšea, bjalobjalo. Mojalefa (1996: 6) o bitša baanegwagolo go re ke **mongangišwa le mongangiši**. Mongangišwa ke Dikgoneng mola mongangiši e le Kgoteledi. Baanegwagolo bao ba na le tebanyo ye e itšego, yeo e lebanego le sererwa.

Mongangišwa

Ge Mojalefa (1996: 6) a hlaloša kgopolo ye, mongangišwa, o re ke moanegwa yo mogolo, yo a lebanego le go loka. Yena o ganetšwa go tšwetša pele dikganyogo tšeo tša gagwe tša go loka ke mongangiši.

Dikgoneng ke moanegwa yo mogolo yo a ngangšetšwago go loka ga gagwe. Lerato la gagwe go Mihloti le lebane le go loka, eupša le thibelwa ke mongangiši ka lebaka la gore Mihloti ke Motsonga. Yena o rata go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe a go loka ka gobane o rata go aga motse le Mihloti, eupša o ganetšwa ke Kgoteledi ka lebaka la bomorafe.

Mongangiši

Go ya ka Mojalefa (1996: 6) mongangiši ke moanegwa yo mogolo yoo a lebanego le go se loke ka gobane o phegišana le moanegwa yoo babadi ba mo

ratago. Ke gore o ngangišana le ditiro tše botse tša mongangišwa.

Kgoteledi ke moanegwa yo go ka thwego ke sengangele gape ga a rate go fenywa. Yena o phegišana le morero wa Dikgoneng ka go rata go mo thibela gore a se nyale Mihloti ka gore ke kgarebe ya Motsonga. Le ge a bona taba ya Dikgoneng gore ke ye botse, yena o ngangišana le yona gore e se ke ya tšwela pele ka gobane ga se kgarebe ya Mopedi, ke kgarebe ya morafe o šele.

Go ya ka mo go lemogilwego ka gona, kamano gare ga baanegwagolo le baanegwanyane e ka hlalošwa bjalo ka ya **mongangišwa le mongangiši**.

2.5.2 Kamano ya baanegwagolo le baanegwanyane

Ge go yo nyakišišwa kamano gare ga baanegwagolo le baanegwanyane, go ya go šomišwa lenaneo leo le hlalošwago ke Groenewald (1993: 11) le Mojalefa (1997: 19) ka tsela ye:

- Tebanyo
- Bokgontšhi
- Bothuši
- Boganetši
- Bothušegi

Lenaneo leo le tlo lebantšhwa le mongangišwa, **Dikgoneng**, le mongangiši, **Kgoteledi**, gammogo le baanegwanyane ba bangwe.

2.5.2.1 *Mongangišwa: Dikgoneng*

(a) **Tebanyo ya Mongangišwa : Dikgoneng**

Mojalefa (1997: 20) o hlaloša tebanyo go re ke go lebanya **mongangišwa** le **mongangiši**. Gabotse e nepiša maikemišetšo a mongangišwa goba mongangiši mabapi le seo a ratago go se dira. Ke gore e ka ba modiro wo a phegeletšego go o dira wo o tlogo mo thuša go tšwetša pele dikganyogo tša gagwe. Ka gona go ka thwe go lebanywa baanegwagolo bao le ditiro tša bona. Morero wa bona le wona o lebane le sererwa sa sengwalo.

Tebanyo ya Dikgoneng e lebane le go nyala Mihloti, kgarebe ya Motsonga, e sego Mokgadi ka gore ke Mopedi go swana le yena. Le ge Mihloti e le wa morafe o šele gape ba fapana ka polelo, tšeo go Dikgoneng ga di mo ganetše go phethagatša dikganyogo tša gagwe tša go rata go aga motse le Mihloti. Yena o kwešiša gabotse gore lerato la nnete ga le na mollwane (wa morafe). Ke ka fao a ratago go bona a fihleletše nepo ya gagwe, ya go nyala Mihloti.

(b) **Bokgontšhi bja mongangišwa : Dikgoneng**

Kgopolo ye, bokgontšhi, e hlalošwa ke Mojalefa (1997: 20) ka go re ke seo se hlohleletšago moanegwa go phegelela seo e lego maikemišetšo a gagwe. Gantši bokgontšhi bo lebane le **senaganwa** sefe goba sefe, e ka ba lerato, manyami, bogale, bjalobjalo. Seo se ra gore senaganwa ke sona seo se kgontšhago mongangišwa goba mongangiši go phethagatša ditiro tša gagwe tša go loka goba tša go se loke.

Senaganwa : lerato

Dikgoneng o kgontšhwa ke lerato le le tiilego go Mihloti gore a kgone go fenyathata ka moka ao a bego a mo ganetša go tšwetša pele tebanyo ya gagwe. Gape lerato leo, le mo kgontšha gore e be moanegwa yo mogolo wa go loka, go tloga mathomong go fihla mafelelong a kanegelo. Ke gore lerato la gagwe go Mihloti, ga le fetošwe ke mathata ao a thulanago le ona ka lapeng la gabo. Lerato leo a le hwetšago kua mošomong go beng ba mošomo gape le go batswadi ba Mihloti, le mo kgontšha go godiša lerato la gagwe go Mihloti. Ka go realo lerato le bohlokwa ka gobane le kgontšhitše Dikgoneng gore maikemišetšo a gagwe a atlege mafelelong.

(c) Bothuši bja mongangišwa: Dikgoneng

Go ya ka Mojalefa (1997: 21) bothuši go ka thwe ke selo se sengwe le se sengwe seo se ka thušago mongangišwa goba mongangiši tebanyong ya gagwe. Ke gore e ka ba selo seo motho a se naganago goba selo seo se ka bonwago ka mahlo gomme sona sa thuša moanegwa go fihlelela nepo ya gagwe. Ka gona go ka thwe bothuši bo lebane le (i) **senaganwa**, (ii) **motho** le (iii) **selo**.

Senaganwa: Kgotlelelo

Dikgoneng o kgotleletše tshwaro ye mpe ya ka lapeng labo yeo e bego e leka go mo ganetša go gahlana le Mihloti, go swana le ge ka gabo ba raka Mihloti ge a tlile go mo etela, ba raka Matšea ge a tlile go boledišana le bona ka ditaba tša Dikgoneng, bjalobjalo. Kgotlelelo e mo thušitše go ba le tumelo ye e tiilego go Modimo ya gore mafelelong dilo di tlo loka, gape e mo thušitše go godiša lerato la gagwe le Mihloti. Ka tsela yeo go ka thwe

kgotlelelo e bohlokwa ka gore e mo thušitše go atlega mafelelong, ke gore go aga motse le Mihloti.

Batho: Mihloti, ba ga Manganyi, Thabo, Kgano, Bareng, Matšea, Ngaka Maswanganyi le Moruti Maphutha

Mihloti

Ke kgarebe yeo e ratwago ke Dikgoneng, gape ke mothuši yo mogolo wa gagwe. Bothuši bja gagwe bo lemogwa ge a ema Dikgoneng nokeng nako le nako ge a thulana le mathata a ka gabo. O mo thušitše mo mathateng ao ka go mo tshepiša ka mehla gore a ka se mo hlanogele ka gobane o a mo rata. Go ima ga Mihloti go tiišitše lerato la bona gape go thušitše Dikgoneng gore tebanyo ya gagwe e tšwelele ka lebaka la gore ba tla be ba tlemaganywa ke ngwana.

Ba ga Manganyi

Ke batswadi ba Mihloti bao ba kgahlilwego ke mekgwa le tlhompho tša Dikgoneng. Bona ba thušitše Dikgoneng go tšwetša pele nepo ya gagwe ka go mo amogela gabotse ka lethabo ka mehla ge a etetše Mihloti ka lapeng la bona. Gape ba amogetše taba ya go ima ga Mihloti ka diatla tše pedi ka maikemišetšo a go thuša Dikgoneng gore a kgone go aga motse le Mihloti.

Thabo

Ke mogwera wa Dikgoneng wa kua Orlando East. Yena o thekga Dikgoneng ka go tiiša taba ya gore lerato ga le segelwe mellwane ka lebaka la bomorafe ka gobane mehla le mabaka di fetogile. O tiiša gape bonnete bja Dikgoneng

ka go re ga a dire phošo ge a rata go nyala kgarebe ya Motsonga ka gore le yena o nyetše kgarebe ya Mothosa, Nomsa, ka gabo ba sa rate. Thekgo ya gagwe e thušitše go godiša lerato la Dikgoneng go Mihloti. Gape o kgonne go lemoša Dikgoneng gore se segolo ge motho a kgetha mosadi mo matšatšing a lehono, ga go hlokomelwe phapano ya merafe, eupša taba ye bohlokwa ke botho le matsogo.

Kgano

Ke morwa wa Seporo wa mafelelo. Yena o thulana le batswadi ba gagwe ka go ba botša gore ba tlogele Dikgoneng a nyale mosadi yo a mo ratago ka lebaka la gore mmapelo o ja serati, senyakelwa ga a se rate. Thekgo ya gagwe e bohlokwa ka gobane e thuša go godiša tebanyo ya Dikgoneng ya go rata go aga motse le kgarebe yeo a e ratago, Mihloti.

Bareng

Ke mogwera wa Dikgoneng yo a dulago kgauswi le bona. O thekga Dikgoneng ka go re a kgotlelele a sware Mihloti gabotse ka gobane mafelelong nnete e tlo tšwelela. Mantšu a Bareng a thuša go aga kgotlelelo ya Dikgoneng gore a se ke a hlanogela Mihloti ge a thulana le mathata. Thekgo yeo e thušitše Dikgoneng gore morero wa gagwe o kgone go atlega mafelelong.

Matšea

Ke motswala wa tatago Dikgoneng, kua Dube. Yena o kwešiša gabotse gore bophelo bo fetogile, segologolo ga se sa šalwa morago, go buša sebjalebja. Ke ka fao a thekgago Dikgoneng ka gore a tšwele pele le tebanyo ya gagwe.

Ke gore a nyale Mihloti ka ge se segolo e le lerato le kwano, e sego go šala melao ya bogologolo morago yeo e ratago go mo kgethela mosadi wa Mopedi.

Ngaka Maswanganyi

Ke malome wa Mihloti yo a thušitšego Dikgoneng ka go mo felegetša le Mihloti kua ga masetrata go ya go saena. Ka morago ga go dira taba yeo, a mo thuša gape ka go loma mmagoMihloti tsebe gore o tšwa go nyadiša boMihloti. Thušo ya gagwe e bohlokwa ka gore e thekgile katlego ya tebanyo ya Dikgoneng yeo ka gabo ba ka se tsogego ba e phumotše.

Moruti Maphutha

O kgonne go thuša Dikgoneng ka go lemoša mmagwe gore mabaka a fetogile, o swanetše go buša pelo ya gagwe gomme a amogele Mihloti. Lebaka la go dira seo ke gore lerato ke la batho ba babedi ka gobane mmapelo o ja serati, senyakelwa ga a se rate. Mantšu a moruti a bohlokwa ka gobane a kgonne go tiiša bonnete bja Dikgoneng bja go rata go nyala mosadi wa Motsonga ka ge matsatšing a lehono go buša sebjalebja.

Selo: Pese, taxi le sefatanaga.

Pese

Dikgoneng o be a namela pese ge a tloga ka gae a eya mošomong. Yona e be e mo thuša gore a kgone go fihla ka nako kua mošomong. Ka go realo go ka thwe e bohlokwa ka lebaka la gore mafelelong a kgwedi o tla kgona go hwetša tšhelete yeo e tlogo mo thuša go hlokomela lapa labo le gore a kgone go nyala Mihloti.

Taxi

Dikgoneng le Mihloti ba nametše taxi go ya Orlando East, ka nako yeo Kgoteledi a bego a rakile Mihloti ka lapeng la gagwe. Yona e mo thušitše go fihla ka pela mo a bego a eya gona le go boela gae ka gobane e be e le bošego gape dinamelwa di se gona. Thušo ya taxi e bohlokwa go Dikgoneng ka gore o kgonne go bontšha Mihloti bogolo bja lerato la gagwe la nnete.

Ka go realo ga se a mo hlanogela ge a sena go lemoga gore ka gabo ga ba mo rate, lerato la gagwe go Mihloti le ile la golela pele gore mafelelong tebanyo ya gagwe e kgone go atlega.

Sefatanaga

Dikgoneng o itheketše sona gore a kgone go se šomiša ka mehla ge a etela Mihloti kua Tshwane. Sona se mo thušitše go godiša lerato la gagwe go Mihloti ka gore ge a thulana le mathata ka gabo ka lebaka la Mihloti, o be a se šomiša gore a kgone go fihla ka pela kua Tshwane. Ka gona go ka thwe se mo thušitše go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe ka gobane o be a hwetša nako ye ntši ya go dula le Mihloti.

(d) Boganetši bja mongangišwa: Dikgoneng

Mojalefa (1997: 20) ge a hlaloša boganetši, o re bo lebane le se sengwe le se sengwe seo mongangišwa goba mongangiši a ka thulanago le sona. Ke gore ke selo seo e ka bago (i) **senaganwa** (ii) **motho (moanegwa)** goba (iii) **selo seo se ka mo thibelago go phethagatša morero wa gagwe.**

Senaganwa : Melao ya segagabo (setšo)

Ge go latelwa melao ya segagabo ya Sepedi, Dikgoneng o swanetše go theeletša melao ya batswadi ba gagwe a nyale kgarebe ya Mopedi goba a nyale ga malome wa gagwe. Ka fao melao yeo ya setšo, e thuša go kgonthišiša bonnete bja lapa labo ka go mo ganetša go aga motse le Mihloti ka gobane ke kgarebe ya Motsonga. Gore tebanyo ya gagwe e atlege, o tlamegile go thulana le melao yeo ya segagabo, gomme a tšwele pele ka lerato la gagwe le Mihloti.

Batho: Thola, Mokgadi, boSeporo

Thola

Ke kgaetšedi ya Dikgoneng yo le yena a hloilego Mihloti ka pelo ya gagwe ka moka ka gore ke kgarebe ya Motsonga. Ke motho wa sengangele gape wa go se loke. Ka bonganga bja gagwe o leka go hlohleletša Dikgoneng gore a tlogele Mihloti, gomme a nyale Mokgadi ka gore ke Mopedi, gape o botse o phala Mihloti. Go tiiša lehloyo la gagwe go Mihloti le lenyatšo la gagwe go Dikgoneng, o raka Mihloti ka gabo ge a tlile go etela Dikgoneng. Mediro ya Thola e gatelela lebaka la gore ke moganetši yo mogolo wa tebanyo ya Dikgoneng. Ke gore ga a rate go bona Dikgoneng a agile motse le Mihloti ka lebaka la bomorafe.

Mokgadi

Ke kgarebe ya Mopedi yeo e sa ratwego ke Dikgoneng. Yena o šušumetšwa ke lapa la gaboDikgoneng gore a tsene lerato la Dikgoneng le Mihloti ka bogare gore a kgone go le šwalalanya. Taba ya Mokgadi e thulana le morero

wa Dikgoneng ka gobane ge e ka atlega, lerato la Dikgoneng le Mihloti le tla felela mo moyeng. Dikgoneng o tla palelwa ke go aga motse.

BoSeporo

Ke meloko ya boDikgoneng yeo e dulago kua Bopedi. Bona ba thulana le taba ya Dikgoneng ge a rata go nyala kgarebe ya Motsonga, Mihloti. Ba gana ka lebaka la gore ke wa morafe o šele gape setšo sa bona ga se tšeelane mollo le setšo sa Batsonga. Bongangele bja bona bo tiiša taba ya gore ke baganetši ba tebanyo ya Dikgoneng ka gobane ba mo šitiša go phethagatša maikemišetšo a gagwe a mabotse.

Selo : Ka gabo

Lapa la gabodikgoneng le godišetša dikgoneng mathata mo bophelong ka lebaka la bomorafe ge ba gana a nyala Mihloti. Le ge Baswana ba re, ngwana llela nakana ya mokhura, e sehle o mo neele, bona ba thulana le taba yeo ka gobane Mihloti ga se Mopedi. Ka gona ge dikgoneng a ka šala dipolelo tša bona morago, mafelelong tebanyo ya gagwe e tlo palelwa ke go tšwela pele.

(e) Bothušegi bja mongangišwa: Dikgoneng

Ge Mojalefa (1997: 22) a hlaloša bothušegi, o re bo lebane le mongangišwa goba mongangiši yoo mafelelong a tlogo atlega ka lebaka la phišegelo ya gagwe.

Phišegelo ya dikgoneng ya go rata go aga motse le Mihloti e dirile gore a kgone go kgotlelela mathata ka moka ao a bego a mo šitiša go gahlana le

Mihloti. Lerato la gagwe le le tukago bogale go Mihloti, le kgonne go mo thuša gore ka gabo le meloko mafelelong ba fetoge gape ba amogele taba ya gore lerato ga le na mollwane wa morafe. Mafelelong Dikgoneng o thušegile ka gobane tebanyo ya gagwe e atlegile, o nyetše Mihloti. Katlego ya gagwe e tiiša lebaka la gore mmapelo o ja serati, senyakelwa ga a se rate.

2.5.2.2 Mongangiši : Kgoteledi

(a) Tebanyo ya mongangiši : Kgoteledi

Tebanyo ya Kgoteledi e lebane le go ganetša lenyalo la Dikgoneng le Mihloti gore le se ke la atlega ka gobane Mihloti ke kgarebe ya Motsonga. Tlhompho ya gagwe ya melao ya setšo e mo gapeletša gore a gane go amogela Mihloti ka lapeng la gagwe. Ke ka fao a ratago go kgethela Dikgoneng mosadi wa Mopedi.

(b) Bokgontšhi bja mongangiši : Kgoteledi

Senaganwa : lehloyo

Lehloyo la Kgoteledi la merafe e šele, le mo kgontšha gore a hloye Mihloti gape a gane le go mo amogela ka lapeng la gagwe. Taba yeo e tiišwa ke ge a mo raka ka lapeng la gagwe ge a tlile go etela Dikgoneng. Gape lehloyo la gagwe le mo kgontšha gore a thulane le motho yo mongwe le yo mongwe yo a sa ratego kgethologanyo ya merafe. Ka go realo lehloyo le mo kgontšha go tšwetša pele tebanyo ya gagwe ya go rata go thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti.

(c) Bothuši bja mongangiši : Kgoteledi

Senaganwa : Melao ya segagabo (setšo)

Le ge Kgoteledi a agile lapa la gagwe mo Gauteng, o sa hlompha mekgwa le melao ya segagabo. Melao ya setšo e mo thuša gore a rate go kgethela Dikgoneng mosadi wa Mopedi. Ge a gahlana le mathata ka lapeng la gagwe ka lebaka la gore Dikgoneng o rata go nyala kgarebe ya Motsonga, o etela meloko kua Bopedi go ya go tliša bonnete bja melao yeo ya setšo. Ka go realo melao ya setšo e bohlokwa ka gobane e godiša bongangele bja gagwe bja go rata gore mafelelong tebanyo ya gagwe e atlege.

Batho: Thola, Mokgadi le boSeporo

Thola

Ke morwedi wa Kgoteledi ebile ke mothuši yo mogolo wa gagwe. O mo thuša ka go gatelela taba ya Dikgoneng ya gore a nyale mosadi wa Mopedi, Mokgadi, e sego wa Motsonga, Mihloti. O tšwela pele ka go thekga Kgoteledi ka go raka Mihloti ka gabo ge a tlile go etela Dikgoneng. Ge Dikgoneng a fetša go reka sefatanaga, o thulana le yena ka taba yeo ka nepo ya go fediša ketelo ya gagwe kua Tshwane. Gape ge Dikgoneng a fetša go nyala Mihloti, o thekga Kgoteledi ka go re ba gane go amogela Mihloti ka lapeng ge a goroga.

Mokgadi

Mokgadi, ka tšhušumetšo ya Thola, o tsena lerato la Dikgoneng le Mihloti ka bogare gore a le senye. Taba yeo e godiša tebanyo ya Kgoteledi ka

gobane o hloile Mihloti. Gape o thuša go tšwetša pele maikemišetšo a Kgoteledi ka lebaka la gore ke Mopedi go swana le bona. Ge Dikgoneng a ka ba le kgahlego go yena a mo nyala, ke gona mo go ka felago bothata bja Kgoteledi.

BoSeporo

Ke meloko ya Kgoteledi ya kua Bopedi yeo e mo thušago go gatelela melao ya setšo ka nepo ya go rata go thibela lenyalo la Dikgoneng le kgarebe ya Motsonga. Le bona ba rata ge Dikgoneng a nyala kgarebe ya Mopedi. Thekgo ya bona e thuša go godiša bongangele bja Kgoteledi tebanyong ya gagwe.

Selo: Pese le taxi

Pese

Kgoteledi o dirišitše pese ge a etela boSeporo kua Bopedi. Yona e mo thušitše go ya go fokotša mathata a gagwe kua melokong gape o kgonne go hwetša thekgo ya mathata a gagwe ka go re a gane go amogela Mihloti ka lapeng la gagwe.

Taxi

Kgoteledi o nametše taxi ge a tloga GaMasemola go ya GaMarishane. Yona e mo thušitše go lemoga gore mehla le mabaka di fetogile gape e godišitše tebanyo ya gagwe ya go rata go thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti ka lebaka la bomorafe.

(e) Boganetši bja mongangiši : Kgoteledi

Senaganwa : Kgotlelelo

Kgotlelelo ka lapeng la Kgoteledi e tšewa bjalo ka senaganwa seo se mo godišetšago bothata. Bothata bjoo bo tlišwa ke kgotlelelo ya Dikgoneng ya mathata ka ge a rata go nyala Mihloti. Kgotlelelo yeo ya Dikgoneng e ganetša Kgoteledi go tšwetša pele morero wa gagwe ka gobane ga a rate go hlakahlakana le morafe wa Batsonga. Seo yena a se kgotleletšego ke go bona Mokgadi a atlegile ka go tsena ka gare ga Dikgoneng le Mihloti gore lerato la bona le se ke la tšwela pele.

Batho: Mihloti, ba Manganyi, Thabo, Kgano, Matšea le Moruti Maphutha.

Mihloti

Ke moganetši yo mogolo yo a thulanago le tebanyo ya Kgoteledi ka lebaka la gore ke kgarebe ya Motsonga. Lerato la gagwe le Dikgoneng le thatafaletša Kgoteledi bophelo ka gobane ga a rate le go mmona mo a gatilego gona. Ke ka fao a mo rakago ge a etetše ka lapeng la gagwe. Go ima ga Mihloti ke bothata bjo bogolo bjo bo ganetšago Kgoteledi go phethagatša tebanyo ya gagwe ka gobane ba tlo tswalanywa ke ngwana.

Ba ga Manganyi

Kgoteledi o gana go amogela Mihloti gore e be ngwetši ya gagwe ka ge a tšhaba go ba mokgotse wa ba ga Manganyi. Ka go realo ba ganetša Kgoteledi go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe ka gobane ba thekga lerato

la Dikgoneng le Mihloti ka go amogela Dikgoneng e le Mopedi ka lapeng la bona.

Thabo

Yena o ganetša tebanyo ya Kgoteledi gore e se atlege ka gobane o thekga Dikgoneng gore a nyale Mihloti ka ge le yena a nyetše kgarebe ya morafe o šele wa Mathosa, Nomsa. Ka tsela yeo o thekga Dikgoneng gore a thulane le melao ya setšo ya lapa labo.

Kgano

O thulana le Kgoteledi ka ditaba tša setšo tša go rata go kgethela Dikgoneng mosadi wa Mopedi mola Dikgoneng e le motho wa matšatši a sehono. Yena o thekga Dikgoneng mola ka thoko ye nngwe a thulana le Kgoteledi ge a thuša Dikgoneng gore a nyale Mihloti ka gore ke mosadi yo a mo ratago.

Matšea

Yena ga a bone bothata ge Dikgoneng a rata go nyala morafeng o šele wa Batsonga. Thekgo ya gagwe go Dikgoneng e ganetša Kgoteledi gore a tšwetše pele tebanyo ya gagwe ka lebaka la gore ga a rate kgethologanyo ya merafe.

Moruti Maphutha

O thulana le Kgoteledi ka gobane yena o kwešiša gabotse gore mehla le mabaka di fetogile mola Kgoteledi a gana go fetoga, o sa swere taba ya go šala morago melao ya setšo. Moruti Maphutha o leka go mo sokolla gore a

amogele Mihloti bjalo ka ngwetši ya gagwe, a lebale gore ke Motsonga. Polelo ya moruti e ganetša tebanyo ya Kgoteledi go golela pele ka gobane o ikanne gore a ka se tsoge a amogetše morafe wo e sego wa gabo ka lapeng la gagwe.

Selo : Sefatanaga

Sefatanaga sa Dikgoneng ke selo seo se šitišago morero wa Kgoteledi go atlega ka gobane se thekga Dikgoneng ka ge a fela a etela Mihloti nako le nako kua Tshwane. Thušo yeo go Dikgoneng, e ganetša tebanyo ya Kgoteledi go tšwela pele ka gobane o rata go bona lerato la bona le fedišitšwe ke lebaka la go se kopane.

(e) Bothušegi bja mongangiši : Kgoteledi

Tebanyo ya Kgoteledi e paletšwe ke go atlega ka gore mafelelong Dikgoneng o kgonne go nyala Mihloti, ba aga le motse. Yena o thušegile ka go fetoga mafelelong, a kgona go lemoga gore Mihloti le ge e le kgarebe ya Motsonga, ke mosadi wa basadi. Ka lebaka leo, o kgonne go amogela Mihloti ka lapeng la gagwe bjalo ka ngwetši ya gagwe.

2.6 KAKARETŠO

Kakaretšo ya kamano gare ga baanegwagolo ba, mongangišwa, Dikgoneng le mongangiši, Kgoteledi, gotee le baanegwanyane ba bangwe e ka hlalošwa ka mokgwa wa lenaneo le:

	Dikgoneng	Kgoteledi
(a) Tebanyo	Gore a nyale Mihloti kgarebe ya Motsonga, ba age motse	Go ganetša lenyalo leo ka gobane ga a rate morafe woo.
(b) Bokgontšhi	Senaganwa: Lerato. O rata Mihloti	Senaganwa: Lehloyo. O hloile Mihloti
(c) Bothuši	(i) Senaganwa: Kgotlelelo. O kgotleletše mathata a go mo šitiša lenyalo.	(i) Senaganwa: Melao ya setšo. E thulana le melao ya selehono gape e gana lenyalo.
	(ii) Batho: Mihloti, ba Manganyi, Thabo, Kgano, Bareng, Matšea, Ngaka Maswanganyi le Moruti Maphutha ba thekga taba ya gore mmapelo o ja serati, senyakelwa ga a se rate.	(ii) Batho: Thola, Mokgadi le boSeporo ba rata kgarebe ya Mopedi, e sego ya Motsonga.
	(iii) Selo: Pese, taxi le sefatanaga di godiša lerato.	(iii) Selo: Pese, taxi di ganetša lerato ka lebaka la bomorafe.
(d) Boganetši	(i) Senaganwa: Melao ya setšo e thulana le melao ya selehono gape e gana lenyalo.	(i) Senaganwa: Kgotlelelo. O kgotleletše go bona ge Mokgadi a šwalalanya lerato.

	(ii) Batho: Thola, Mokgadi le boSeporo ba rata kgarebe ya Mopedi, e sego ya Motsonga.	(ii) Batho: Mihloti, ba Manganyi, Thabo, Kgano, Matšea le Moruti Maphutha ba thekga taba ya gore mmapelolo o ja serati, senyakelwa ga a se rate.
	(iii) Selo : Ka gabo ba raka Mihloti	(ii) Selo: Sefatanaga se godiša lerato.
(e) Bothušegi	O atlegile mafelelong ka gobane o nyetše Mihloti ba agile motse. O kgonne go lemoša batho ba gabo gore lerato ga le thibelwe ke bomorafe.	O paletšwe ke go thibela lenyalo, eupša o kgonne go amogela Mihloti, Motsonga, ka lapeng la gagwe.

Ge go rungwa kakaretšo ya kamano gare ga mongangišwa le mongangiši, go lemogilwe phapano mo go tebanyo, bokgontšhi le bothušegi. Tswalano e bonagala mo go bothuši le boganetši. Seo se ra gore bothuši bja Dikgoneng bo sepelelana le boganetši bja Kgoteledi mola bothuši bja Kgoteledi bo sepelelana le boganetši bja Dikgoneng.

2.7 KAKARETŠOMOKA

Kgaolo ye e hlalošitše kakaretšo ya diteng tša kanegelo ye, *Megokgo ya Lethabo*, mohola wa kakaretšo yeo le sererwa sa kanegelo yeo. Malebana le baanegwa go gateletšwe tlhalošo ya kgopolo yeo, baanegwa ba diteng. Gape go bontšhitšwe le magoro a baanegwagolo, e lego mongangišwa le mongangiši le ka fao ba amanago ka gona le baanegwa ba bangwe. Taba ye

bohlokwa mabapi le lenaneo la kamano yeo ya baanegwagolo le baanegwanyane go lemogilwe gore bothuši bja mongangišwa ke boganetši bja mongangiši mola bothuši bja mongangiši e le boganetši bja mongangišwa.

3. KGAOLO YA BORARO

3.1 DITENG II

3.2 MATSENO

Kgaolo ye e lebane le **diteng II**. Ke kgaolo ye e sekasekago ditiragalo le tikologo.

3.3 DITIRAGALO

Mmadi o lemoga diteng ka go badišiša tše di rulagantšwego ke mongwadi, ka tsela yeo o tlo kgona go tsošološa tša diteng. Strachan (1988: 5) o hlaloša taba yeo gabotse ge a re;

“Hiervan is die geskiedenis die laag wat die leser uit die verhaal kan reconstrueer deur onder meer die gebeurtenisse in chronologiese volgorde te plaas.”

Le ge Strachan a nepiša ditiragalo, polelo ya gagwe e na le nnete ye e lebanego le diteng ka botlalo, e sego elemente e tee ya diteng fela. Se bohlokwa se a se bolelago ke go re:

- (a) Ge mmadi a bala sengwalo ga a fiwe diteng; o fiwa thulaganyo ya ditaba ye e lebanego le mongwadi: (“verhaal”).
- (b) Mmadi o swanetše go **ipopela/ itsošološetša** (“rekonstrueer”) ditaba tša diteng ka go badišiša ka tlhokomelo ye kgolo tše mongwadi a di ngwadilego.

Ge go bolelwa ka ga ditiragalo mošomo wa mmadi wa mathomo ke go lemoga ditiragalo ka moka; wa mafelelo ke go nyalantšha ditiragalo ka go di latelantšha gabotse gore diteng di lemogege. Tiragalo ke kgopolo ye e amanago le moanegwa. Ke ka lebaka leo Groenewald (1993: 89) a e hlalošago ka go re:

“Tiragalo e lebane le moanegwa. Ke se a se dirago goba se se mo diragalelago/ welago.”

Tlhalošo yeo ya Groenewald e tlaleletšwa ke Marggraff (1994: 62) ge a re ditiragalo di a lemogega; gape di fapana ka botelele. Go na le mo di thomago le mo di felelago gona.

Phapano yeo Marggraff a bolelago ka yona e gatelelwa ke Strachan (1988: 7) ge a tšweletša phapantšho ye nngwe ye bohlokwa ya ditiragalo tša diteng ge a re di a latelana:

“Die gebeurtenisse in die geskiedenis volg uiteraard chronologies op mekaar.”

Strachan o thekgwa ke Mojalefa (1997: 8) polelong yeo ya tatelano ka tsela ye:

“Ditiragalo tše tša diteng di tlo lemogwa ge di latelana. Gomme ditiragalo tšeo di kgethologanywa ka lebaka la gore di a fetoga.”

Tsopolo yeo ya Mojalefa e hlaloša ka mo tiragalo e tlogo lemogwa ka gona.

Go na le dikokwane tše di itšego tše di lemošago mo tiragalo ye nngwe le ye nngwe e thomago le mo e felelago gona. Taba yeo ke ye bohlokwa, ka gobane letšatši le lengwe le le lengwe le tletše ditiragalo, bjalo ka go robala, go phafoga, go tsoga, go hlapa, go apara, go ja, go ya mošomong, go boela gae, go etiša, bjalobjalo. Ditiragalo tše tša bophelo bja letšatši le lengwe le le lengwe, ga se tšona ka moka tše di lebanego le diteng tša sengwalo. Gona mo bophelong bjoo, go na le se sengwe seo mongwadi a se lemogilego, e lego sererwa, gomme ke sona se a ratago go se hlaloša. Go se tšweletša o tlo kgetha tše di swanetšego fela. Ke ka moo sererwa e lego kokwane ya mathomo ya go lemoša mmadi ditiragalo.

Ge go fatišišwa sererwa sa *Megokgo ya Lethabo*, go lemogilwe dikokwane tše:

- (a) Go na le ba go ratana.
- (b) Lerato leo le a ganetšwa.

Sona sererwa seo, se tlo kgetha ditiragalo tše di lebanego le magorwana a a latelago fela:

- (a) Tša go ratana ga batho ba babedi ba merafe ye e fapanego
- (b) Tša go ganetšwa ga lerato leo
- (c) Tše di lebanego le go feleletšwa ga ditaba tše e lego lenyalo goba tša go hlalana

Ka fao ditiragalo tša padinyana ye di tlo arolwa ka dihlopha tše pedi tše di latelago; e lego (i) magoro a ditiragalo le (ii) ditiragalo.

3.3.1 Magoro a ditiragalo

Mojalefa (1997: 9) o hlaloša gore magoro a ditiragalo ke ona a magolo ao a bopago kanegelo gomme a laolwa ke sererwa, go swana le ge go bolelwa ka sererwa sa padinyana ye, e lego, **Lerato la merafe ye e fapanego le a ganetšwa**. Le ge sererwa se, se sa bolele selo ka ga legoro la boraro, sephetho se swanetše go rarollwa. Sererwa seo, ke sona se se lemošago mehuta ye meraro ya magoro ao, e lego:

(a) Legoro la mathomo: Lerato

Go hlalošwa lerato le le tiilego la Dikgoneng le Mihloti, kgarebe ya Motsonga. Dikgoneng o ikemišeditše go nyala Mihloti gore ba age motse. Ga a rate go tseba gore Mihloti ke wa morafe ofe goba ba fapana ka polelo. Se bohlokwa go yena ke lerato leo le tukago gare ga bona. Taba yeo a sa kwanego le yona ke ge mmagwe, Kgoteledi, le kgaetšedi ya gagwe, Thola, ba mo gapeletša gore a nyale kgarebe ya Mopedi go swana le bona. Ke ka fao Thola a mo hlohleletšago ka gore a nyale Mokgadi, ka gore ke Mopedi, a tlogele Mihloti ka gobane ke Motsonga. Lerato la Dikgoneng go Mihloti le hlola thulano ka gabo. Dithulano tšeo, ke ditiragalo tše bohlokwa tšeo di lekago go ganetša lenyalo la bona.

(b) Legoro la gare: Kganetšo ya lenyalo

Morero wo mogolo wa Kgoteledi o lebane le go ganetša lenyalo la Dikgoneng le Mihloti gore le se atlege. Morero woo, o hlolwa ke lehloyo la Kgoteledi go merafe e šele. Ke ka lebaka leo a sa nyakego ge Mihloti e ka ba ngwetši ya gagwe ka gobane ke Motsonga. Go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe, Kgoteledi o leka mekgwa ye e fapafapanego yeo e ka mo thušago

go thibela lenyalo leo, go swana le ge Thola a mo thuša ka go šušumetša Mokgadi gore a tsene lerato la Dikgoneng le Mihloti ka bogare ka nepo ya go le šwalalanya; ge a raka Mihloti ka lapeng la gagwe ge a tlile go etela Dikgoneng, bjalobjalo.

(c) Legoro la mafelelo : Lenyalo

Mafelelong Dikgoneng o atlegile ka gobane o nyetše Mihloti, ba agile motse kgauswi le lapa la Kgoteledi, ebile ba šegofaditšwe ka ngwana wa mošemane. Go tiiša taba ye ya lenyalo, lesea le reetšwe leina la Lehlagare. Morero wa Kgoteledi wa go rata go thibela lenyalo leo, ga se wa tšwelela. Yena o feditše a swerwe ke bolwetši bja pelo ka lebaka la ge Dikgoneng a etšwa go inyadiša ka sephiri. Mafelelong o lemogile gore bophelo bo fetogile, ga bo sa swana le ka nako yela a sa gola. O gatelela katlego ya lenyalo la Dikgoneng ka go amogela Mihloti ka lapeng la gagwe.

Go ka rungwa ka go re magoro a ditiragalo a mararo a, la mathomo, la gare le la mafelelo, ke ona ao kanegelo ya Lentsoane e theilwego godimo ga ona, gape a laolwa ke sererwa. Ka gare ga legoro le lengwe le le lengwe, go na le ditiragalo tša lona legoro leo.

Ka go realo ditiragalo tšeo ka botšona di ya go lebelelwa.

3.3.2 Ditiragalo (ka botšona)

Ge go bolelwa ka ditiragalo go nepišwa ditiragalo tše nnyane tšeo di bopago ditiragalo tša magoro a mararo ao go šetšego go hlalošitšwe ka ona. Ke gore ditiragalo tšeo tše nnyane, di hlaloša magoro ao ka botlalo. Kokwane ye bohlokwa yeo go lemogwago ka yona go re ga go sa bolelwa ka magoro, go

ahlaahlwa ditiragalo ka botšona ke ya **phetogo**. Gomme phetogo yeo e tlo hlokomelwa bjalo ka ge go fetoga (i) moanegwa, (ii) nako le (iii) felo. Ka gona phetogo yeo e bonagala go swana le ge motho “a robetše”, a tle “a phafoge” goba ge “a phela”, a tle “a hlokofale”, bjalobjalo.

Go tlo tsinkelwa mehlala ya ditiragalo e se mekae ka pukung ya Lentsoane yeo e ka šomišwago go ka laetša phetogo yeo.

(a) Phetogo ya baanegwa

- (1) Kanegelo ye e thoma letšatši le sobetše, mokgekolo Kgoteledi a dutše a le tee ka lapeng la gagwe, a sohla mašwana a pelo.
- (2) Ge a sa ile le menagano ka tsela yeo, dikgopolo tša gagwe di tsenwa ganong ke morwagwe, Dikgoneng, ge a goroga ka gae, ba thoma go boledišana.

Tiragalo ya mathomo ge e felela go thoma ya bobedi, go lemogwa phetogo yeo e lebanego le **moanegwa** yo mongwe, e lego Dikgoneng. Ka morago ga tiragalo ya go goroga ga gagwe ka gae, go thoma go tšwelela tiragalo ye nngwe ya poledišano.

(b) Phetogo ya nako

- (1) Ka letšatši le le latelago ge Dikgoneng a boa mošomong o gorogile ka gae pele letšatši le sobela.

Ge tiragalo ye e thoma, go bonwa go **fetoga ga nako**. Tiragalo ya mathomo e diragetše letšatši le sobetše, e le bošego, mola tiragalo ye yona e diragala ka letšatši le le latelago, pele letšatši le sobela.

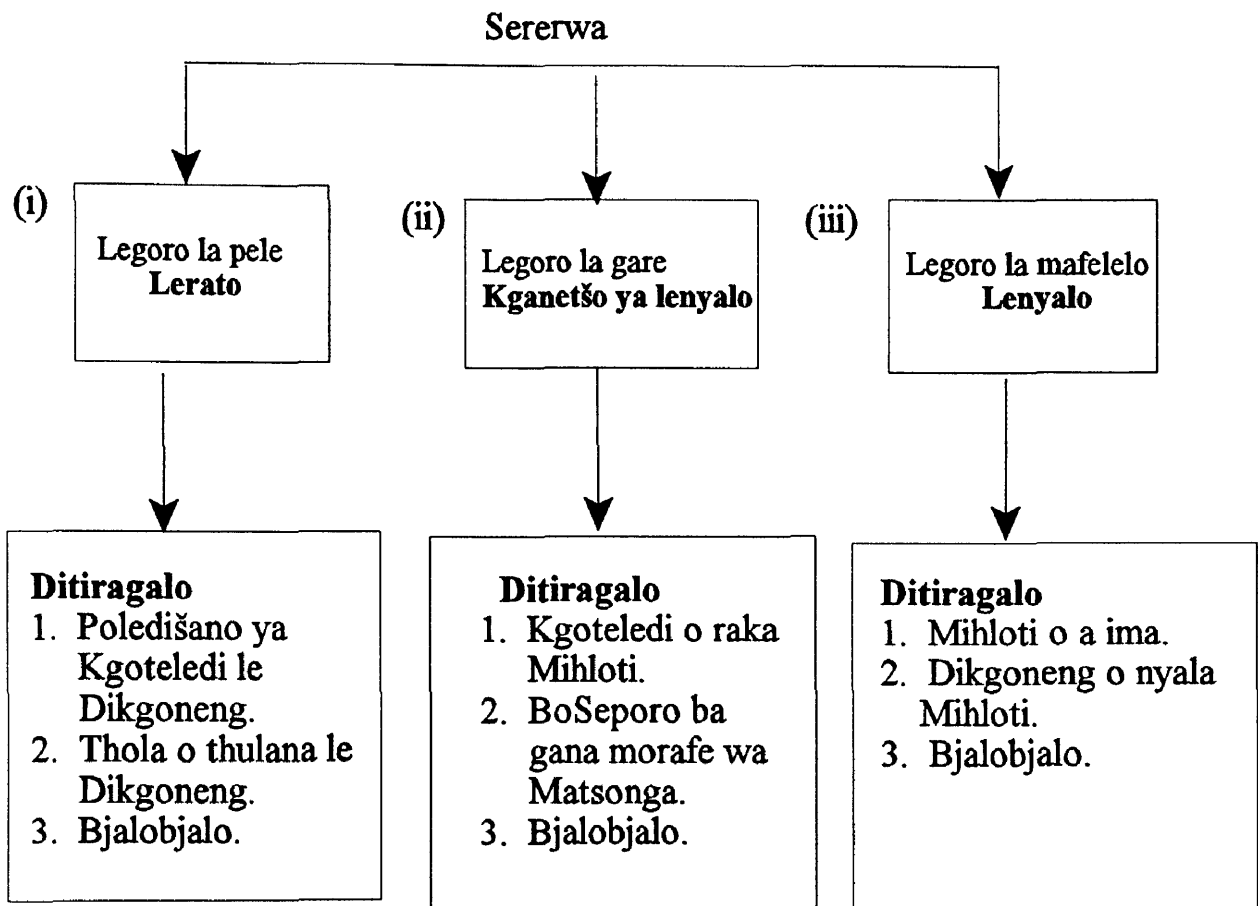
(c) Phetogo ya felo

(1)Ke Mokibelo, Dikgoneng o etela mogwera wa gagwe, Thabo , ka gabo kua Orlando East. Yena o išitšwe ke mathata ao a thulanago le ona ka gabo ka lebaka la ge a rata go nyala Mihloti.

Mo go tiragalo ye, go tšwelela phetogo yeo e lebanego le felo. Phetogo yeo e lemogwa ge tiragalo ya mathomo e diragala ka lapeng la Kgoteledi, kua Diepkloof, mola tiragalo ye yona e diragala ka gaboThabo, kua Orlando East.

Ka boripana go ka thwe ge go bolelwa ka ditiragalo ka botšona, go hlokomelwa kudu phetogo. Gomme yona e lebane le go fetoga ga moanegwa, nako le felo.

Go latelantšha ditiragalo tša padinyana yeo, go hlokometšwe sererwa sa yona. Seo se lego bohlokwa ke gore sererwa seo, ke sona se se latelantšhago ditiragalo tša magoro ao a mararo. Ka go realo legoro le lengwe le le lengwe le bopilwe ka ditiragalonyana tše ntši tšeo di lemogwago ka phetogo. Tlhalošo yeo ya magoro a mararo a ditiragalo le ditiragalo ka botšona e ka akaretšwa ka seswantšho se:

Go latela elemente ya boraro ya diteng, e lego nako.

3.4 TIKOLOGO

Kgopolo ye, tikologo, ke lefelokakaretšo leo Serudu le ba bangwe (1990: 83) ba le hlalošago ka go re:

“Ke lefelo leo ditiragalo tša padi di diragalago go lona.”

Potter (1967: 27) o tšwetša pele tlhalošo ya boSerudu ka go re tikologo e na le makalana a mabedi, e lego (1) nako le (2) felo.

Thuto ye e ya go aroganya tikologo ka dikarolo tšeo tše pedi. Go tlo thongwa ka nako ge go ahlaahlwa dikgopolo tšeo.

3.4.1 Nako

Nako ke elemente ya boraro ya diteng, gape ke karolwana ye bohlokwa ya tikologo ya padi. Strachan (1988: 14) ge a hlaloša bohlokwa bjoo bja nako ya diteng o re:

“Tyd soos dit in die geskiedenislaag hanteer word, het uit die aard van die saak nie te make met die hoeveelheid tyd wat aan die vertelproses bestee word nie. Gevolglik word dit aan ook nie in terme van byvoorbeeld “aantal bladsye” gemeet nie.”

Go ya ka polelo ye, ge go bolelwa ka nako mo sengwalong, ga go elwe hloko kudu gore taba yeo e direga neng goba lebaka leo mongwadi a le tšeago ge a anega taba (“vertelproses”). Tabataba yeo go bolelwago ka yona e hlalošwa ke Serudu le ba bangwe (1980: 30) ka tsela ye:

“Tabakgolo ye e re amago ge re bolela ka nako, ke ka moo mongwadi a dirišago nokologo ya nako pading ya gagwe (the passage of time).”

Seo se šupa gore go fatišišwa nako yeo ditiragalo tša kanegelo di diragalago ka yona. Ka go realo nako e na le mohola wo mogolo ka gobane e lebane le lebaka leo ditiragalo di diregago go lona ka go latelana; go tloga go le le fetilego, go tla go la bjale go iša go le le sa tlogo.

Modiro woo wa nako o gatelelwa ke Mojalefa (1997: 25) ka go re:

“Modiro wo mogolo wa nako ke go ela mabaka: motsotso, diiri, dibeke, mengwaga, bjalobjalo. Nako e thuša go re lemoša tatelano ya ditiragalo.”

Marggraff (1994: 63) o tlaletša taba yeo ka go tšweletša mehuta ye mebedi ya nako ka tsela ye:

“The time of the story relates to the time which is occupied by the events (narratological time) and the epoch/ period in which the events take place (historical time).”

Yena o bolela ka karoganyo tše pedi tša nako, e lego **nako ya diteng** (“narratological time”) le **nako ya kanegelo** (“historical time”). Ke ka fao Magapa (1997: 67) ge a oketša taba yeo ya karoganyo ya nako a rego nako e ka aroganywa ka dikarolwana tše tharo, e lego (i) nako ye e itšego, (2) nako ya tša leago le (3) nako ya ditiragalo.

(i) *Nako ye e itšego*

Mojalefa (1997: 26) o hlaloša nako ye e itšego go re:

“Ke nako ya go se be le mathomo le mafelelo. Ke nako ya go swana le bošego, mosegare, marega, selemo, bjalobjalo.”

Go kgonthišiša polelo ya Mojalefa, go tlo tsopolwa mehlala ye mmalwa ka padinyaneng ya Lentsoane.

- (a) “Ba bangwe go swana le boMokgadi, nka no hlanoga le **bosasa**, gomme gwa swana le toro yeo e iphetelago le **bošego**.” (Letl. 18).
- (b) “**Gonabjale** o no bona pula e tšhologa **marega**.” (Letl. 23).
- (c) “Thola o mo tsopoletše madireng a lefase le tšeo ba di bonego **mosegare** kua mošomong.” (Letl. 25).

Ge go lebelelwa mehlala ye e bontšhitšwego ye: **bosasa, gonabjale, bošego, marega le mosegare**, ga go tsebje gore di thoma ka nako efe goba di felela ka nako efe, ka letšatši lefe la beke, kgwedding efe, ka ngwaga ofe. Ke gore ge go bolelwa ka marega, motho a ka se hlathe gore a thoma ka kgwedi efe goba ka letšatši lefe. Ka lebaka leo mehlala ka moka yeo e filwego, e laetša nako ye e itšego ka gobane ga e elege, e a akanywa, ga e na mathomo le mafelelo.

(ii) *Nako ya tša leago* (“social period”)

Go ya ka Serudu le ba bangwe (1995: 71-73) dipadi tša leago di ba gopotša tša mehleng ya bogologolo tšeo di bego di akaretša setšhaba ka moka. Ke gore di theilwe godimo ga ditragalo tša setšhaba se se itšego. Gape di tšweletša ditaba ka botlalo mabapi le tikologo ye e itšego. Ge e le nako, go thwe:

“Ke yona e tšweletšago le go fetola seemo sa dilo. Re kgona go bona se se diregago. Le seo se ka diregago morago ga fao.”

Ka go realo nako ga e eme felo go tee, e fetoga le mabaka.

Ka tsela yeo, tlhalošo e a nyakega. Yona e ya go fiwa ka go tsopolwa mehlala e se mekae ka pukung. Le ge mehlala yeo e bolela ka ga **dipese, baagišani, mafelo a a itšego**, bjalobjalo, dikgopolo tšeo di tšweletša nako ya tša leago:

- (a) “Teye o e gamotše a hlobaetšwa ke **dipese tšeo di bego di eya godimo le fase** go rwala dithakadu tša masa.” (Letl. 7).
- (b) “Le ge a be a dula motseng wa **Diepkloof, bontši bja baagišani** o be a sa ba tlwaela kudu.” (Letl. 21).
- (c) “Nna tša phapano ya mehlobohlobo ga ke sa di bona. Ke mo re metseng ya **Sekgoweng. Go hlakahlakane, dipolelo di a fapana**, eupša go rena khutšo le lerato.” (Letl. 22).

Mantšu ao a tšweleditšwego ka boso, a bontšha nako ya sebjalebjae ka go re:

Ge Lentsoane a bolela ka **dipese tšeo di bego di eya godimo le fase**, o hlaloša gabotse gore ke mo metseng ya ditoropong mo go tletšego dipese tšeo di tšeago batho mo gae gomme di ba iša mešomong kua toropong. Ge go bapetšwa le nako yela ya bogologolo, batho ka nako yeo ba be ba tsogela mašemong, go lengwa, go šomišwa dikgomo le ditonki. Gomme ge go thwe, **Diepkloof**, go bolelwa ka leina la lefelo la mo Gauteng; **bontši bja baagišani** go hlalošwa dintlo tša mo **metseng ya Sekgoweng** moo batho ba dutšego ka go bapelana; **ba hlakahlakane, dipolelo di a fapana**. Ke gore go agilwe felo go tee, e le merafe ye e fapafapanego. Ge e le kua magaeng, Bopedi, batho ba dutše mmogo e le Bapedi fela, ga ba tswakatswakana le merafe ye mengwe.

Go ya ka mehlala yeo e ahlaahlilwego, go bontšha gabotse gore mehla le mabaka di fetogile, nako ya padi ye ke ya **sebjalebja**, mo metseng ya ditoropong. Ka fao sebjalebja se sepedišana le diphetogo tše ntši, go swana le ya setšo, e lego lenyalo la Dikgoneng le Mihloti, ya bophelo bja lehono, e lego bja ditoropo Gauteng, Diepkloof, Tshwane, bjalobjalo.

(iii) Nako ya ditiragalo

Ge Mojalefa (1995: 26) a hlaloša nako ya ditiragalo, o re ke nako ya go ba le mathomo le mafelelo, go swana le kgwedi, letšatši, beke, iri, bjalobjalo. Gape ga e akanywe, e a tsebega.

Go tlo tsopolwa mehlala e se mekae ka mo pukung.

- (a) “Go fetile **matšatši** ao re ka šitwago go a bala mola go diragetšego seo se ilego sa diragala ka lapeng la Kgoteledi.” (Letl. 13).
- (b) “Go fetile **dikgwedi** tša go bonala mola taba ya Dikgoneng e ahlaahlilwego.” (Letl. 20).
- (c) “Tseba gore ke mosadi. Ke tshetšwe ke **tše pedi**.” (Letl. 73).

Go ya ka nako ya ditiragalo, mehlala ye e filwego ye: **matšatši**, ke palo; le thoma ka nako yeo e tsebegago. Ge e le **dikgwedi** le **tše pedi** go a kwešišega gore go hlalošwa palo ya dikgwedi. Motho o kgona go hlatha gore kgwedi e na le matšatši a makae goba dibeke tše kae. Ka gona go ka akaretšwa ka gore mehlala yeo e hlalošitšwego e laetša nako ya go elega; go a tsebja mo e thomago le mo e felelago gona, ga e akanywe.

Go ya go sekasekwa kakaretšo ya nako ya padinyana ya Lentsoane.

3.4.1.1 Kakaretšo ya ditiragalo

Mojalefa (1993: 67) o bolela ka nako yeo e elago ditiragalo ka moka tša kanegelo gore di tšere lebaka le le kaakang mola di thomago go diragala go fihla mafelelong. Ka fao nako ya ditiragalo ka moka tša padinyana ye, *Megokgo ya Lethabo*, ke gore mo di thomago le mo di felelago, e tla akanywa ka go akaretšwa ka seswantšho se:

Ditiragalo	Nako
a. Go thoma poledišano yeo e hlolago thulano gare ga Kgoteledi le Dikgoneng. Thulano yeo e tlišwa ke lebaka la gore Kgoteledi o rata go kgethela Dikgoneng mosadi wa Mopedi mo Gauteng, mola Dikgoneng a rata go nyala kgarebe ya Tshwane, Mihloti. Tabakgolo yeo e bešago thulano yeo ke gore Mihloti ke kgarebe ya Motsonga. Thola yena o rata ge Dikgoneng a nyala Mokgadi, kgarebe ya Mopedi.	1 ngwaga
b. Lerato la Dikgoneng le Mihloti le tšwela pele mo sephiring. Thola o godiša thulano ka lapeng ka go ngangišana le Dikgoneng ka taba ya go ratana le kgarebe ya Motsonga, Mihloti, mola yena a rata Mokgadi.	6 dikgwedi
c. Poledišano gare ga Dikgoneng le Thabo ka taba ya go nyala ga Dikgoneng. Dikgoneng o etela le Mihloti ka gabo. Kgoteledi le Thola ba thulana le Dikgoneng ka ketelo gape le go rakwa ga Mihloti ka lapeng.	2 dibeke

<p>d. Ketelo ya Kgoteledi kua Bopedi, GaMarishane le GaMasemola. Dikgoneng o šala a reka sefatanaga, a etela Mihloti nako le nako kua Tshwane. Mihloti o etela Dikgoneng ka gabo, o rakwa ke Thola. Taba yeo e tliša thulano gare ga Thola le Dikgoneng.</p>	<p>3 dikgwedi</p>
<p>e. Kgoteledi o boile Bopedi. Ka lapeng la gagwe ga go sa na lethabo. Mihloti ga a sa etela ka gaboDikgoneng ka lebaka la gore ga ba mo rate. Taba yeo e godišetša Dikgoneng mathata, e dira go re a ye go kgopela thušo go Bareng le Matšea. Matšea o thulana le Kgoteledi ka ditaba tša Dikgoneng, Kgoteledi o mo raka ka lapeng la gagwe.</p>	<p>6 dikgwedi</p>
<p>f. Mihloti o imile, Dikgoneng o saena le yena. Tiragalo yeo e swariša Kgoteledi bolwetši bja pelo o amogelwa bookelong, ka morago o a lokollwa. Kgoteledi o amogela phetogo ya bophelo bja sehono, o roma boSeporo go ya go nyalela Dikgoneng gaManganyi. Mihloti o phethile dithuto tša booki, a gorogela ka lapeng la gagwe. O hweditše mošomo bookelong bja Baragwanath.</p>	<p>9 dikgwedi</p>
<p>g. Mihloti o ya kua ga gabo, Mamelodi, go ya go hlokomelwa ke mmagwe ge a seno go hwetša ngwana. Lesea le a belegwa, ka morago Mihloti o boela lapeng la gagwe kua Diepkloof. Ngwana o tlogelwa le mofepi, Mihloti o boela mošomong.</p>	<p>6 dikgwedi</p>
<p>h. Kgoteledi o gatelelwa ke bolwetši, o amogelwa gape bookelong. Go tliša taba ya gore o fetogile, o kgopela tshwarelo go Mihloti le Dikgoneng. Gape o tliša poelano le kwano gare ga bana ba gagwe le Mihloti. Ka morago ga go dira seo, o a hlokofala, o bolokwa ke Moruti Maphutha kua GaMarishane.</p>	<p>2 dikgwedi</p>

Ge go akaretšwa go ka thwe ka nako ya poledišano ge Kgoteledi a thulana le Dikgoneng ka taba ya go nyala, go laetša o ka re Dikgoneng o be a ratana le Mihloti mo sephiring. Thola yena o be a tseba ge Dikgoneng a ratana le Mokgadi, kgarebe ya Mopedi. Ke ka fao a thulanago le Dikgoneng ge a mmotša gore o nyaka go nyala Mihloti, kgarebe ya Motsonga. Kgoteledi le yena ge a sena go lemoga taba yeo, o thušana le Thola gore ba se ke ba amogela Mihloti ka gobane ke Motsonga. Ba lekile go tlišetša Dikgoneng mathata a go fapafapana ka maikemišetšo a go thibela lenyalo leo. Mafelelong Mihloti o a ima, Dikgoneng o saena le yena. Mihloti ge a fetša dithuto tša booki, o hwetša mošomo bookelong bja Baragwanath. Lesea ka lapeng la Dikgoneng le a belegwa, Kgoteledi o a le amogela gotee le Mihloti. Kamogelo ya Mihloti ka lapeng la Kgoteledi e bontšha gore Kgoteledi o amogetše phetogo ya bophelo. Ka morago ga go tliša poelano le kwano gare ga bana ba gagwe, o a hlokofala, o bolokwa GaMarishane.

Ka go realo go ka rungwa ka go re nako ya ditiragalo tša puku ye, go thoma mathomong, go fihla mafelelong, e tšere mengwaga ye 3, dikgwedi tše 8 le dibeke tše 2. Nako yeo e lemogwa ka gobane e a elega, e laetša palo.

Go tiiša taba yeo, go ka hlokomelwa nako yeo e tsebegago ge motho a ithutela booki nakong yeo, go ka thwe ke mengwaga ye meraro. Ge go akanywa gabotse, bontši bja ditiragalo tša padinyana ye, di diragetše ka yona mengwaga yeo ye meraro ge Mihloti a be a ithutela booki. Pelego ya lesele le go hlokofala ga Kgoteledi go diragetše ka ngwaga wa pele wo Mihloti a thomilego go šoma ka wona, ke gore mo dikgweding tše di itšego.

Go latela tlhalošo ya elemente ya bone ya diteng, e lego felo.

3.4.2 Felo

Ge Groenewald (1993: 10) a hlaloša kgopolo ye, felo, o re:

“Ke mo tiragalo e diregago gona, bjalo ka motse wo o itšego, naga, ka meetseng, bjalobjalo.”

Tlhalošo ya Groenewald e tlaleletšwa ke Marggraff (1994: 64) ka go re:

“Place is considered to be the physical spot at which events take place and at which characters are positioned.”

Gabotse ge go bolelwa ka felo sengwalong, go gatelelwa kudu mafelo ao ditiragalo tša kanegelo di diragalago go ona. Ke lefasenyana leo baanegwa bao mongwadi a ipopetšego bona ba phelago go lona. Ka fao mongwadi wa bokgoni o tseba go tšweletša mafelo a baanegwa ba gagwe gabotse ge a ngwala kanegelo. Taba yeo e tiišwa ke Yelland le ba bangwe (1984: 170) ge ba re:

“A novelist or short story writer chooses the locale or actual geographical place for his story and sets the happening in that place.”

Mafelo a bohlokwa kudu ka gobane a laola phetogo ya ditiragalo gomme ona a laolwa ke sererwa. Bohlokwa bjoo bo gatelelwa ke Mojalefa (1997: 27) ka go re mafelo a ka arogangwa ka mehuta ye mebedi, e lego:

- (a) Mafelo a a itšego
- (b) Mafelo a ditiragalo

Go tlo lekolwa ka fao mafelo *Megokgo ya Lethabo*, a laolago phetogo ya ditiragalo tša padinyana ye ka gona.

(i) Mafelo a a itšego

Mojalefa (1997: 27) o hlaloša mafelo a a itšego ka go re:

“Ke mafelo ao mongwadi a sa a nepišego, go swana le ge a bolela ka ga lefelo le lengwe, leo a sa bolelego leina la lona.”

Go ya go tsopolwa mafelo a mohuta woo ka pukung ya Lentsoane.

- (a) “Mokibelo wo mongwe o ile ge le hlaba ya ba o šetše a le tseleng go yo hlola mogwera wa gagwe kua Orlando East.” (Letl. 21).
- (b) “Dikgoneng o be a tshepa gore Thabo o tla e ntšha ka lerageng.” (Letl. 23).
- (c) “Gape morwa, dilo tše botse o a itirela, ebile le tšona ga di no rotha bjalo ka manna a bana ba Israele lešokeng. (Letl. 24).
- (d) “O a gafa. Gafa o gafela kua nageng e sego ka mo ga ka. Mihloti yo wa gago nke o go lešitše.” (Letl. 30).

Mehlala ye e filwego ye: tseleng, lerageng, lešokeng le nageng ke mafelo ao Lentsoane a a akanyago. Ke gore motho a ka se tsebe gore ke mo kae mo tiragalo yeo gabotse e diregilego gona; ge e le tseleng goba lešokeng ga go tsebege gore ke mo kae mo tseleng goba lešokeng.

(ii) Mafelo a ditiragalo

Go ya ka Mojalefa (1997: 27) mafelo a ditiragalo ke mafelo a tlhago ao mongwadi a bolelago maina a ona mo sengwalong bjalo ka Tshwane, Gauteng, Polokwane, bjalobjalo.

A mangwe a mafelo a mohuta woo ka pukung ke a:

- (a) “Gona moo bookelong bja **Baragwanath**, Dikgoneng o be a šetše a tantše tshehlana ye nngwe ya go tšwa **Moletlane** e lego Mokgadi.” (Letl. 15).
- (b) Dikgoneng o etetše Thabo. “Sefata se butšwe. Ge ba etšwa ka **ngwakong** ba lebile **seferong**, ba gahlana le batswadi ba Thabo bao ba bego ba etšwa molatong kua **Naledi**.” (Letl. 24).
- (c) Kgoteledi o rakile Mihloti, Dikgoneng o tloga le yena ka ntle le go laela. “O be a mo felegetša moo a ilego go robala gona ka ge **Mamelodi** e be e se mono. **Orlando East** ka ge e se kgole le **Diepkloof**, ba tsebile gore ditaxi ga di kaaka.” (Letl. 30).

Mehlala ye e tsopotšwego ye: **bookelong bja Baragwanath, Moletlane, ngwakong, seferong, Naledi, Mamelodi, Orlando East le Diepkloof** ke mafelo ao Lentsoane a hlalošago maina a ona, ga a a phopholetše, ebile ga a a akanye. Taba ke gore o a a nepiša gomme motho a ka kgona go a šupa gore ke afe; ke mafelo a histori.

Ka boripana go ka rungwa ka gore felo e bolela ka mafelo a go akanywa le a go se akanywe. Mafelo ka moka ao a swantšhitšego ka pukung ya Lentsoane, a laolwa ke sererwa.

3.5 KAKARETŠOMOKA

Kgopolo ye ditiragalo e hlalošitšwe ka botlalo. Go boletšwe gore ditiragalo di ka arolwa ka dikarolo tše pedi, e lego magoro a ditiragalo le ditiragalo. Magoro a ditiragalo ke a mararo, e lego la mathomo: **lerato**; la gare: **kganetšo ya lenyalo** le la mafelelo: **lenyalo**. Ke ona ao a bopago kanegelo ya Lentsoane ka gobane a laolwa ke sererwa. Ditiragalo ka botšona di lemogwa ge di lebane le phetogo ya baanegwa, nako le felo. Tikologo e tsinketšwe ka bophara gore e arotšwe ka dihlopha tše pedi tše, nako le felo. Malebana le nako go boletšwe ka mehutana ye meraro ye, nako ye e itšego, nako ya leago le nako ya ditiragalo. Ge go ahlaahlwa felo, go hlokometše mehuta ye mebedi, e lego lefelo le le itšego le lefelo la ditiragalo.

4. KGAOLO YA BONE

4.1 THULAGANYO I

Thulaganyo e tlo arolwa ka dikgaolo tše nne, e lego **thulaganyo I**, **thulaganyo II**, **thulaganyo III** le **thulaganyo IV**. Thulaganyo I e ya go lekola kamano ya mahlakore a thulaganyo, moko wa ditaba, moakanyetšo, thaetlele le kokwane ya mathomo ya thulaganyo, e lego kalotaba.

4.2 MATSENO

Ka mo go boletšwego ka gona, kgopolo ye, thulaganyo, ke tlhamo ya ditaba tša diteng. Ditaba tšeo di rulaganywa ka mokgwa wo o itšego, wo o tšweletšago tebanyo ya mongwadi. Groenewald (1993: 5) o re mokgwa woo o bitšwa thekniki. Ka lebaka leo ge a hlaloša thulaganyo o re ke tlhopho ya dithekniki ge di amana seng sa tšona, ke gore ge thekniki ye nngwe le ye nngwe e lebane le moko wa ditaba. Ge Lotman (1968: 49) a tlaleletša polelo ya Groenewald, yena o re thekniki ke kgopolo ye e laetšago kamano.

4.2.1 Kamano ya mahlakore a thulaganyo

Kamano e na le mahlakore a mabedi, e lego (a) le le **tsepamego** le (b) le le **rapamego**.

(a) Lehlakore le le tsepamego

Lehlakore le le tsepamego le tšweletša kamano gare ga ditaba tše di lebanego le diteng le thulaganyo. Ka fao ge diteng tša *Megokgo ya Lethabo* di bapetšwa le thulaganyo ya yona, go lemogwa karoganyo ya dikgaolo ye e

lego thekniki ye nngwe ye Lentsoane a e šomišitšego go tšweletša tebanyo ya gagwe.

(b) Lehlakore le le rapamego

Lehlakore le le rapamego le lebane le ditaba tša thulaganyo. Thekniki ya lona lehlakore leo e lemogwa ge ditaba tša diteng di amantšhwa bjalo ka ge mongwadi a amantšha ditiragalo tša go swana (e lego thekniki ya boipoeletšo) gore maikemišetšo a gagwe a tle a bonagale gabotse.

Ka gona go ka akaretšwa ka gore thulaganyo ke:

- Tlhamo/ tlhopho ya ditaba tša diteng.
- Go hlangwa/ hlopšha go tšweletša tebanyo.
- Mokgwa wa go hlama/ hlopha/ rulaganya o bitšwa thekniki.
- Gabotse thekniki ke kakanyo/ ditsejana tša go fapana tšeo mongwadi a di tšeago ge a hlaloša ditaba tša diteng.
- Thekniki e tšweletša tebanyo ya mongwadi gape e tšwetša pele moko wa ditaba.

Ka fao ge thulaganyo e nyakišišwa go tlo hlokomelwa dikgopolo tše di latelago:

- Moko wa ditaba
- Moakanyetšo
- Thaetlele
- Dikokwane tša thulaganyo

4.3 MOKO WA DITABA (“THEME”)

Go ya ka Mojalefa (1996: 10) moko wa ditaba ke molaetša/ tebanyo/ thuto yeo mongwadi a ratago go e ruta babadi mabapi le taba ye e itšego. Seo se ra gore ge mongwadi a ngwala sengwalo, o hlaloša tebelelo ya gagwe malebana le ditaba tšeo a di lemogago mo bophelong. Moko wa ditaba o bohlokwa kudu ka gobane o laola go rulaganywa ga ditaba tša thulaganyo gore e be sengwalwa, gape o fapana le sererwa. Phapano gare ga sererwa le moko wa ditaba e tšweletšwa ke Groenewald (1993:14) ka tsela ye:

Moko wa ditaba	Sererwa
(a) Wona o swaraganya dithekniki (tša thulaganyo) gore di lebane.	(a) Se tlemaganya ditaba tša diteng gore e be taba e tee.
(b) O šomišwa ge go bolelwa ka thulaganyo.	(b) Se šomišwa mabapi le diteng.

Groenewald (1993: 16) o tšwela pele ka go ruma phapano gare ga moko wa ditaba/ thulaganyo le sererwa/ diteng gore yona e godiša maatlakgogedi.

Mohlala wa moko wa ditaba wa *Megokgo ya Lethabo* ke: **phetogo ya bophelo.**

Lentsoane o hlaloša phetogo yeo ya bophelo ka go thulantšha bophelo bja bogologolo le bja sebjalebja ka lapeng la Mokgekolo, Kgoteledi. Thulano yeo e tšwelela gare ga Kgoteledi le morwa wa gagwe, Dikgoneng, ka lebaka la ge Dikgoneng a rata go nyala Mihloti, kgarebe ya Motsonga mola Kgoteledi a nyaka gore a kgethe kgarebe ya Mopedi. Kgoteledi o tlwaetše go latela melao ya setšo ya bogologolo. Ke ka fao a sa ratego ge Dikgoneng

a ba tswalanya le merafe e šele ka gobane o e hloile. Lehloyo la Kgoteledi la merafe e šele le mo gapeletša gore a godišetše Dikgoneng mathata a go fapafapana ka maikemišetšo a go rata go thibela lenyalo la gagwe le Mihloti.

Taba yeo e bego e mo hlohleletša go dira mapheko ao ke gore o thatafalelwa ke diphetogo tša bophelo bja sebjalebjae ka gobane o šetše a gotše. Le ge phetogo a e bone kua Bopedi, yena o gana go amogela gore mehla le mabaka di fetogile. Go ya ka tsebo ya gagwe, Batsonga ga se batho ba go hlakahlakana le Bapedi. Ba swanetše go katogwa le go gafelwa ka thoko. Gape o gana go amogela gore lerato la sebjalebjae ga le laolwe ke morafe goba mmala wa motho, le ge e le polelo le yona ga a šitiše batho go ratana mo bophelong. Mafelelong ge Dikgoneng a atlega a nyala Mihloti, Kgoteledi o a fetoga, o lebala tšela tša bogologolo tša kgethologanyo ya merafe. O fetša a amogetše Mihloti ka lapeng la gagwe bjalo ka motho yo a swanago le bona.

Go ka rungwa ka gore thuto yeo Lentsoane a ratago go e lemoša mmadi wa gagwe ke gore lerato ga le na mollwane, mmapelolo o ja serati, senyakelwa ga a se rate. Ka go realo mosadi a ka kgethwa kae goba kae go sa hlokomelwe polelo goba mmala wa motho ka gobane lerato ga le kgethologanye batho go ya ka merafe, lona le tlemaganya merafe gore e be molokomong.

4.4 MOAKANYETŠO (“DESIGN”)

Moakanyetšo ke kgopolo ye nngwe yeo e sa bolelwego ke borateori ba naratholotši. Ge Groenewald (1993: 15) a hlaloša moakanyetšo, o re ke lenaneo la dikokwane tša thulaganyo. Kokwane ye nngwe le ye nngwe e na le mahlakore a mabedi ao mo go ona go kgethwago le tee. O tšwela pele ka gore le ge mahlakore ao a lebane le moanegwathwadi yo re itswalanyago le

yena, e lego molwantšhwa, ona a laola tshepedišo ya ditaba. Mahlakore ao ke a a latelago:

- (a) Motho wa maemo/ wa ka mehla.
- (b) Motho wa bofokodi/ wa go hloka bofokodi
- (c) Motho wa go kokobetšwa/ wa go se kokobetšwe
- (d) Motho wa go amogelwa/ wa go se amogelwe

Mojalefa (1997: 31) o tlaleletša tlhalošo yeo ka go re moakanyetšo ke:

“Motheo goba freimi yeo go ka thwego mohutangwalwa o theilwe godimo ga yona.”

Ka go realo o gatelela gore moakanyetšo o bohlokwa kudu ka gobane o hlopha sengwalo. Gape moakanyetšo wa mohuta wo mongwe le wo mongwe wa dingwalo o na le dikokwane tšeo di boletšwego gomme mo go tšona go kgethilwego lehlakore le lengwe. Moakanyetšo wa sengwalo sa masetlapelo šo:

- (a) Molwantšhwa ke motho wa maemo.
- (b) O na le bofokodi.
- (c) O ya fase ka lebaka la bofokodi bjoo.

Mohuta wo mongwe wa dikanegelo tša botseka o na le moakanyetšo wo Groenewald (1993: 16) a o akaretšago ka tsela ye:

- (a) Molwantšhwa ke motho yo bohlale.
- (b) Ga a na bofokodi.
- (c) Ga a ye fase.

Gona mo letlakeleng leo, o tšwela pele ka go re moakanyetšo o laola semelo sa molwantšhwa, eupša go šomišwa mahlakore a dikokwane tše pedi tša mathomo fela, e lego:

- (a) Motho wa maemo/ wa mehleng
- (b) Motho wa bofokodi/ wa go hloka bofokodi.

Ka go latela mahlakore ao, mmadi a ka kgona go tsinkela semelo sa moanegwathwadi (molwantšhwa/ molwantšhi) gore ke motho wa mohuta mang.

Ge Lentsoane a ngwala *Megokgo ya Lethabo*, o šomišitše kanegelorato go swantšhetša babadi phetogo ya bophelo, e lego moko wa ditaba. Go bontšha phetogo yeo, o laeditše lerato la merafe ye e fapanego, e lego la Dikgoneng, lesogana la Mopedi le Mihloti, kgarebe ya Motsonga. Lona le thibelwa ke mmagoDikgoneng, Kgoteledi, ka gobane go ya ka setšo sa gabo, ga ba a swanela go nyalelana le merafe e šele. Ke ka moo a hloilego Mihloti, kudu ka gore ke Motsonga. Dikgoneng o fapana le mmagwe mo tabeng yeo ka lebaka la gore yena o rata Mihloti, ga a lebelela gore ba fapana ka polelo goba ke wa morafe o šele. Ka fao Dikgoneng ke molwantšhwa, ke motho wa go loka yoo babadi ba ikgweranyago le yena. Ge go tlo nyakišišwa semelo sa gagwe, go ya go hlokomelwa dikokwane tše pedi tša mathomo tša kanegelorato, e lego:

- (a) Motho wa maemo (botse)
- (b) Motho wa go hloka bofokodi

Ka boripana go ka rungwa polelo ya moko wa ditaba le moakanyetšo ka gore dikgopolo tše pedi tše, di a fapana. Phapano yeo e tšweletšwa ke

Lekganyane (1997: 53) ka go re:

- Moko wa ditaba ke tebanyo ya mongwadi, gomme o nepiša tlemaganyo ya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane.
- Moakanyetšo ke lenaneo la dikokwane tša thulaganyo. Wona o lebane le motheo woo go ka thwego kanegelo e bopilwe godimo ga wona, gape o laola semelo sa molwantšhwa.

4.5 THAETLELE

Kgopolo ye, thaetlele, e hlalošwa ke Holman (1972: 529) ka tsela ye:

“Title is the distinguishing name attached to any written production, a book, a section of a book, a chapter, a SHORT STORY, a POEM, etc.”

Taba yeo a lekago go e gatelela fa, ke gore thaetlele ke leina leo puku e tsebegago ka lona. Ka go realo leina leo le bohlokwa ka gobane motho a ka kgona go lemoga mohuta wa puku yeo ka lona. Ke ka fao Mojalefa (1997: 97) a rego thaetlele ke leina la puku goba la kgoboketšo ya direto, ke gore ga e šupe mohuta o tee wa sengwalo.

4.5.1 Mehuta ya dithaetlele

Mojalefa (1997: 99) o tšwela pele ka go kgonthišiša taba yeo ya gore dithaetlele di a fapana ka go nepiša kudu direto. Ge a hlaloša seo o re tšona di na le mehuta ye e fapafapanego ye:

(a) Thaetlelenyana (“subtitle”)

Kgopolo ye, thaetlelenyana, ga e bolele tebanyo ya mongwadi, eupša e tlaleletša thaetlele, go swana le Ratlabala (1968: 16) ka sereto sa *Polokong*. Yena o šomiša thaetlele yeo, *Polokong*, ka fase ga yona a hlaloša go re: **Ya mokgalabje yo e bego e le molemi.**

(b) Katološothaetlele

Katološothaetlele ke kgopolo yeo e tlaleletšago thaetlele bjalo ka thaetlelenyana. Eupša yona e fapana le thaetlelenyana ka gobane e hlaloša ditaba tše dingwe tšeo di sego tša lebanana thwii le sereto, go swana le Matlala ka sereto sa *Seemole 'a Engelane*. Mo seretong seo, o thoma ka go ala tlhalošo ya ditaba tšeo di sa lebanago le sereto seo, gomme tšona di bolela ka histori ya bophelo bja Queen Elizabeth.

Polelo ya Mojalefa e oketšwa ke Fowler (1982: 96) ka go kgethologanya mehuta ye e fapafapanego ya direto tše kopana. Yena o swantšha dithaetlele tša tšona le **seka** (“emblem”), **lebja** (“tag”) le **sererwa** (“abstraction”).

Ge go akaretšwa go ka thwe thaetlele ke leina leo motho a ka kgonago go tseba puku yeo ka lona. Gomme yona e lebane le mehuta ye e fapafapanego ge go bolelwa ka dingwalo. Ge go nepišwa direto go lemogilwe mehuta ye: thaetlelenyana le katološothaetlele.

Go ya go lekolwa ka moo mehuta ya dithaetlele e ka holago babadi.

4.5.2 Mediro/ Mehola ya dithaetlele

Gore sengwalo se lemogege bjalo ka modiro wa bokgabo, se swanetše go laolwa ke maikemišetšo a mongwadi ka go se reela leina. Wilsmore (1987: 404) o tiiša seo ka go re:

“... the role of titles cannot be understood without considering such intensions. To suppose otherwise would be absurd. We cannot read titles simply as parts of texts, since they belong both in and outside the literary work.”

Ge sengwalo se filwe leina, ke gona moo go tlogo lemogwa mediro ye e fapafapanego ya thaetlele ka gobane ke seripa sa sengwalo, gape e na le khuetšo godimo ga tlhalošo ya sengwalo. Malebana le mediro yeo, Fowler (1982: 96) o hlaloša go re thaetlele e na le modiro wa **tlhagišo** (“presentational function”). Wilsmore (1987: 402) yena o tlaleletša ka go re e lebane le modiro wa go **hlahla** (“guide”), gape o tšwela pele mo letlakaleng le (1987:405) ka go swantšha thaetlele le **leinakgwebo** (“trademark”).

Mojalefa (1997: 92) ge a hlaloša polelo ya Wilsmore, o bontšha tirišo ya leinakgwebo mo go **setšweletšwa** (“product”) le **thaetlele** sengwalong. Gona moo o re bobedi, leinakgwebo le thaetlele, di laetša setšo seo se swanetšego go šupša gore se kgone go lemogwa. Ke ka fao go sego bonolo gore leina leo le thaetlele yeo di ka fetolwa. Taba yeo e thibelago seo ke gore, go ya ka molao, ga di a swanela go dirišwa ke mang goba mang, ge e se fela mong wa leina goba wa thaetlele.

Ka tsela yeo go ka thwe thaetlele ke karolo ya sengwalo, eupša e sego leina fela la sona. Ge a kgonthišiša taba yeo, Gróve (1957: 54) o re thaetlele e na le ditlhalošo tša go fapana tše:

“Maar nou is die benoeming nie die enigste funksie wat ‘n titel kan hê nie. n Titel kan ook karakteriserend wees o.a. na die onderwerp, na die tradisionele vorm (sonnet, ballade) na die kerninhoud (kontrak).”

Taba yeo e hlalošitšwego ke Gróve, e gatelelwa ke Wilsmore (1987: 407) ka go kgethologanya gore thaetlele e na le mehola ye mebedi (“dual role”). Gomme yona o re ke go **hlatholla** (“interpretative”) le go **reela leina** (“naming”). Simpson le Weiner (1989: 155) ba fahlela polelo ya Wilsmore ka go re thaetlele ke leina mo mathomong a puku, yona e hlaloša sererwa le diteng tša sengwalo. Kgopolo ya bona e thekgwa ke Lazarus le Smith (1971: 293) ka go tšweletša mehola ye e latelago:

“Title performs one or more of the following functions:
(1) attracts attention, (2) establishes the topic. (3) hints at the THEME, (4) predicts MODE and TONE, (5) serves as a memorable name for the work.”

Seo ba se gatelelago ke go re thaetlele e na le mehola ye mehlano, gomme mo go yona go ka šomišwa mohola o tee goba go feta fao.

Ka gona go ka akaretšwa mehola ya thaetlele ka go re yona e bohlokwa ka lebaka la gore (thaetlele) ke seripa sa sengwalo. Gore sengwalo se tle se bonagale gabotse, se swanetše go fiwa leina. Ge se filwe leina, ke gona mo go tlogo lemogwa mediro ye e fapanego ya thaetlele, go swana le go re,

thaetlele e fa tlhalošo ya sengwalo khuetšo, e na le modiro wa tlhagišo le wa go hlahlala, gape e hlaloša sererwa le diteng tša sengwalo.

Ge tlhalošo ya boLazarus e ka hlokomelwa, go ka rungwa ka gore thaetlele ye, *Megokgo ya Lethabo*, e lebane le moko wa ditaba: **phetogo ya bophelo**.

Thaetlele yeo e bolela ka dikgopolo tše pedi, e lego megokgo le lethabo, gomme tšona di thulana ka gobane megokgo gabotse e lebane le manyami, e sego lethabo. Fela ge go bolelwa ka ga megokgo ya lethabo, thulano yeo ya ditlhalošo tša dikgopolo tšeo, e bitšwa oksimorone (“Oxymoron”). Serudu (1989: 36) ge a hlaloša lereo le oksimorone, o re:

“Ke sekapolelo seo mo go sona go kopantšhwago tše di sa nyalelanego le tšeo di bonalago di ganetšana. E tswalane kudu le kganetši le kgakantšhano.”

Ka tsela yeo go hlalošwa lethabo le legolo, e sego manyami. Lona le tšwelela ka morago ga phapano ye telele ya Mokgekolo Kgoteledi le morwa wa gagwe, Dikgoneng, mabapi le go nyala ga Dikgoneng. Go se kwane ga bona ka mo lapeng, go godišwa ke gore Thola o nyaka go kgethela Dikgoneng mosadi wa Mopedi, Mokgadi, mola Dikgoneng a sa mo rate, yena a rata go nyala kgarebe ya Motsonga, Mihloti. Gona moo go tšwelela thulano ya bogologolo le ya sebjalebjaale. Yona e godišwa ke gore lerato la sebjalebjaale ga le na mollwane. Lona ga le kgethologanye batho go ya ka polelo goba merafe, le a tswalanya. (Letl. 17).

Kgoteledi ga a kwane le taba yeo ka gobane o šetše a godile. Yena o palelwa ke go amogela diphetogo tšeo di tlišitšwego ke bophelo bja sebjalebjaale ka lebaka la gore o hlompha melao ya setšo sa gabo ya bogologolo. Ke ka moo

a bonago go le kaone gore a etele kua Bopedi, ke gore magaeng mo go emelago bogologolo. O etetše fao ka nepo ya gore o tla hwetša thušo ya go mo thekga kganetsong ya gagwe ya lerato la sebjalebja.

Kua Bopedi o kgonne go lemoga gore bophelo bo fetogile ge a bona phetogo ya meago, temo le diruiwa gore ga di sa swana le ka nako yela a sa gola. Yeo e bile taetšo ye botse go yena gore bophelo bo šetše bo gatile magato. (Letl. 48). Go fetoga fao ga dilo tšeo, ga go tshwenye Kgoteledi ka gobane ke motho wa sengangele, yo a sa ratego go fenywa le ge nnete a e bona. Go ima ga Mihloti le go saena ga Dikgoneng le Mihloti go fetotše bophelo bja Kgoteledi. O lemogile gore a ka se dirolle seo se diragetšego. Ke ka fao a ilego a gapeletšega gore a amogele Mihloti ka lapeng la gagwe.

Lenyalo la Dikgoneng le mo swarišitše bolwetši bja pelo a amogelwa kua bookelong. Pele a hlokofala, o laeditše boitsholo go bana ba gagwe ka go lla. Ge a hlalošetša bana ba gagwe ka megokgo yeo a e tšhollago, o re: “Megokgo yeo ke e tšhollago ke ya lethabo. Ke megokgo ya lethabo yeo le lego dihlatse tša yona. Ke megokgo ya lethabo ...” (Letl. 83). Seo se ra go re megokgo yeo ga se ya manyami, ke ya lethabo. Ka morago ga poloko ya Kgoteledi, bana ba gagwe ba swarane ka diatla ya ba ngata e tee ka gore ba kopantšwe ke “megokgo ya lethabo ya Kgoteledi.” (Letl. 83). Ka go realo megokgo e godiša lethabo le legolo.

Go ka rungwa ka gore megokgo yeo ya lethabo ke taetšo ya gore Kgoteledi o amogetše phetogo ya bophelo, e lego moko wa ditaba wa padinyana ye: *Megokgo ya Lethabo*. Ge Lentsoane a hlaloša molaetša woo, o šomišitše mathata a a lebanego le lerato ge le na le mollwane. Mathata ao a a rarollwa, gomme babadi ba laetšwa phetogo ya bophelo ye e rego: **Lerato ga le na mollwane**, ke gore lona ga le bone, ga go mo le sa fihlego ka ge le sa thibelwe ke polelo goba morafe wa motho.

4.6 DIKOKWANE TŠA THULAGANYO

Preminger le ba bangwe (1986: 192) ba hlaloša dikokwane tša thulaganyo ka go re:

“... the elements of a plot are: (i) The Exposition, (2) The Initiating Action, (3) The Rising Action, (4) The falling Action and (5) The Denouement or conclusion.”

Seo ba se gatelelago ke gore thulaganyo e na le dikokwane tše tlhano. Serudu le ba bangwe (1990: 113-115) ba gata ka mošito o tee le boPreminger, gomme le bona ba hlaloša dikokwane tša thulaganyo ka tsela ye:

- (a) Tšweletšo ya taba (“Exposition”)
- (b) Phekgogo (“Motoric (inciting) moment”)
- (c) Kgakgano (“Rising Action/ complication”)
- (d) Magomo a kgakgano/ sehloa (“climax”)
- (e) Tlemollo ya lehuto (“Falling action and conclusion”)

Groenewald (1993: 19-22) le Mojalefa (1996: 13-14) bona ba tšweletša gore thulaganyo e bopilwe ka dikokwane tše nne, tše:

- (a) Kalotaba (“Exposition”)
- (b) Tšwetšopele (“Development”)
- (c) Sehloa (“Climax”)
- (d) Tlemollo ya lehuto (“Denouement”)

Ka go realo ge go ka hlokomedišišwa dikgopolo tša boSerudu le boGroenewald, gona go ka lemogwa gore boSerudu ba tšwela pele ka go aroganya kalotaba ka dikarolwana tše pedi, e lego tšweletšo ya taba le thulano. Gomme thulano yeo ba e tsenyago ke ye ba e bitšago phekgogo (“motoric moment”) bjalo ka karolwana ya kalotaba.

Ka fao nyakišišo ye, e tlo latela lenaneo la dikokwane tše nne tša thulaganyo go ya ka moo boGroenewald ba le hlalošago ka gona, e lego: kalotaba, tšwetšopele, sehloa le tlemollo ya lehuto.

4.6.1 Kalotaba (“Explosion”)

Ge a hlaloša kgopolo ye, kalotaba, Mojalefa (1997: 32) o re ke matseno a ditaba tšeo mongwadi a tlogo di anegela mmadi. Ke gore ke ditaba tšela tša diteng, tšeo di beakantšwego ke mongwadi ge a thoma go ngwala sengwalo. Taba yeo e tiišwa ke Holman (1972: 214) ge a re:

“Exposition is the introductory material which creates tone, gives the setting, introduces the characters, and supplies other facts necessary to an understanding of the play.”

Le ge yena a bolela ka go nepiša papadi/ tiragatšo (“play”), tlhalošo ya kalotaba e ka lebantšhwa le padi, kanegelokopana, bjalobjalo. Gape malebana le seo se hlalošitšwego, mongwadi a ka kgona go alela babadi baanegwa, a tšweletša le tikologo yeo ba phelago go yona le nako yeo ditiragalo di diregago ka yona. Cohen (1973: 69) ge a gatelela taba yeo, o re:

“Exposition, ... provides the necessary background

material for a reader. It establishes the setting, creates the basic information about the pasts of characters, and delineates vital contexts for the events which will soon begin to unfold.”

Seo Cohen a lekago go se kgonthišiša fa, ke gore kalotaba e fa tlhalošo ya ditiragalo tšeo di diregilego le tšeo di tlogo latela ka morago, ke gore e hlaloša boemo bja ditaba. Polelo ya Cohen e tlaleletšwa ke Maibelo le ba bangwe (1994: 1) ka go re kalotaba ke tlhagišo ya ditaba yeo e tšweleditšwego mo mathomong a sengwalo gore bothata bja kanegelo yeo bo tle bo iponagatše gabotse. Bothata bjo ba bolelago ka bjona mo ke thulano.

Taba yeo ya thulano mo go kalotaba e hlalošwa ke Serudu le ba bangwe (1990: 152) ka go re gona moo:

“... mongwadi o hloma seemo goba a tšweletša le lebaka leo a le lebantšhago le molwantšhwa (Protagonist/ Protagonis) mme le tlogo hlola kgakgano goba thulano kanegelong. Gape o swanetše go tšweletša tiragalo yeo e hlolago phapano ye. Mongwadi o swanetše go ala ditaba ka šedi le nepagalo gore mmadi a tle a kgone go kwešiša ditiragalo tše di tlogo latela ka morago.”

Ka gona ge mongwadi a dirile seo, mmadi o tlo lemoga thulano ge e tšwelela magareng ga baanegwa le tikologo ya bona goba thulano ya baanegwa seng sa bona.

Groenewald (1991: 30) o akaretša ditaba tšeo di hlalošitšwego ka go re: “mongwadi o rulaganya dikanegelo le dipapadi tšeo ka tsela ya go hlaloša:

- Kalotaba.
- Go utolla baanegwathwadi.
- Felo fao ba dulago gona.
- Nako yeo ditaba di tlogo direga ka yona.
- Thulano/ bothata le mathomo a ditiragalo gore moko wa ditaba o tle o bonale le gona o tšwetšwe pele.”

Ge Mojalefa (1995: 19) a oketša polelo ya Groenewald, o tšwela pele ka go hlaloša mohola wa kalotaba ka tsela ye:

“Kalotaba e fapantšha ditaba tša sengwalo le tšeo e sego tša sengwalo, ke gore tšeo e lego tša diteng gore di lebane le moko wa ditaba. Gape kalotaba e bopa goba e hlola maatlakgogedi.”

Brooks le ba bangwe (1975: 7) le Mojalefa (1996: 14) ba ruma kakaretšo yeo ya Groenewald ka gore mo go kalotaba, mongwadi o swanetše go tsebiša babadi baanegwa, ditiragalo, nako le felo, ke tšeo e lego dielemente tša kalotaba. Ke gore gona mo mathomong a kalo ya ditaba, mongwadi o ikopanya le dielemente tšeo ge a ngwala sengwalo.

Ka go realo go ka akaretšwa ka go re kalotaba ke mathomo a ditiragalo tša kanegelo. Ke matseno a ditaba tšeo di rulagantšwego ke mongwadi mo mathomong a sengwalo. Gomme yona e hlaloša seemo sa ditaba tšeo mongwadi a ratago go di tšweletša go babadi, e ka ba ditiragalo tšeo di fetilego goba tšeo di tlogo direga ka morago. Gona moo mongwadi a ka kgona go tsebiša babadi baanegwa, mafelo ao ba phelago go ona le nako ya ditiragalo. Kalotaba e ka rotoša thulano gare ga baanegwa, gape e hlola maatlakgogedi.

Tlhalošo ya dikgopolo tše pedi tše, thulano le maatlakgogedi e tlo hlokomelwa.

4.6.1.1 Thulano (“conflict”)

Kgopolo ye, thulano, e hlalošwa ke Serudu (1989: 48-49) ka go re:

“Ke kgakgano ye e bago gona gare ga baanegwa papading, pading goba mo go kanegelokopana. E ka ba gare ga baanegwa ba babedi goba dihlopha tša baanegwa. Gape thulano e ka ba gare ga moanegwa le tikologo ya gagwe.”

Go se kwane fao go hlolegago magareng ga baanegwa go tšewa bjalo ka motheo wo mogolo wa kanegelo. Conradie (1974: 7) ge a tliša seo, o re:

“... dit is moeilik om werklik gang in die handelinge te kry sonder dat daar een of ander probleem en gevolglik stryd of botsing is.”

Yena o gatelela gore thulano ke mothopo wa tiragatšo. Ka gona go ka thwe thulano e bohlokwa kudu ka gobane e tšwetša pele moko wa ditaba, e lego molaetša wa mongwadi. Mojalefa (1995: 22) o bontšha bohlokwa bjo bja thulano ka go re katlego ya sengwalo sefe kapa sefe, e letše magetleng a tirišo ye botse ya go ba le bothata. Gomme yona thulano yeo, e bonagala gabotse ge e hlokomelwa gare ga mahlakore a mabedi a: **la go loka le la go se loka**. Taba ye ya go fapana ga mahlakore e kgonthišišwa ke Groenewald (1976: 22) ge a re:

“Konflik is ‘n voorvereiste vir spanning, en ontstaan waar goed en boos, deug en ondeug, krag en swakheid teenoor mekaar gestel word.”

Ka fao ge thulano e le gare ga baanegwa, ke gore yo mongwe a emela go loka; yo mongwe a emela go se loke, mmadi yena gantši o itswalanya le moanegwa wa go loka gomme o nyatša wa go se loke. Serudu (1989: 49) o tšwela pele ka go hlaloša tsela ye nngwe ya go re thulano e na le mahlakore a mabedi, e lego **thulanogare** (“internal conflict”) le **thulanontle** (“external conflict”). Ge a hlaloša dikgopolo tšeo o re:

- Thulano ya ka gare e lebane le ge moanegwa a elwa le dikgopolo tša gagwe mabapi le taba ye e itšego.
- Thulano ya ka ntle yona e šupa phapano yeo e lego molaleng gare ga baanegwa. E ka ba go gebelana ka matswele, go rogana goba go hlabana ka marumo.

Ge go akaretšwa gona go ka thwe thulano ke go se kwane mo go bago gona gare ga baanegwa ba babedi goba go feta fao goba moanegwa le tikologo ya gagwe. Ke tiragalo yeo e thušago go godiša bothata bjoo bo tšweleditšwego mo go kalotaba ya sengwalo. Yona e bohlokwa kudu ka gobane ke motheo wa kanegelo, gape e lebane le mahlakore a mabedi, e lego la go loka le la go se loke. Thulano e kgona gape go hlohleletša mmadi gore a tšwele pele ka go bala sengwalo ka ge a rato tseba molaetša wa mongwadi. Phišegelo yeo e gapeletšago mmadi go balela pele ke maatlakgogedi.

4.6.1.2 Maatlakgogedi

Groenewald (1991: 23) o re maatlakgogedi a thoma ge mongwadi a beakanya ditaba gore go be le thulano/ bothata. Ka go dira bjalo o tsoša kgahlego ya mmadi ka ge a nyaka go tseba moo thulano yeo e tlogo felela gona. Mosidi (1994: 66) o hlaloša kgogedi yeo Groenewald a bolelago ka yona go re:

“Ke tsela ye bohlokwa yeo mongwadi a e dirišago ya go lootša kgahlego ya mmadi goba motheeletši gore a se kgaotše go bala go iša pele goba go theeletša.”

Ge a tlaleletša polelo ya Mosidi, Cuddon (1991: 937) o hlaloša maatlakgogedi go re ke:

“A state of uncertainty, anticipation and curiosity as to the outcome of a story or play; or any kind of narrative in verse or prose.”

Yena o gatelela gore maatlakgogedi ke lebaka la mo magareng, leo le dirago gore mmadi a rato tseba pheletšo ya ditaba. Ke gore ke phišegelo yeo e hlohleletšago mmadi gore a balele pele ka gobane o kganyoga go kwešiša moko wa ditaba. Groenewald (1993: 16) o tšwela pele ka go re maatlakgogedi a na le mahlakore a mabedi a:

“La mathomo le lebane le tše mmadi a di tsebago (di lebane le sererwa le diteng); la bobedi le lebane le tše mmadi a sa di tsebago (di lebane le moko wa ditaba le thulaganyo).”

Ka boripana go ka rungwa ka go re maatlakgogedi ke tsela yeo e dirišwago ke mongwadi ya go godiša phišegelo ya mmadi gore a be le kgahlego ya go tšwela pele go bala sengwalo. Phišegelo yeo ke yona yeo e tlogo gapeletša mmadi gore a rate go tseba tšeo a sa di tsebego, e lego molaetša wa mongwadi.

4.6.2 Tlhalošo ya kalotaba ya *Megokgo ya Lethabo*

Go hlalošitšwe gore kalotaba ke matseno a ditaba tšela tša diteng tšeo di rulagantšwego ke mongwadi mo mathomong a sengwalo.

Ge go ahlaahlwa tlhalošo ya kalotaba ya *Megokgo ya Lethabo*, go tlo šomišwa lenaneo le:

- (a) Kakaretšo ya diteng tša *Megokgo ya Lethabo*.
- (b) Dielemente tša kalotaba

4.6.2.1 Kakaretso ya diteng tša *Megokgo ya Lethabo*

Lentsoane o thoma go ala ditaba tša padinyana ya gagwe ka go tšweletša poledišano yeo e hlolago thulano gare ga mokgekolo, Kgoteledi le morwa wa gagwe, Dikgoneng. Bona ga ba kwane ka taba ya Dikgoneng ge a rata go nyala Tshwane mola Kgoteledi a nyaka go go mo kgethela mosadi mo Gauteng (Letl. 5). Lentsoane o lapiša babadi melala, o gana go fegolla seo se hlolago thulano yeo gore babadi ba kgone go balela pele.

Go se kwane ga bona ka lapeng la Kgoteledi go godišwa ke thopa yeo Dikgoneng a e utelago Kgoteledi. Sephiri seo ke sona seo se gapeletšago babadi go tšwela pele ka go bala sengwalo gore ba kgone go hwetša moko wa

ditaba. Kgoteledi o tlalelwa ke mathata ka morago ga ge Dikgoneng a sena go hlalošetša Thola thopa yela ya gagwe ya gore yena o nyaka go nyala Mihloti, kgarebe ya Motsonga ya Tshwane, e sego Mokgadi (Letl. 15). Taba yeo e hlakanya Kgoteledi hlogo ka gobane o hloile morafe wo e sego wa gabo. Ka lebaka leo, ga a ipone a ka itswalanya le morafe wa Batsonga, Mihloti. Ge nkabe Mihloti e le Mopedi go swana le Mokgadi, gona mathata a ka be a se gona. Bothata bo ngangela pele ge Kgoteledi a lemoga gore lerato gare ga Dikgoneng le Mihloti le tuka bogale. O thoma go bea mapheko ao a fapafapanego ao a ka mo thušago go thibela lerato la bona gore ba se nyalane.

4.6.3 Dielemente tša kalotaba

Kalotaba e bopilwe ka dielemente tše nne, e lego:

- Baanegwa
- Ditiragalo
- Nako
- Felo

4.6.3.1 Baanegwa

Baanegwa ba thulaganyo bjalo ka ba diteng ke “**baraloki**” bao ba kgathago tema mo sengwalong. Thulano gare ga bona e na le mahlakore a mabedi, e lego: lehlakore la go loka le lehlakore la go se loke. Baanegwa bao ba fapana fela ka gore ba thulaganyo ba fiwa mediro ya go fapana, go swana le ya bolwantšhwa, bolwantšhi le bohlohleletši go akaretšwa le wa go thuša go bonatša ditiro tša mogale (moanegwathwadi)

Baanegwa ba thulaganyo ba arotšwe ka dikarolo tše pedi:

(a) **baanegwathwadi** le (b) **baanegwathuši**

(a) **Baanegwathwadi**

Mojalefa (1996: 14) o re baanegwathwadi ba thulaganyo ke (i) **molwantšhwa**, (ii) **molwantšhi** le (iii) **mohlohleletši**.

(i) **Molwantšhwa (“protagonist”)**

Prince (1987: 78) o hlaloša molwantšhwa go re:

“The main character, the character constituting the chief focus of interest.”

Polelo ya Prince e gatelelwa ke Shole (1988: 22) ge a re molwantšhwa ke:

“Moanelwamogolo yo morero le kgotlang di thaegileng mo maikaelelong le maiphetlho a gagwe.”

Ka go realo molwantšhwa ke moanegwa yo mogolo yo bohlokwa. Ke motho yoo kgahlego ya bobedi e sekametšego ka mo lehlakoreng la gagwe. Gomme bohlokwa bja gagwe bo hlalošwa ke Beckson le Ganz (1995: 217) le Serudu (1989: 32) ge ba re ke mogale (“hero”) wa kanegelo goba tiragatšo. Ke gore ke yena yo a bulago dikgoro tša kanegelo ka ditiro tša gagwe tše dibotse goba tše di sa lokago. Ke komangkanna ya baanegwa ka moka ka gobane bogolo bja ditiragalo tša sengwalo bo theilwe godimo ga gagwe ebile bo dirwa ke yena.

Gape ke moanegwa yo mediro ya gagwe e phadimago go tloga mathomong go fihla mafelelong a kanegelo. Mediro yeo ya gagwe ga ya swanela go fetošwa goba yena, molwantšhwa, a fetoga. Taba yeo ya mešomo yeo e sa fetogego, e kgonthišišwa ke Winks (1980: 33) ge a re:

“... they must be consistent from first to last; the development of a character should not bring about drastic changes. He should remain the person we have always known from the beginning to the end.”

Ka gona šedi ya babadi e tsepeletše ditiro tšeo tša gagwe ka gore ke tšona tšeo di gapeletšago babadi gore ba balele go ya pele. Gape ke moanegwa yo a rwelego mathata le maima a kanegelo. Ke ka fao babadi ba ikgweranyago le yena. Mojalefa (1996: 14) o tiiša seo ka go re ke moanegwa yoo a lwantšhetšwago go loka goba go se loke ga gagwe ke moanegwa yo mongwe, e lego molwantšhi.

(iii) Molwantšhi (“antagonist”)

Molwantšhi ke moanegwa yo mogolo yoo a lwantšhago molwantšhwa. Taba yeo e thekgwa ke Lazarus le Smith (1983: 17) ge ba re:

“Antagonist, the chief negative character in a plot, the one who opposes the protagonist.”

Seo bona ba se gatelelago ke gore ke moanegwa yo a sa lokago. Polelo ya bona e tlaleletšwa ke Baldick (1990: 10-11) ge a re ke molotšana (“villain”) yoo a thulanago le mogale goba mogaleadi (“hero (ine)”) mo kanegelong. Go ya ka tlhalošo ya boLazarus le Baldick e lokile, eupša ga se ka mehla

molwantšhi a fetoga motho wa go se loka goba molotšana. Gantši ke motho wa go loka. Gabotse yena o lwantšha mešomo ya molwantšhwa ye mebotse goba yeo e sa lokago. Ke gore mediro yeo a tlogo ba a swaragane le yona go tloga ge kanegelo e thoma go fihla ge e felela. Prince (1987: 8) o fahlela taba yeo ka go re:

“A narrative articulated in terms of an interpersonal CONFLICT involves two major characters with opposite goals: the protagonist (or hero) and the antagonist, or enemy.”

Yena o ritelela thulano (“conflict”) yeo e lego gare ga molwantšhwa le molwantšhi ka lebaka la gore ba na le tebanyo yeo e fapanego. Serudu (1989: 33) o nontšha kgopolo ya Prince ka go re molwantšhi o lwantšha mogale goba mogaleadi ka nepo ya go mo thibela go phethagatša maikemišetšo a gagwe. Ka fao bolwantšhi bja gagwe bo tlišetša molwantšhwa mathata le matshwenyego.

(iii) Mohlohleletši (“tritagonist”)

Ge Shole (1988: 230) a hlaloša kgopolo ye, mohlohleletši, o re:

“Ke moanelwa wa boraro e bong motsenagare. Motsenagare o gabedi: fa a le mpeetlane kgotsa a le loma lo lo ntlhapedi, re mmitsa molotlhanyi gonne o gotetsa kgotlhang.”

Ke gore ke moanegwa yoo a hlolago thulano gare ga molwantšhwa le molwantšhi. Serudu le ba bangwe (1995: 118-119) ba šitlela polelo ya Shole

ka go re ke moanegwa yoo a felago a fetola maemo a gagwe. Ge a bona seemo sa ditaba se mo kgahla, se le ka lehlakoreng leo a le ratago, o thekga wa ka godimo, molwantšhwa goba molwantšhi. Nepo ya gagwe ke go hlokomela moo mašoto a gagwe a tšwago gona (e ka ba ka mo lehlakoreng la molwantšhwa goba la molwantšhi), yena o tlo kgetha moo ditaba di mo dudišago ka a mabedi.

Pretorius le Swart (1983: 24) ba thekga seo se boletšwego ke Shole le boSerudu ka go tlaleletša boemo bja mohlohleletši ka tsela ye:

“He/ she acts as a kind of catalyst between the positive and the negative poles.”

Mojalefa (1996: 15) o gata ka mošito o tee le boPretorius ge a re ke moanegwa yoo a bešeletšago pitša ya mpherefere gare ga molwantšhwa le molwantšhi gore ba se kwane le gatee. Ge a tšwetša pele taba ya Mojalefa, Conradie (1981: 23-24) o hlaloša gore mohlohleletši o lebane le dikarolo tša go fapana, e lego lebaka la thulano, morero wa kganetšo, bjalobjalo. Ka gona go ka thwe ke molohlanyi yoo a lebelelago gore phefo e fokela kae, go molwantšhwa goba go molwantšhi, pele a ka kgatha tema.

Go ka akaretšwa ka gore molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši ba amana ka gobane ke baanegwa ba bagolo (baanegwathwadi) ba thulaganyo ya sengwalo. Bona ba lemogwa ka lebaka la gore ba fiwa mediro yeo e fapanego, e lego: (a) bolwantšhwa, (b) bolwantšhi le (c) bohlohleletši.

Baanegwathwadi ba thulaganyo ke (i) molwantšhwa, (ii) molwantšhi le (iii) mohlohleletši.

Molwantšhwa ke moanegwa yo mogolo yoo karolo ye kgolo ya sengwalo e bolelago ka yena.

Molwantšhi ke lenaba le legolo la molwantšhwa. Yena o mo lwantšhetša go loka goba go se loke ga gagwe mo ditabeng tšeo a tlogo ba a swaragane le tšona.

Mohlohleletši ke yena yoo a gotetšago mollo wa kgohlano gare ga molwantšhwa le molwantšhi gore thulano ya bona e golele pele.

Kamano gare ga baanegwathwadi ba bararo bao, e tiiša maatlakgogedi gape e tšwetša pele moko wa ditaba.

(b) Baanegwathuši

Serudu (1989: 33) o hlaloša kgopolo ye, moanegwathuši, go re:

“Ke moanegwa yoo a kgathago tema ye nnyane mo pukung. O thuša go bontšha ditiro tša mogale goba mogaleadi. A ka tšwelela mo le mola goba a tlogelwa pele taba e fihla mafelelong.”

Go ya ka Mojalefa (1994: 10) ke baanegwa bao ba nago le tebanyo ya baanegwathwadi. Ke gore ba thuša go hlaloša le go godiša semelo sa moanegwathwadi. Ke bona bao ba tlaleletšago kgolo le mediro ya moanegwathwadi. Mojalefa (1996: 15) o tšwela pele ka gore ge mongwadi a rato godiša kgogedi o tlo šomiša baanegwathuši, le ge e le gore ga se bona fela ka gore le ditiragalo le tšona di na le mohola wo mogolo. Ka ntle le baanegwathuši, ditiragalo di ka thuša go hlohleletša mmadi gore a itemogele

kgogedi yeo gape a tšwele pele ka go bala ka ge a rato tseba maikemišetšo a mongwadi. Taba yeo e thekgwa ke Groenewald (1991: 31) ka go re:

“Bangwadi ba bangwe ba šomiša baanegwathuši go tiiša/
gapeletša (“motivate”) tharollo ya bothata.”

Ka tsela yeo go ka rungwa ka go re baanegwathuši ke baanegwa ba bannyane bao ba thušago go tšweletša ditiro tša moanegwathwadi. Baanegwathuši bjalo ka baanegwathwadi le bona ba fiwa mešomo ya go fapana. Groenewald (1993: 19-20) ge a tšwela pele ka go hlaloša mešomo yeo ya bona, o re:

- Go hlaloša semelo sa moanegwathwadi.
- Go tiišetša goba go šitlela tlemollo ya lehuto.
- Go tswalanya mmadi le moanegwathwadi (molwantšhwa).
- Go godiša maatlakgogedi.
- Go hlaloša tlemollo ya lehuto.

4.7 KAKARETŠO

Mabapi le moko wa ditaba go gateletšwe bohlokwa bja wona gore ke go laola thulaganyo ya ditaba tša sengwalo. Moakanyetšo o na le mošomo wa go hlopha sengwalo le go tšweletša semelo sa baanegwa. Thaetlele e bohlokwa ka gobane e lebane le maikemišetšo a mongwadi, gape e bopa karolo ya sengwalo. Kgaolo ye e rumilwe ka tlhalošo ya kokwane ya mathomo ya thulaganyo, e lego kalotaba. Go boletšwe gore kalotaba e rotoša thulano gare ga baanegwa, gape e hlola maatlakgogedi. Gape mo go kalotaba go hlalošitšwe elemente ya mathomo, e lego baanegwa. Baanegwa ba thulaganyo ba arotšwe ka dihlopha tše pedi, e lego baanegwathwadi le baanegwathuši. Baanegwathwadi ba thulaganyo ke molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši.

5. KGAOLO YA BOHLANO

5.1 THULAGANYO II

5.2 MATSENO

Kgaolo ye e lebane le tlhalošo ya semelo sa baanegwa fela.

5.3 SEMELO SA BAANEGWA

Ge go yo tsinkelwa semelo sa molwantšhwa le molwantšhi ba padinyana ya *Megokgo ya Lethabo*, go tlo hlokomelwa diphapantšho tša mehuta ye mebedi ye:

Diphapantšhotshwanelo

Diphapantšhotlaleletšo

(a) Diphapantšhotshwanelo

Mohuta wo wa diphapantšho o lebane le dikokwane tše pedi tša pele tša moakanyetšo fela, e lego, (a) molwantšhwa ke motho wa maemo/ wa go hloka maemo le (b) wa bofokodi/ wa go hloka bofokodi. Dikokwane tše di bohlokwa ka gobane di nepiša dikarolwana tše pedi tša mathomo tša thulaganyo, e lego kalotaba le tšwetšopele. Dikokwane tše pedi tša mafelelo tša moakanyetšo, tšona di lebane le sehloa le tlemollo ya lehuto, gomme ga di nepiše diphapantšhotshwanelo.

(b) Diphapantšhotlaleletšo

Diphapantšhotlaleletšo di hlaloša semelo sa molwantšhwa ka mokgwa wa go utama. Tšona ga di nepiše dikokwane tše di itšego tša moakanyetšo wa sengwalo; ke diphapantšho tšeo di šomišwago go tswalanya mmadi le molwantšhwa.

5.4 DIPHAPANTŠHOTSHWANELO

5.4.1 Molwantšhwa : Dikgoneng

Tshepedišo ya tlhalošo ya semelo sa molwantšhwa e tlo latela lenaneo le:

(a) Tlhalošo ya mongwadi ka: Tebelelokakaretši

Serudu (1989: 44-45) ge a hlaloša kgopolo ye, tebelelokakaretši, o re:

Go yona mongwadi goba moanegi o tšwelela e le motsebatšohle. Ga go se se mo šitišago go ya kua le kua kanegelong ya gagwe. O tloga moanegweng yo a ye go yo mongwe a bega ka go rata seo se bolelwago ke baanegwa ba bangwe goba seo ba se dirago ...”

O bolela gore mongwadi o tseba ditaba ka moka tša kanegelo ya gagwe. Ditaba tšeo o di nepiša ka go šomiša mehuta ye e fapafapanego ya dithekniki, e lego:

- (i) Leina la molwantšhwa**
- (ii) Phapantšho**

- (iii) Boipoeletšo
 - (iv) Seka
- (b) Phetogonepišo ge e lebane le:
- (i) Polelo ya molwantšhwa
 - (ii) Polelo ya baanegwa ba bangwe

Dikgoneng

Ke motho wa maemo

Moakanyetšo o hlaloša gore molwantšhwa ke motho wa maemo a mabotse. Ka fao ge go lekolwa maemo a molwantšhwa yo, Dikgoneng, go lemogwa diphapantšho tše di fapafapanego go hlaloša semelo sa gagwe, e lego:

- Bokgoni
- Boitshwaro
- Bothakga

(a) Bokgoni

Bokgoni bja Dikgoneng ke phapantšhokgolo yeo e arotšwego ka dikarolo tše pedi tše di nago le dipharologantšho tše di fapanego, e lego:

- (i) Tše di lebanego le senaganwa go swana le leina la molwantšhwa, **kgotlelelo, tumelo le thuto ya sebjalebja.**

- (ii) Tše di sego tša lebane le senaganwa, e lego dilo tša go swana le sefatanaga le ntlo.

Bokgoni bjoo bo lebane le maemo a Dikgoneng. Lentsoane o bo tšweletša ka go reela molwantšhwa leina la Dikgoneng. Dikgoneng ke leina le le tšwago ledireng la go “kgona”. Ka go realo ka leina leo Lentsoane o nyaka go hlaloša motho wa bokgoni, yo a sa phalwego ke ba bangwe. Motho yo mobjalo ka yo, ke wa maemo. Bokgoni bja gagwe bo lemogwa ge a kgonne gore lapa labo le amogele gore lenyalo/ lerato ga la swanela go beelwa mellwane ka baka la bomorafe. Lentsoane o tiiša taba yeo ka go diriša thekniki ya phetogonepišo go tšweletša polelo le ditiro tša molwantšhwa.

Ge thekniki yeo e hlalošwa go ka thwe nepišo e na le yo a nepišago le se se nepišwago. Ke gore ge go fetoga yo a nepišago bjalo ka mongwadi, ke phetogonepišo. Ke ka lebaka leo Groenewald (1993: 23) a rego mongwadi o nepiša taba ge a e hlaloša gabotse gape a kgona go nepiša taba yeo ka go šomiša moanegwa (goba baanegwa, le ge e le molaodiši) wa kanegelo ya gagwe. Ge a dira bjalo go ka thwe o nepiša taba ka go fetola tebelelo.

Thobakgale (1996: 112) o tšwela pele ka go tlaleletša taba yeo ka go re gape go ba le phapano gare ga tebelelo ya mongwadi le ya moanegwa. Seo se ra gore ge moanegwa a hlaloša ditaba go ya ka mo di lego ka gona, ke tša kgonthe mola ge ditaba tšeo di hlalošwa ke mongwadi yena o a feteletša.

Ka go diriša thekniki yeo ya phetogonepišo, Lentsoane o rata go bontšha gabotse ge Dikgoneng a boledišana le Thola ka diphetogo tšeo di tlišitšwego ke matšatši a lehono.

Poledišano ke karolo ye nngwe ya phetogonepišo. Kgopolo yeo ge e hlalošwa ke Cohen (1973: 183), o re:

“Dialogue is the conversation between people in poetry,
plays and stories.”

Taba yeo e gatelela bohlokwa bja poledišano sengwalong, ke gore poledišano ke ye nngwe ya dibetša tše bohlokwa tša sengwalo. Ke ka fao Serudu le ba bangwe (1995: 119) ba oketšago ka go re ke setlabelo se bohlokwa kudu mo go tšweletšweng ga tiragatšo. Go thwe gape e utolla semelo sa moanegwa le go hlagiša tatelano ya ditiro. Bohlokwa bjoo bja poledišano bo tlaleletšwa ke Groenewald (1993: 49) ka go re ka lehlakoreng le lengwe poledišano ke tebelelo ye e itšego ye bohlokwa ka gobane e emela mmakgonthe.

Lentsoane o hlagiša polelo ya Dikgoneng ka go re:

“Lemoga gore mehla le mabaka di fetogile, gomme re šetše re dula mmogo le mehlobo ye mengwe ntle le mathata. Mosadi ke mosadi kae goba kae.” (Letl. 17).

Polelo yeo e nepiša bokgoni bja Dikgoneng ge mafelelong a kgonne go fetola dikgopolo tša bogologolo tša lapa labo ka go le amogediša maemo a ditaba tša sehono. Ka go realo bjale ba lapa labo ba dumela gore sebjalebja se phala segologolo. Ke gore ba lapa labo bao ba emelago setšo le melao ya bogologolo, ke mmagwe, Kgoteledi le kgaetšedi ya gagwe, Thola.

Ka go fapantšha Dikgoneng le Thola, Lentsoane o godiša bokgoni bja Dikgoneng. Leina le, Thola, le gopotša mmadi seema se se rego: Se bone thola boreledi, teng ga yona go a baba. Lentsoane o fahlela taba yeo ka

tsopolo ye, “Thola yoo a bego a galaka bjalo ka thola o ganne go lalwa ke kgang.” (Letl. 56). Ka tsela yeo o mo hlaloša bjalo ka motho wa go se loke, a re: “Thola e be e le thola. Lesego la gagwe le be le ka tšhela motho phori mahlong, motho a nagana gore le pelo gagwe e be e hloka bosodi.” (Letl. 34).

Ge a fapantšha maina a mabedi a baanegwa bao, Lentsoane o gatelela Dikgoneng bjalo ka motho wa go loka, gape wa go kgona. Phapantšho yeo ke thekniki ye e nago le maatla a magolo. Cohen (1973: 182) o hlaloša thekniki yeo ka go re ke:

“The juxtaposition of opposites details, concepts, or people.”

O bolela gore ke go hlaloša ka mokgwa wa go ganetšana ga dikgopolo tše di thulanago. Serudu (1989: 39) o gatelela mohola/ mošomo/ maatla a thekniki ye, phapantšho, ka go re ke mokgwa wa go bapetša diswantšho/ dika tše pedi tša go se swane ka maikemišetšo a go hlaloša taba goba molaetša wa mongwadi.

Thola o fapana le Dikgoneng ka gore yena ga a rate merafe e šele, ke gore o kwana le kgethologanyo mola Dikgoneng a sa rate kgethologanyo ya merafe ka gobane ba hlakahlakane le bona. Lentsoane o fetola nepišo gomme o bontšha phapantšho yeo ya Dikgoneng le Thola ka poledišano ge Thola a fetola Dikgoneng ka mantšu a:

“Ke batho, eupša mola o belegwago o kile wa bona mang mo lelokong a tšo nyaka mosadi bathong bao? Aowa. Bjale gona le ge ba re lerato le sepela le mmapelo o ja serati, nke wena o a feteletša.” (Letl. 16).

Poledišano yeo e gatelela phapano yeo e lego gare ga Dikgoneng le Thola.

Ge go akaretšwa go ka thwe leina le la Dikgoneng le lebane le bokgoni bja gagwe. Bokgoni bjoo bo lemogwa ka moo melao ya setšo e sa mo šitišago go nyala Mihloti. Lentsoane o šomišitše thekniki ya phetogonepišo gore e be Dikgoneng yo a gatelelago bohlokwa bja phetogo yeo e tlišitšwego ke sebjalebja. Gape o dirišitše le thekniki ya phapantšho go fapantšha Dikgoneng le Thola ka poledišano gare ga bona. Bokgoni bja Dikgoneng bo lebane le go loka mola Thola yena a lebane le go se loke.

Bokgoni bjoo bja Dikgoneng bo sa na le mahlakore a mangwe a mabaedi, e lego kgotlelelo le tumelo.

Dikgoneng o kgonne go kgotlelela mapheko ka moka a go mo šitiša lenyalo la gagwe le Mihloti, go swana le ge Kgoteledi le Thola ba raka Mihloti ge a tliile go etela Dikgoneng ka lapeng labo. Le ge go be go fiša ka tsela yeo, Dikgoneng ga se a katekate. Lentsoane ge a fahlela seo, o re:

“Dikgoneng o be a ipona molahlego a bile a ipoditše gore o no phelela go gahlana le mathata. Moko o be a se a ba a o neela tšhwene ka moka ka ge hlase ya tshepo e be e sa kgauma gore dilo di ka fetoga.” (Letl. 34).

Tiragalo ya go rakwa ga Mihloti la bobedi ke Thola e gatelela kgotlelelo ya Dikgoneng ya mathata a lapa labo ka gore ga se a tlogele go bonana le Mihloti. Lentsoane o tliša lenyatšo la Thola ka yona tiragalo yeo ka go šomiša thekniki ya boipoeletšo. Ka ntle le go nepiša lenyatšo la Kgoteledi le Thola, o gatelela kgotlelelo. Ge Rimmon-Kenan (1983: 56) a hlaloša polelo ya Genette, o re:

“Frequency is the relation between the number of times and event appears in the story and the number of times it is narrated (or mentioned) in the text.”

Yena o gatela kamano (“relation”) gare ga tiragalo ye e tšwelelago (“appears”) le yeo e anegwago (“narrated”) makga a mantši. Kgopolo yeo e tlaleletšwa ke Maila (1995: 71) ge a re ke ge dilo tša go swana di bolelwa nako ye nngwe le ye nngwe go lemoša mmadi bohlokwa bja tšona.

Lentsoane o godiša maemo a Dikgoneng a go ba le kgotlelelo ka go bolela ditiragalo tša go swana gabedi, e lego tša ketelo ya Mihloti ka lapeng la Kgoteledi ka tsela ye: “Dikgoneng le Mihloti ba tsene gomme ba dula.” (Letl. 27). Kgoteledi le Thola ba ganne go bona Mihloti, gomme Kgoteledi a mo raka. Lentsoane o boeletša gape ketelo ya Mihloti ka ga Kgoteledi ka go re:

“Ba ile go fetša go dumedišana, Dikgoneng a sa re o dudiša Mihloti fase, Thola ya ba o šetše a thenkgolotše mašapa.” (Letl. 56).

Tiragalo ye e gatelela gore Thola o thuša mmagwe go thulana le Dikgoneng ge a raka Mihloti. Ka go realo mmadi o kgona go lemoga kamano yeo e lego gare ga ditiragalo tše pedi tšeo tša go swana ge di boeletšwa ke baanegwa ba go fapana, e lego Kgoteledi le Thola, ka nako yeo e fapafapanego. Ka fao maemo a Dikgoneng a go ba le bokgoni, a tiišwa ke go ba le kgotlelelo mo bophelong.

Tumelo ya Dikgoneng yeo e tiilego go Modimo, le yona e mo kgontšha go kgotlelela mathata ohle. Ke ka lebaka leo Lentsoane ge a fahlela tabeng yeo a rego:

“Tshepo yeo e be e tlišwa ke gore o be a na le tumelo yeo e sa tekatekego ya gore Modimo o tlo kwa dithapelo tša gagwe gomme a mo kwela bohloko.” (Letl. 34).

Ke ka tumelo ge mafelelong morero wa Dikgoneng o atlega. Lentsoane o šomišitše thekniki ya **phetogonepišo** go šitlela taba yeo ya tumelo. Gomme o dirile seo ka go fetola nepišo gore e be Dikgoneng yo a nepišago tiragalo yeo ya tumelo ka poledišano le Kgoteledi. Dikgoneng o gatelela taba yeo ka tsela ye: “Se tshwenyega. O se iše pelo mafiša. Tšohle di tla loka ge re beile tshepo go Modimo.” (Letl. 35). Ka gona tumelo e godiša maemo a Dikgoneng, e dira gore a bonagale bjalo ka molwantšhwa wa go loka, yo a dumelago gore Modimo o gona.

Go ka akaretšwa ka go re bokgoni bja Dikgoneng bo dira gore a kgone go itebanya le mathata. Gape a be le kgotlelelo le tumelo, e lego diphapantšho tšeo a kgonago go phetha tebanyo ya gagwe ka tšona. Lentsoane o dirišitše thekniki ya **boipoeletšo** go nepiša kgotlelelo gape a diriša le ya **phetogonepišo** go nepiša tumelo ya Dikgoneng. Ka go realo kgotlelelo le tumelo di godiša maemo a mabotse a Dikgoneng a go ba le bokgoni.

Maemo a Dikgoneng a go šoma ka ofising a dira gore mmadi a mmone bjalo ka motho wa go rutega. Go rutega moo ga gagwe go bontšha a na le **thuto ya sebjalebjae**. Ke ka lebaka leo a ilego a hlatlošwa kua mošomong go ba molaodi wa maikarabelo wa go hlokomela ka mo lebenkeleng. Ge a tiiša seo, Lentsoane o re:

“O be a se tsokane mogale, ka gobane ke yena a bego a filwe maatla le tokelo ya go thwala bašomi.” (Letl. 21).

Taba yeo e dira gore maemo a gagwe a se lekane le a bašomi ba bangwe, ke yo mogolo mošomong. Ge Lentsoane a gatelela maemo a Dikgoneng a kua mošomong, o šomišitše tlhalošo ya gagwe bjalo ka mongwadi. Ka fao maemo ao a phagamego a godiša bokgoni bja Dikgoneng.

Bokgoni bja Dikgoneng bo bonagala ge a kgona go ithekela **sefatanaga** se sebotse sa go nkg a bofsa. Sona se godiša maemo a gagwe ka gobane se mo thušitše gore a kgone go fihlelela maikemišetšo a gagwe. Lentsoane o gatelela taba yeo ka go re:

“Dikgoneng a reka sefatanaga go mong wa gagwe mošomong. E be e le sa Toyota Corolla seo a bego a se reketše mosadi wa gagwe.” (Letl. 50).

Maemo a godimo a Dikgoneng a kua mošomong, a mo dumelela gore a sepele ka sefatanaga sa leina, e lego “**Toyota Corolla**”. Sona ga se sefatanaga se sengwe le se sengwe, eupša se tsebege ka leina leo. Ka lebaka leo go ka thwe ke sefatanaga sa sebjalebjae ka gore se na le seyalemoya sa mabonwa ka gare. Ge Lentsoane a se reta, o re:

“E tlogile ye tala ya leba Kalafong. Dikgoneng o be a theeditše mmimo seyalemoyeng a bile a fela pelo ya gore o fihla neng.” (Letl. 73).

Go ya ka moo mongwadi a se retago ka gona ge a re “ye tala”, o lemoša mmadi botse bja sona. Ka tsela yeo go bontšha gabotse gore ga se mang kapa mang yo a šomago a ka kgonago go ithekela sefatanaga. Ka sona go lemogwa maemo a mabotse gape a bokgoni a Dikgoneng. Lentsoane o dirišitše thekniki ya seka/ seswantšho go gatelela maemo a bokgoni a Dikgoneng. Ge Abrams (1985: 184) a hlaloša seka, o re:

“The term symbol is applied only to a word or phase that signifies an object or event which in turn signifies something or has a range of reference beyond itself.”

O bolela gore seka ke kemedi ya selo (“object”) goba tiragalo (“event”); selo seo e ka ba sa go phela goba seo se sa phelego, seo mongwadi a ipopetšego sona ka mantšu a gagwe ge a anega ditaba tša gagwe. Mmadi yena o kgona go se bona ka leihlo la moya ge a bala sengwalo.

Sefatanaga seo sa Dikgoneng ke seka seo se sa phelego, seo Lentsoane a ipopetšego sona gore mmadi a kgone go bona maemo a Dikgoneng ka sona gore a tle a rate bophelo bja gagwe.

Phapantšho ye, ntlo, ke ye nngwe ya ditseka yeo e thušago go tšweletša maemo a Dikgoneng a bokgoni. Dikgoneng go tloga mathomong o be a ikemišeditše go nyala Mihloti, a mo agele motse. Tebanyo yeo ya gagwe e diragetše mafelelong ka yona tsela yeo. Ke ka fao Lentsoane ge a fahlela nepo yeo ya Dikgoneng, a rego:

“Dikgoneng o namile a hlalefa a inyakela ngwako mo kgauswi le ka gabo.” (Letl. 81).

Go “hlalefa” ga Dikgoneng go dira gore a thušege mathateng ao a thulanago le ona ka gabo. Bohlale bja mohuta wo, ga se bja dipuku, ke bjo bo itšego. Ka bjona Dikgoneng o kgonne go lemoga gore Kgoteledi le Thola ba ka se dule le Mihloti ka lapeng le tee ka gore ga ba mo rate. Bohlale bjoo bja gagwe bja go inyakela ntlo bo fetola dikgopolo tša batho (Kgoteledi le Thola) gore ba dumele ge sebjalebja se phala segologolo. Ka fao mmadi le yena o mo lebelela ka leihlo la motho wa maemo ka ge a na le ngwako.

Lentsoane o šomišitše thekniki ya seka go gatelela taba yeo ya bokgoni bja Dikgoneng. Ka gona go ka thwe thuto ya sebjalebja, sefatanaga le ntlo ke dika tšeo di sa phelego tšeo mmadi a ka di bonago ka leihlo la moya. Ke gore a ka di šupa bjalo ka ditseka tšeo di godišago maemo a Dikgoneng.

(b) Boitshwaro

Boitshwaro ke phapantšhokgolo yeo le yona e lebanego le maemo a Dikgoneng. Bjona bo na le dikokwane tše di latelago: **tlhompho, mekgwa le lerato.**

Tlhompho ya Dikgoneng e tšwelela ge a hlompha batho ba bangwe, go swana le ka lapeng labo kudu go mmagwe, Kgoteledi, le ka ntle go baanegwa ba bangwe. Yona e laetšwa ke maitshwaro a mabotse ao go bonagalago a godišitšwe ka ona. Taba yeo ya tlhompho e tiišwa ke lebaka la ge a palelwa ke go iphetolela go mmagwe ge a mo roga ka ditaba tša go rata go nyala kgarebe ya Tshwane. Lentsoane o gatelela taba yeo ka mantšu a:

“Dikgoneng a lemoga gore o kgauswi le go tshela molao wo mogolo woo o mo amago ka Pukung ya dipuku. O bone gore o tloga a thulana le tlhompho yeo a swanetšego go e fa motswadi.” (Letl. 5).

Boitshwaro bjo bja Dikgoneng bja go homola ge a rogwa, bo laetša ge a kwešiša gabotse gore ge motho a hlompha batswadi, bjalo ka ge go ngwadilwe mo “Pukung ya dipuku”, o tlo ba le mahlatse bophelong bja gagwe ka moka. Tlhomphe yeo e godiša maemo a gagwe a mabotse.

Lentsoane o gatelela taba yeo ya tlhomphe ya Dikgoneng ka go diriša thekniki ya **boipoeletšo**. Ge a hlagiša tiragalo ye nngwe ya thekniki yeo ya boipoeletšo, o re:

“Kua ga boMihloti polelo e šetše e le Dikgoneng.
TatagoMihloti o be a kgahlilwe ke mekgwa le tlhomphe
ya mogwera wa morwedi wa gagwe.” (Letl. 54).

Ka go realo go ka thwe tlhomphe ya Dikgoneng e dira gore mmadi a kgone go bona gore o tšwa ka lapeng la batho ba go ba le tumelo go Modimo le go melao ya setšo. Gape tlhomphe e kgonthišiša boitshwaro bjo bobotse le mekgwa ye e lokilego.

Gantši motho ge a na le tlhomphe, o atiša go ba le **mekgwa** ye mebotse. Taba yeo e tlišwa ke mekgwa ya Dikgoneng yeo e sa swanego le ya thaka tša gagwe. Le ge yena a be a dula motseng wa Diepkloof (ditoropong, mafelo a go hloka tlhomphe), o be a na le maitshwaro a mabotse a go ba le lethabo. Lentsoane o hlaloša mekgwa yeo ka go re:

“Dikgoneng e be e le motho wa go se kwane le go
šikašika le dihlophanahlophana.” (Letl. 20).

O šitlela mekgwa yeo ya Dikgoneng ka go diriša thekniki ya **phapantšho**. Ke gore o fapantšha mekgwa ye mebotse ya Dikgoneng le yeo e sa lokago ya

thaka tša gagwe. Phapantšho yeo e hlagišwa ke Lentsoane ka ditiragalo tše:

“Se ke setlwaedi metseng ya Sekgoweng. Thaka ye tshese sa yona ke go hlwa e ikanegile mathuding a mabenkele, goba e itšhwahlameditše ka gare ga mabjang a matelele ..., gomme ba theogele tša Leolo.” (Letl. 20).

Ge a bapetša le mekgwa ya go loka ya Dikgoneng, o re:

“Dikgoneng tša mohuta wo di be di sa mo kgahle le gatee.” (Letl. 21).

Taba ya Dikgoneng ya go rata go katoga thaka tša gagwe tšeo di sa lokago, e godiša maemo a gagwe a mabotse.

Dikgoneng ke motho wa tlhompho le mekgwa ye mebotse, ka lebaka leo batho ba a mo rata. Lerato leo le gatelela maitshwaro a mabotse ao a lemogwago ke batho ba bangwe, gape le mo fetoša motho wa go ba le mahlatse. Seo se tiišwa ke Lentsoane ge a re:

“Kgoteledi o ile go ya gae, Dikgoneng a reka sefatanaga go mong wa gagwe mošomong ... Ka ge a be a letša, a bile a nyaka go rekela mogatšagwe se sekaone, o bone bokaone e le go se rekišetša Dikgoneng ka ge a be a mo rata.” (Letl. 50).

Go kgonthišiša taba ye ya gore Dikgoneng o ratwa ke batho ba bangwe, Lentsoane o diriša thekniki ya phetogonepišo, gore e be mmagoMihloti yo a nepišago lerato leo ka poledišano le Mihloti. Ge a hlaloša seo, o re:

“Dikgoneng ke lesogana la mekgwa le tlhompho. Le tatago o tloga a mo reta kudu gore ke motho. O a mo tseba tatago ga a no kgahlwa ke tša bošilo. Ge o ka kwa a tloga a tiišitše ka ganong a reta motho o tseba gore o bone nnete.” (Letl. 55).

Ka boripana go ka thwe dikokwane tše tharo tše, tlhompho, mekgwa le lerato di godiša maemo a mabotse a Dikgoneng. Gape di mo kgontšha gore a dire mešomo ye mebotse yeo e ratwago ke batho ba bangwe, ba go swana le bao a šomago le bona le batswadi ba Mihloti. Gore boitshwaro bja gagwe bo tle bo bonagale gabotse, Lentsoane o šomišitše dithekniki tše, boipoeletšo, phapantšho le phetogonepišo go nepiša boitshwaro bjo bobotse, bja go loka.

(c) Bothakga

Lentsoane o tšweletša bothakga bja Dikgoneng ka go mo reta a mmitša mošemane wa go swanelwa. Ge a mo hlaloša, o re:

“Sefahlego se be se apere lethabo ge a bona mošemane wa Bopedi a swanelwa wa go šiiša.” (Letl. 52).

Go “swanelwa” ga Dikgoneng go tiiša taba ya go re ke motho wa sethakga gape yo a rategago. O tšwela pele go gatelela bothakga bja Dikgoneng ka go re “O fihlile mošemane wa go ithata le go dulwa ke lešela.” (Letl. 73). Lešela leo ga se lešela le lengwe le le lengwe, ke le le itšego. Lentsoane o šomiša lešela bjalo ka sekapolelo sa kemedi. Serudu (1989: 27) o hlaloša kgopolo yeo ka tsela ye:

“Kemedi (synecdoche) ke sekapolelo seo go sona karolo ya selo e emelago selo ka botlalo, ka go realo mmadi o

kgona go kwešiša selo se sengwe ge go bolelwa ka karolo ye.”

Ka fao go ka thwe lešela le fetoga diaparo tše botse kudu tšeo di lebanego le motho wa maemo le wa tlhompho. Bothakga bja Dikgoneng bo lemogwa ka go swanelwa le go dulwa ke lešela. Lešela ke karolo ya diaparo gape ke kemedi yeo e emelago diaparo tše botse. Gape lešela leo le mo swanelago le fetoga bothakga bja Dikgoneng.

5.4.2 Molwantšhi : Kgoteledi

Ge semelo sa molwantšhi se ya go hlalošwa go tlo latelwa lenaneo le:

- (a) Tlhalošo ya mongwadi ka: Tebelelokakaretši
 - (i) Leina la molwantšhi
 - (ii) Moriti
 - (iii) Seka

- (b) Phetogonepišo ge e lebane le:
 - (i) Polelo ya molwantšhi
 - (ii) Polelo ya baanegwa ba bangwe.

Go tlo fiwa mehlala e se mekae ka pukung ya Lentsoane.

Kgoteledi

Ke motho wa maemo

Go ya ka moakanyetšo molwantšhi ke motho wa maemo. Ge maemo ao a

hlokomelwa go lemogwa dipharologanšho tše di fapanego go hlagiša semelo sa gagwe, e lego:

- Tlhompho
- Mekgwa
- Boitsholo le kwano

(a) Tlhompho

Kgoteledi ke motho yo boleta gape wa letšhogo. Dikokwane tše pedi tšeo di godiša **tlhompho** yeo a nago le yona ka gobane ga a nyatše setšo. Yena o hlompha melao ya bogologolo yeo batswadi ba gagwe ba mo rutilego yona gomme o rata go tšwetša pele thuto yeo go bana ba gagwe. Maemo a gagwe a go loka a lebane le go šala melao ya setšo morago ge a kgethela Dikgoneng mosadi wa Mopedi mo Gauteng. Tlhompho yeo lehono e mo thatafaletša bophelo ka lapeng la gagwe ka gobane o thulana le Dikgoneng ge a re o nyaka go nyala kgarebe ya Tshwane, Mihloti. O be a sa rate go amogela gore mehla le mabaka di fetogile, lesogana le swanetše go inyakela mosadi kae goba kae, lenyalo goba lerato ga le segelwe mellwane.

Maitshwaro a gagwe a go loka a tšweletšwa ke ge a etela kua Bopedi melokong go ya go nyaka thekgo le dikeletšo mabapi le melao ye ya bogologolo. Lentsoane o gatelela taba yeo ka thekniki ya **phetogonepišo** ge Kgoteledi a laodišetša boSeporo mathata a gagwe ka go re:

“Kanyane, ke a imelwa ... Yola Dikgoneng o re tswaletše koma ka lapeng. O gorogile a etetša kgarebe tsoko ya Motsonga a re yena o ipheleleditše ... ke lekile go mmontšha moo a ka nyakelago gona, kudukudu bana ba Bopedi e sego go no šwahlamela moo re sa go tsebe go ...

Ke tlile mo go lena ka sello le gore le mphe maele.”
(Letl. 42).

BoSeporo le bona ba kwana le taba ya Kgoteledi, ba gana ge Dikgoneng a nyala mosadi mo merafeng e šele. Kgoteledi o be a ikanne go tloga mathomong gore a ka se fetošwe ke melao ya sebjalebja, o tlo ema dikanong tša setšo. Ke ka fao a tšwelago pele gape ka leeto go yo tiiša tlhomphe yeo ya gagwe ya setšo kua GaMasemola, go Ngwatomosadi.

Ka tsela yeo go ka rungwa ka gore tlhomphe ya Kgoteledi ya melao ya setšo, e godiša maemo a gagwe a mabotse.

(b) Mekgwa

Boitshwaro bja Kgoteledi bja go hlompha melao ya bogologolo, bo laetša ge a na le mekgwa ye mebotse yeo e phadimago ka gae le ka ntle. Ge a le ka lapeng la gagwe ke motswadi yo a swanetšego go swara thipa ka bogaleng. Taba yeo e bonagala ge nako le nako a tima mollo gare ga Dikgoneng le Thola ka lebaka la ge Thola a sa rate Mihloti ka gore ke Motsonga. Ka go realo Kgoteledi ke motswadi yo a tiilego setšong. Ga a tekatekišwe ke diphetogo tša sehono. Ke ka fao a rakago Mihloti ge a etetše ka ga gagwe ka gobane ketelo ya mohuta wo go yena, e thulana le melao ya setšo yeo yena a godišitšwego ka yona: Go hlompha melao ya lenyalo. Taba ya go rakwa ga Mihloti e tiišwa ke Lentsoane ka go diriša thekniki ya phetogonepišo gore e be Kgoteledi yo a gatelelago thulano yeo ka go re:

“Le na le lenyatšo le bohloa bjo bogolo. Nna ga se ka ka ka bona kgarebe e etela ga bolesogana e sa kgopelwa. Tše ke di bonago lehono ke mathata ao le bahu ba ka a makalelago kudu.” (Letl. 28).

Mekgwa ye mebotse ya Kgoteledi e tšwelela gape ka ntle ge a leboga boSeporo ka thekgo yeo ba mo filego yona ditabeng tša Dikgoneng. Ge Lentsoane a hlaloša taba yeo, o re:

“Kgoteledi o ile ge ba theogetše meratha a leboga ka mokgwa woo ba sohlilego bothata bja gagwe go fihlela moo ba fihlilego gona.” (Letl. 43).

Go ka rungwa ka gore mekgwa ye mebotse ya Kgoteledi ya go ba motswadi yo bogale tshepedišong ya melao ya setšo ka lapeng la gagwe, e laetša gabotse gore ke motho wa go loka, ka fao o na le maemo a mabotse.

(c) Boitsholo le kwano

Tlhompheo le mekgwa di nepiša maitshwaro a mabotse a Kgoteledi ao mafelelong a mo thušitšego go amogela diphetogo. Yena o thomile a thatafalelwa ke diphetogo tša bophelo bja sehono ka lebaka la gore o be a hlompha melao ya setšo. Ge a le tseleng ya go tšwa GaMasemola a eya GaMarishane ke gona mo a thomilego go bona gore dilo di fetogile ga di sa swana le tša nako yela a sa gola. Ke gore go na le phapano ye kgolo ge a bapetša dilo tša go swana le meago, temo le diruiwa tša nako ya bogologolo le tša sebjalebja. Ka fao phetogo ye kgolo ya bophelo bja gagwe e lemogwa ka morago ga lenyalo la Dikgoneng le Mihloti ge a amogela Mihloti ka lapeng la gagwe. O laeditše boitsholo go dilo ka moka tšeo a di dirilego Mihloti le Dikgoneng, a kgopela gore ba mo swarele. Lentsoane o gatelela taba yeo ya boitsholo gore e be yena Kgoteledi yo a kgopelago tshwarelo go Mihloti ka go re:

“Ke be ke sa bone gore mehla e fetogile moo lesogana le

ka inyakelago mosadi kae goba kae. Ke be ke nyakile gore yo Dikgoneng a nyale mosadi wa Mopedi e sego wa mohlobo wo mongwe. Bjale ke gona ke bonago gore le ge o le Motsonga, o mosadi wa basadi ... Ngwanaka, o ntshwarele.” (Letl. 83).

Boitsholo bja Kgoteledi bo tlišitše kwano gare ga bana ba gagwe. Lentsoane o šomiša thekniki ya **phetogonepišo** gore e be Kgoteledi yo a rego:

“Thola ngwanaka, o swarane le Dikgoneng le Mihloti. Le be ngata. Tšeo di diragetšego di lebalwe, di ribegwe. Ke duma gore go tloga lehono le phele bjalo ka bana ba letswele. Le thekganeng go tšohle tšeo le di dirago bophelong.” (Letl. 83).

Ka boripana go ka thwe tlhompho le mekgwa ke diphapantšho tše kgolo tšeo di lebanego le go fetoga ga bophelo bja Kgoteledi. Phetogo yeo yona e lemogwa ge a bontšha boitsholo le kwano go bana ba gagwe. Ka go realo di godiša maemo a gagwe a mabotse.

5.5 DIPHAPANTŠHOTSHWANELO

5.5.1 Molwantšhwa: Dikgoneng

Motho wa go hloka bofokodi

Moakanyetšo o re molwantšha ke motho wa go hloka bofokodi. Ka fao go hloka bofokodi go lemogwa ka diphapantšho tša go swana le **bokgoni, kgotlelelo, tlhompho le mekgwa ye mebotse.**

Thulaganyo ya padinyana ye ya Lentsoane e lebane le ditaba tša lerato. Ka tsela yeo go ka thwe ke padinyanalerato ye e lego kanegelo ya go etiša, e sego ya kwešišano. Go ya ka Groenewald (1993: 7) thulano ya kanegelo ya go etiša e gare ga moanegwa wa go loka le moanegwa wa go se loke. Ka gona e ka swantšhwa gabotse le paditseka ka ge le yona e wela legorong la go etiša. Moakanyetšo wa yona o nepiša molwantšhwa gore ke motho wa maemo le wa go hloka bofokodi, ke diphapantšho tšeo di tlaleletšanago ka gore di nepiša diphapantšho tša go swana.

Ge Lentsoane a hlaloša Dikgoneng go ba motho wa maemo a mabotse, maemo ao a lemogwa ka gore Dikgoneng ke motho wa go hloka bofokodi. Taba yeo e tiišwa ke ge a kgona go ba le kgotlelelo ge a thulana le mathata ka lapeng labo. Gape le go ba le maitshwaro a mabotse a go kgona go hlompha baanegwa ba bangwe, le mekgwa ye mebotse ya go ikokobetša le go kgopela tshwarelo ge a phošeditše Kgoteledi le Thola. Ka lebaka la tlhompho le mekgwa ya gagwe ye mebotse, o kgonne go atlega tebanyong ya gagwe, a nyala Mihloti.

Go ka rungwa ka gore maemo a mabotse a Dikgoneng a go ba le bokgoni le boitshwaro, a nepiša taba yeo ya gore ke motho wa go hloka bofokodi. Go hloka bofokodi moo, go kgonthišišwa ke mekgwa ya gagwe ya go loka yeo e dirago gore batho ba mo rate.

5.5.2 Molwantšhi: Kgoteledi

Motho wa bofokodi

Kgoteledi ke moanegwa yo a thulanago le Dikgoneng. Yena o emela setšo sa bogologolo mola Dikgoneng a emela mekgwa ya sebjalebja. Le ge

moakanyetšo o re ke motho wa bofokodi, Lentsoane o mo hlaloša bjalo ka motho wa go loka wa go se be le bofokodi. Ka fao go tšweletša bofokodi bja gagwe o šomišitše thekniki ya moriti ka tsela ye:

- (a) Go mo reela leina le, Kgoteledi.
- (b) Go šomiša Thola, bjalo ka moriti wa Kgoteledi, e lego motho wa lenyatšo, wa maitshwaro a go se tsebalege.

(a) Kgoteledi

Lentsoane o šomiša leina le, Kgoteledi, go laetša moanegwa yo e lego molwantšhi, yo Dikgoneng a thulanago le yena. Kgoteledi o hloka bofokodi, o na le maitshwaro a mabotse. Yena o gapeletšwa ke go hlompha melao ya setšo gore a bonagale o ka re ga se a loka ge a leka go thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti, kgarebe ya Motsonga.

Taba ye bohlokwa ke gore Lentsoane o šomiša maina a baanegwa ba gagwe ka go se swane. Ge a bitša molwantšhwa ka leina le Dikgoneng, leina leo ke seka le hlaloša semelo sa molwantšhwa. Ge a bitša molwantšhi ka leina le, Kgoteledi, leina leo le laetša molwantšhi, yo Dikgoneng a thulanago le yena. Leina leo ga le hlaloše semelo sa moanegwa yoo. Ka tsela yeo Lentsoane o re maina a, Dikgoneng le Kgoteledi, a lebane le molwantšhwa le molwantšhi. Leina leo le laetšago go se loke, ke la molwantšhi, le ge moanegwa e le motho wa tlhompho le go loka.

(b) Thola (moriti wa Kgoteledi)

Tlhalošo ya semelo sa Thola e tlo hlokomelwa go ya ka lenaneo le:

- (i) Tlhalošo ya mongwadi ka:
 - leina
 - moriti
- (ii) Polelo le mediro ya Thola
- (iii) Thola ge a bolelwa ke baanegwa ba bangwe.

Leina le Thola, le hlaloša selo sa go baba bjalo ka pherefere. Ke ka fao Lentsoane ge a le hlaloša a rego:

“Thola e be e le thola. Ge o ka ipha sebaka wa mo lebeledišiša, o be o tla nwa a mokgako wa kgolwa.”
(Letl. 34).

Ka go realo leina leo Thola, le nepiša motho wa go ba le bofokodi, ke gore wa mekgwa ye e sa lokago. Lentsoane o šomiša Thola bjalo ka thekniki ya **moriti** go tšweletša Kgoteledi. Ge Groenewald (1993: 22) a hlaloša thekniki yeo, o re mongwadi o e diriša bjalo ka ya tekolapejana, ke gore o diriša moriti go gatelela seo se tlogo direga. Lekganyane (1997: 83) o tlaleletša tlhalošo yeo ka go re moanegwa a ka emela yo mongwe ka baka la ditiro/mediro yeo e swanago. Ka gona go ka thwe mongwadi o oketša tiragalo ka go tsentšha baanegwa ba bangwe, e lego Thola yo a emelago mediro ya go se loke ya molwantšhi, Kgoteledi.

Mafokodi a Thola a lemogwa ka **lenyatšo** leo a nago le lona la go se rate go homola ge Dikgoneng a leka go mmontšha diphetogo tša bophelo. Lentsoane ge a hlaloša taba yeo, o re:

“Thola le ge a hloka moriti ganong o be a loile.”
(Letl. 18).

Maitshwaro a mohuta wo, ga se a loka ka gobane a godiša lehloyo ka pelong ya Thola. Ke ka fao a sa ratego ge Dikgoneng a nyala Mihloti ka lebaka la gore ke Motsonga, morafe wo a sa o ratego. Lentsoane o tiiša taba yeo ka go šomiša thekniki ya phetogonepišo ge Thola a boledišana le Dikgoneng ka go re:

“O nyaka eng go Mihloti mola Mokgadi a le gona, a feleletše? O nyaka eng go mehlobo e šele?” (Letl. 17).

Mekgwa ya Thola ya go se tsebalege e fehla pitša ya mpherefere ka lapeng la Kgoteledi. Ke yena yo a swanetšego go thuša Dikgoneng ka dikeletšo ka gobane e sa le yo mofsa, eupša o baba bjalo ka thola. Pelo ya gagwe ga se ya loka, ka fao o fapana le Dikgoneng. Bofokodi bja gagwe bo tšwelela kgakala ka gore bo bonwa le ke baanegwa ba bangwe. Ge Lentsoane a hlaloša ka fao Thabo a bonago Thola ka gona, o re:

“Go ya ka Thabo, Thola o be a swanetše go thekga Dikgoneng go laetša Kgoteledi gore mehla le mabaka di tloga di fetogile.” (Letl. 24).

Ka lebaka leo go ka rungwa ka gore lenyatšo le lehloyo la Thola di lebane le maitshwaro a go se loke. Ka fao boitshwaro bja mohuta wo, bo nepiša gore ke motho wa bofokodi. Ka tsela yeo Lentsoane ga a nyatše setšo sa bogologolo le ge a se šomišitše go thulantšha molwantšhwa le molwantšhi.

5.6 DIPHAPANTŠHOTLALELETŠO

5.6.1 Molwantšhwa: Dikgoneng

Ke motho wa maemo a mabotse

Mohola wa diphapantšhotlaleletšo ke gore mmadi a ikgweranye le molwantšhwa ka:

- (a) Tlhalošo ya mongwadi ka: Tebelelokakaretši
 - (i) Phetogonepišo
 - (ii) Phapantšho

- (b) Phetogonepišo ge e lebane le:
 - (i) Polelo ya molwantšhwa
 - (ii) Polelo ya baanegwa ba bangwe

Ge go hlokomelwa maemo a molwantšhwa, Dikgoneng, go lemogwa diphapantšho tše nne, e lego, **tlhompho, lethabo, ga a itefeletše le kwelobohloko.**

Lentsoane o tšweletša Dikgoneng bjalo ka **moanegwa yo mogolo** yoo karolo ye kgolo ya kanegelo e bolelago ka yena; ke ka lebaka leo mongwadi a mo nepišago. Gape ke yena yo a bulago dikgoro, a boledišanago le Kgoteledi ka ditaba tša gagwe tša lenyalo. Mmadi o itswalanya le mediro ya gagwe ya go loka go tloga mathomong a kanegelo ge a gahlana le mathata a lapa labo go fihla mafelelong ge nepo ya gagwe e atlega. Lentsoane o gatelela katlego ya Dikgoneng ka thekniki ya **phetogonepišo** ge Mihloti a boledišana le Dikgoneng ka go re:

“Tseba gore ke mosadi. Ke tshetšwe ke tše pedi ... Re letetše thagaletswalo ya rena.” (Letl. 73).

Polelo ya Mihloti e kgonthišiša bonnete bja tebanyo ya Dikgoneng ya go tloga mathomong go fihla mafelelong ka gobane ba tlo tlemaganywa ke ngwana. O tšwela pele gape go tiša katlego ya Dikgoneng ka mantšu a:

“La Labohlano ge le sobela ke ge Dikgoneng le Mihloti e le ngata. Ba be ba tlemagantšwe ke masetrata ...” (Letl. 75).

Ka go nepiša baanegwa ka tsela yeo, Lentsoane o diriša thekniki ya nepišo go tšweletša Dikgoneng bjalo ka mogale wa kanegelo.

Dikgoneng o nepišwa gape gore ke motho wa go ba le **tlhompho** le **boikokobetšo** mola Thola yena e le motho wa go se loke wa go ba le lenyatšo. Ka go realo o šomiša thekniki ye nngwe gape ya **phapantšho** fao go hlagišwago maemo a go loka a Dikgoneng ge a bapetšwa le a Thola. Ka lebaka leo o tswalanya mmadi le Dikgoneng. Go fahlela seo, Lentsoane o hlaloša Dikgoneng a kgopela tshwarelo ka boikokobetšo go Thola, ka tsela ye:

“Kgaetšedi, ntshwarele samme. Ke no bona ke tšewa ke pelo ke go wela ka mokgwa woo le wena wa go tlabega. Ga go phoše dikota, go phoša batho. Buša pelo.” (Letl. 12).

Tshwarelo yeo e dira gore mmadi a rate maitshwaro a Dikgoneng kudu.

Lentsoane o bontšha lethabo la Dikgoneng ka lerato le le tukago bogale gare ga Dikgoneng le Mihloti. Lethabo leo le lemogwa ka nako yeo Kgoteledi a bego a rakile Mihloti ka lapeng la gagwe. Lerato la bona ga se la fokotšwa ke tiragalo ye ya go rakwa ga Mihloti, eupša le ile la golela pele. Bona ka bobedi ba laetša lethabo ka go rothiša megokgo. Ke ka moo Lentsoane ge a fahlela taba yeo, a rego:

“Megokgo ya Mihloti e thenkgolotše ya Dikgoneng moo bjale Mihloti a gapeletšegago go mo phumola yona. O be a llišwa ke eng ge e se lethabo la go lemoga gore Mihloti ke mosadisadi?” (Letl. 31).

Megokgo ya Mihloti e godiša lethabo la Dikgoneng leo le lona le tiišwago ke megokgo ya gagwe. Ka fao mmadi o itswalanya le megokgo ya Dikgoneng ka gobane ke ya lethabo ga se ya manyami.

Tlhompho ya Dikgoneng go motswadi wa gagwe, Kgoteledi, e dira gore a palelwe ke go itefeletša go yena go tšohle tšeo a mo dirilego tšona mo bophelong. Ke ka lebaka leo a tšwelago ka ntle go yo nyaka thušo go Matšea. Ditaba di thatafalela pele ge Kgoteledi a sena go raka Matšea ka lapeng la gagwe. Le ge go le bjalo, Dikgoneng o šitwa ke go thibela Kgoteledi ka bogale, o dulela selo. Lentsoane o tswalanya mmadi le Dikgoneng ka tlhalošo yeo ya megokgo ka go re:

“Matšea o ile go tšwa Dikgoneng a mo šala morago a se kgitla bjalo ka segotlane. Kgoteledi o be a rogana a bile a gohlola.” (Letl. 70).

Mekgwa ye mebotse le tlhompho ya Dikgoneng go batho ba bangwe, e dira gore ba mo rate.

Go loka ga Dikgoneng go bonagala ge a amogela Kgoteledi ka lapeng la gagwe ge a be a tlile go kgopela tshwarelo go bona, Dikgoneng le Mihloti. (Letl. 81). Kamogelo yeo ya Dikgoneng e bontšha gore ke motho wa kwelobohloko, ga a itefeletše go motho yo a kilego a mo dira bobbe. Taba yeo e tlišwa ke ge Dikgoneng a kgonne go etela Kgoteledi nako le nako kua bookelong, a mo hlokometše. Gape le ge a laetša gore o kwešitšwe bohloko ke lehu la Kgoteledi. Lentsoane ge a gatelela seo, o re:

“Go bile kgakanego. Sello se enetše phapoši gomme gwa iswaiswa. Baoki ba ile godimo le fase ba thuša. Motho wa batho o be a iketše. O be a ile bohunamatolo.”
(Letl. 83).

Lehu la Kgoteledi ke kgakanego yeo e hlolago kwelobohloko go mmadi; ke ka fao a ikgweranyago le Dikgoneng.

Go ka akaretšwa ka gore Lentsoane o tswalanya Dikgoneng le mmadi ka thekniki ya nepišo le phapantšho. Ke gore ke moanegwa yo mogolo go tloga mathomong go fihla mafelelong. Mmadi o rata tlhompho le mekgwa ya gagwe ye mebotse yeo e fapanago le ya Thola.

5.6.2 Molwantšhwa : Dikgoneng

Go hloka bofokodi

Moakanyetšo wa padilerato o re molwantšhwa ke motho wa go hloka bofokodi ka ge a lokile. Diphapantšhotlaleletšo di na le modiro wa go gweranya. Ka fao Lentsoane o tswalanya mmadi le molwantšhwa ka mekgwa ye mebedi:

- (a) Ka go rulaganya ditaba.
- (b) Ka go hlaloša semelo sa Dikgoneng.

(a) Go rulaganya ditaba

Phapantšho ya go rulaganya ditaba ke yona yeo Lentsoane a e šomišitšego go nepiša Dikgoneng go tloga ge kanegelo e thoma go fihla ge e felela gore ke moanegwa yo mogolo. Bogolo bja gagwe bo mo thulantšha le mathata go tloga mola mmadi a kopanago le yena go fihla a arogana le yena. Ka lebaka la go loka ga gagwe, mmadi o ikgweranya le yena ka gore ga a na mafokodi.

(b) Tlhalošo ya semelo sa Dikgoneng

Padinyana ya Lentsoane ke kanegelorato. Molwantšwa ke motho:

- Wa maemo
- Wa go hloka bofokodi.

Dikokwane tše pedi tšeo, di lebane le diphapantšhotshwanelo. Ke gore ke tšona tšeo di tšweletšago semelo se sebotse sa Dikgoneng ka gore ke motho wa tlhompho, mekgwa, lerato, kgotlelelo, bjalobjalo. Gape diphapantšho

tšeo, ke tše di šetšego di ahlaahlilwe ka botlalo ge di hlaloša Dikgoneng gore ke motho wa semelo sa go loka, yoo babedi ba tlogo itswalanya le yena.

5.7 KAKARETŠO

Kgaolo ye e hlalošitše semelo sa molwantšhwa le molwantšhi ka bophara. Mehuta ye mebedi ya diphapantšho, e lego diphapantšhotswanelo le diphapantšhotlaleletšo e šomišitšwe bjalo ka dikokwane tšeo di laolago semelo sa baanegwathwadi bao. Mabapi le moakanyetšo wa kanegeloro go gateletšwe dikokwane tše pedi tša mathomo fela. Ge semelo sa molwantšhwa le molwantšhi se hlalošwa, go lemogile phapano. Ke gore molwantšhwa o na le diphapantšhotshwanelo le diphapantšhotlaleletšo mola molwantšhi yena a na le diphapantšhotshwanelo fela. Lentsoane ge a hlaloša semelo sa molwantšhwa le molwantšhi o šomišitše dithekniki tše di latelago: phapantšho, boipoeletšo, seka, phetogonepišo, moriti le tlhalošo ya leina.

6. KGAOLO YA BOSELELA

6.1 THULAGANYO III

6.2 MATSENO

Kgaolo ye e yo sekaseka thulaganyo ge e lebane le dielemente tša kalotaba, e lego ditiragalo le tikologo, go akaretšwa le tšwetšopele ge e le kokwane ya bobedi ya thulaganyo.

6.3 DITIRAGALO

Go ya ka Groenewald (1993: 9) tiragalo ke seo moanegwa a se dirago goba se se mo diragalelago/ welago. Ditiragalo tša thulaganyo di fapana le tša diteng ka gobane ge di lebane le thulaganyo di fiwa mošomo. Ke ka fao Mojalefa (1995: 21) a rego di dirišwa bjalo ka diswantšho tšeo di swantšhago bophelo ka botlalo. Ge a tšwela pele (1997: 37) o re:

“Ditiragalo tšeo di swantšha mahlakore a mabedi bophelong, e lego **botse le bobe.**”

Seo se ra gore di lebane le lehlakore la go loka (“botse”) le lehlakore la go se loke (“bobe”). Groenewald (1993: 20) o ruma taba yeo ka go re ditiragalo tša kalotaba di thulantšha molwantšhwa le molwantšhi gore thulano e be sehloa sa kalotaba. Ka go realo tiragalo ye kgolo ya kalotaba ke ya thulano gare ga ditiro tša go loka tša molwantšwa le ditiro tša go se loke tša molwantšhi ka gobane ke mo maatlakgogedi a thomago gona.

Go tlo hlalošwa elemente ya bobedi ya kalotaba e lego ditiragalo tša thulaganyo.

6.3.1 Ditiragalo tša kalotaba ya *Megokgo ya Lethabo*

Lentsoane o thoma go ala ditaba tša padinyana ya gagwe ka go tšweletša Kgoteledi gore ke motho wa letšhogo, yo a boifago go dula a nnoši ka ngwakong ka gobane e be e le bošego. Boi bja gagwe bo lemogwa ke Dikgoneng ge a goroga ka gae gomme a mmotšiša go re:

“Kganthe, Mme, o boifa ka mokgwa wo?... Kgaetšedi o boile mošomong goba aowa.” (Letl. 2).

Yena ge a fetola, o re: “Ga se a ba a goroga.” (Letl. 2). Ka poledišano ya bona mmadi o lemoga gore batho ba ba dulago ka moo ke ba bararo: ke Kgoteledi le bana ba gagwe ba babedi, Dikgoneng le Thola. Kgoteledi le Thola bobedi ke basadi, gape ke batho ba ba phedišanago. Gomme phedišano yeo e ba tlemagantše, o ka re ba phela bophelo bo tee. Bohlokwa bja taba yeo ke gore Lentsoane o sa yo šomiša Thola bjalo ka moriti wa Kgoteledi ge a tlo emela go se loke ga molwantšhi, e lego Kgoteledi.

Ge poledišano ya Kgoteledi le Dikgoneng e felela, Lentsoane o diriša thekniki ya boipoeletšo go tšweletša thulano I, II, III, le IV gare ga molwantšhwa, Dikgoneng le molwantšhi, Kgoteledi goba Thola, moemedi wa molwantšhi. Dithulano tšeo di bohlokwa gape ga di lekane ka maatla. Seo se ra gore maatla a tšona a golela pele ka mo di latelanago ka gona gore ya mafelelo e be ye šoro. Thulano ya pele e hlolwa ke gore Kgoteledi o nyaka ge Dikgoneng a kgetha mosadi wa Gauteng mola Dikgoneng yena a kgahlilwe ke kgarebe ya Tshwane. Taba yeo e befediša Kgoteledi, gomme

o ruma poledišano ya bona ka mantšu a:

“Lehono gona o mpaletše, ngwana tena! Methepa ga e kaaka mo Gauteng, o no kwa motho a re Nyitoria, Nyitoria. Lehono gona o tloga o ntšheditše bofofu bja gago nyanyeng.” (Letl. 5).

Thulano yeo ya bona ga e na maatla a magolo ka lebaka la gore bona ka bobedi ke baanegwa ba go loka gape ba go hloka bofokodi.

Thulano ya bobedi ke yeo e nago le maatla; yona e bonagala kgaolong ya bobedi. Go godiša maatla a thulano yeo, Lentsoane o šomiša Thola bjalo ka moriti wa Kgoteledi. Ke gore Thola ke motho wa swele gape le kgegeo. Ke ka fao a emelago molwantšhi, Kgoteledi gomme a thulana le molwantšhwa, Dikgoneng. Semelo sa gagwe sa go se loka se lemogwa gabotse ge a itira o ka re ga a tsebe selo ka thulano yela ya Kgoteledi le Dikgoneng, mola e le yena motsebi yo mogolo wa ditaba tšeo. O gegea Dikgoneng ge a rata go tseba gore o hlwele bjang kua mošomong. Dikgoneng o kgonne go lemoga Thola ka polelo gore o tseba ditaba tša gagwe ka moka. Ka go tlalwa ke pelo a mo gatla ka ntahle le matswele. Le ge Dikgoneng a dirile taba yeo ya bošaedi, ga a fetoge. Mmadi o itswalanya le yena ka gobane o be a gapeletšwa ke mabaka go dira seo.

Thulano ya boraro ke yeo e nago le maatla a magolo. Lentsoane o godiša maatla a thulano yeo ka go šomiša thekniki ya phapantšho go fapantšha makgarebe a mabedi, e lego Mihloti le Mokgadi. Mihloti ke kgarebe ya Motsonga mola Mokgadi e le kgarebe ya Mopedi. Phapano yeo e godiša thulano gare ga Dikgoneng le Thola ka gobane Dikgoneng o rata Mihloti ka lebaka la mekgwa ya gagwe ye mebotse mola Thola yena a rata Mokgadi ka

gore o botse. Dikgoneng o lekile go laetša Thola gore bophelo bo fetogile, ba šetše ba agile mmogo le merafe ye mengwe ka ntle le mathata. Gape Mihloti ke motho o swana le bona ka lebala, ba fapana fela ka polelo. Thola o gana go amogela taba yeo ka gore o hloile merafe e šele.

Thulano ya bone e na le maatla a magolo ao a fetago a thulano ya boraro ka gore mo go yona Dikgoneng ga a thulane le molwantšhi. Yena ka noši o na le bothata bjo bogolo ka lebaka la gore ka gabo ba mmona phošo ge a rata go tšwetša pele tebanyo ya gagwe ya go rata go nyala Mihloti. Go gana moo ga batho ba gabo go dira gore a tlalelwe, a se ke a tseba bonnete bja ditaba tša gagwe le Mihloti. Lebaka leo le dira gore a tloge ka gabo a etele mogwera wa gagwe, Thabo, go ya go kgonthišiša morero wa gagwe; ge a rata go nyala Mihloti, kgarebe ya Motsonga. Thabo o thekga Dikgoneng ka gore yena phapano ya merafe ga a sa e bona ka gobane le yena o nyetše kgarebe ya Mothosa, Nomsa, ka gabo ba sa mo nyake. Lentsoane o diriša Thabo le Nomsa bjalo ka moriti wa Dikgoneng le Mihloti. Thulano ya Thabo le batswadi ba gagwe e emela thulano ya Dikgoneng le ba lapa labo. Thekniki yeo ya moriti e na le mešomo ye mebedi: wa pele, ke go tiiša maemo a Dikgoneng, wa bobedi, ke go laetša phetogo ya bophelo. Ka tsela yeo moriti o hlaloša thulano ya Dikgoneng le Kgoteledi/ Thola ka go široga. Gape o tšweletša tharollo ya mathata ao a Dikgoneng.

Thulano ye e tšweletšago maatlakgogedi ka tshwanelo; e tiišitšwe ke thekniki yeo ya boipoeletšo. Lentsoane o thomile ka go thulantšha Dikgoneng le mmagwe, Kgoteledi, ke gore thulano yeo e se nago maatla. A boa a hlaloša thulano ya bobedi, ya boraro le ya bone. Ka go realo o godiša maatla le bogale bja dithulano tšeo ka mo di latelanago ka gona gore thulano ye ya bohlano e be yona ye e nago le maatla kudu. Bogale bja thulano ya bohlano bo godišwa ke ketelo ya Mihloti ka lapeng la Kgoteledi. Kgoteledi le Thola

ke la mathomo ba gahlana le Mihloti gomme ba thulana le yena. Kgoteledi o mo raka ka mo lapeng la gagwe. Go rakwa ga Mihloti go godiša maatla a thulano gare ga boKgoteledi le Dikgoneng. Bogolo bja yona bo dirwa ke gore ke mathomo Dikgoneng a thulana le bona ba le ka bobedi.

Ka go realo go ka akaretšwa ka gore thulano ke tiragalo ye bohlokwa kudu ya kalotaba ya Lentsoane. Bohlokwa bja yona bo bonagala ka ge e le yona e tsošago phišegelo ya mmadi gore a rate go balela pele. Ka fao Lentsoane o godiša maatlakgogedi ao a hlotšwego ke dithulano tšeo tša go latelana eupša di fetanago ka bogolo ka go diriša dithekniki tše tharo, e lego moriti, boipoeletšo le phapantšho.

6.4 TIKOLOGO

Ge go ahlaahlwa letlalo la diteng go boletšwe gore tikologo e arotšwe ka dikarolo tše pedi, e lego nako le felo, bjale mo go thulaganyo e yo fiwa mešomo.

6.4.1 Nako

Go ya ka Mojalefa (1995: 23) nako e hlaloša lebaka leo ditiragalo di diragalago go lona. Gape nako ya thulaganyo e fapana le ya diteng ka lebaka la gore yona e fiwa mošomo wa go bopa moya/ atmosfere gore e be seswantšho. Phapano yeo e gatelelwa ke Groenewald (1993: 21) ka gore nako ya histori ge e bapetšwa le nako ya thulaganyo, go lemogwa kelonako. Seo se ra gore ya histori e feta ya thulaganyo ka gore e fela ka pela mola ya thulaganyo e feta ya histori ka gobane e a diegišwa. Ka go realo mo go *Megokgo ya Lethabo* go tšwelela karolo e tee kudu, e lego nako ya tshwanelo go feta tše dingwe bjalo ka nako ya atmosfere le nako ya seka.

(a) *Nako ya tshwanelo*

Nako ya mohuta wo ke ya tlhago. Yona e bonagala ka phetogo ya mabaka, go swana le ge bogologolo bo fetoga sebjalebja. Phetogo yeo e lemogwa ge go thwe nako ya ditiragalo tša kanegelo ye ke ya sebjalebja ka gore go yona go bolelwa ka bophelo bja selehono bja metseng ya Sekgoweng, bjalo ka Diepkloof, Orlando East, Dube, Mamelodi, bjalobjalo. Gona moo batho ba dutše ka go hlakahlakana le merafe ye e fapanego ntle le mathata. Gape le kua Bopedi e lego dinagamagaeng bophelo bo fetogile, ga go sa rena segologolo eupša go phelwa bophelo bja sebjalebja. Dilo le tšona di fetogile le mabaka, ke gore diruiwa di hwetšagala mo le mola, mašemo ke melala ga go sa lengwa. Taba yeo ya go fetoga ga dilo e gatelelwa ke Lentsoane ka go re:

“Tseleng Kgoteledi o kgahlilwe ke botse bja naga. O lemogile gore metse yela a e tsebilego e le kgarebe bjale e fetogile. Mengwako ya mabjang e be e sa hlwe e bonala ka boati ka ge go be go phadima masenke. Go oketšega ga dikolo go mmontšhitše gore mehla le mabaka di fetogile.” (Letl. 48).

Ka gona go ka rungwa ka gore phetogo ya dilo kua Bopedi le go aga ga batho mo metseng ya ditoropong go nepiša gabotse gore bophelo bo fetogile, ke nako ya sebjalebja.

6.4.2 Felo

Mafelo ala a diteng mo go thulaganyo a fiwa mediro ya go tšweletša moko wa ditaba. Gantši a fetoga diswantšho. Ka ntle le go hlaloša tikologo ya

tlwaelo goba ya tshwanelo, lefelo le le itšego le ka šomišwa bjalo ka seka; gape le ka godiša atmosfere. Tšhomišo yeo ya lefelo bjalo ka thekniki e laolwa ke kamano gare ga lefelo leo gape le ditaba tšeo di lebanego le diteng le thulaganyo.

Taba yeo e tlo tiišwa ka go tsopolwa mehlala e se mekae ka pukung ye ya Lentsoane.

(a) *Mafelo a tshwanelo*

Ge Lekganyane (1997: 85) a hlaloša mafelo a tshwanelo o re a lebane le tiragalo yeo e hlalošwago go swana le ge go bolelwa ka ga go apea, go thongwa pele ka go nagana lefelo la boapeelo bjalo ka sebešo. Ka tsela yeo, mafelo a mohuta wo ke a tlhago, ke gore ke mo ditiragalo di diregago gona gomme a emela maemo a tshwanelo.

Mohlala wa mathomo ke tlhalošo ya lapa la Kgoteledi. Lentsoane o le hlaloša ka mokgwa wo:

- (i) “Le sobetše. **Lapeng la Kgoteledi** go rena setu se nkego go tla tsena bao ba tlilego go mo hloboša.” (Letl. 1).

Lefelo leo le swanetše go ba gona, ka gobane tiragalo e ka se direge ge go se na lefelo. Ke ka fao lapa la Kgoteledi le hlalošwago bjalo ka lefelo la tshwanelo ka gobane ga go ešo gwa ba le se se godišago maatlakgogedi. Lentsoane o sa swere mošomo wa go hlaloša boemo bja ditaba pele ga ge a ka tšweletša mathata.

(ii) Mohlala wa bobedi šo, ke lapa la gaboMihloti.

“Ye tala e fihlile ga boMihloti ... Dikgoneng o tsene, gomme a gorogela ka moo batswadi ba Mihloti ba bego ba dutše ba iketlile. Ba be ba itshwaretše magang a bogolo.” (Letl. 52).

Lentsoane o tšweletša lapa la Manganyi bjalo ka lefelo la tshwanelo ka gobane ke lapa le lengwe le bohlokwa leo mmadi a swanetšego go le tseba, e lego la bomohlhohleletši. Gape go lona go lemogwa maemo a tlhago ao a hlokago poledišano ya dikgogakgogano. Ka go realo lefelo la go phuthologa ka tsela yeo ga le godiše maatlakgogedi ka gore ga go na tiragalo yeo e hlolago thulano.

(b) *Mafelo a seka*

Mafelo a mohuta wo ke ao a godiša thulano gare ga bogologolo, e lego lapa la Kgoteledi le magaeng, le sebjalebjae, e lego lapa la Manganyi le ditoropong. Go ya go tsopolwa mehlala ka pukung.

(i) “Dikgoneng o namile a re go Mihloti ... Ka mehla ge ke fihla ka mo geno ke amogelwa ka lethabo le legolo. Ge wena o fihla ka gešo, o tloga le morago o sa lebelele. Taba ye ga e ntule gabotse le gatee.” (Letl. 53).

Lentsoane o šomišitše mafelo a mabedi a mo ditoropong go gatelela thulano gare ga sebjalebjae le bogologolo. Thulano yeo e tšwelela ka tsela ye:

Le ge ka ga Kgoteledi e le Soweto, toropong, ga go emele sebjalebjae ka gore yena Kgoteledi, e lego molwantšhi, o sa phela bophelo bja magaeng (bogologolo). Lapa leo le fetoga lefelo la seka ka gobane go hlaga thulano ka mehla magareng ga baanegwa ba, Dikgoneng (sebjalebjae) le Thola (moriti wa Kgoteledi) le Kgoteledi (bogologolo). Thulano yeo e tlišwa ke tlhompho yeo Kgoteledi a nago le yona ya melao ya setšo gape le lehloyo la merafe e šele. Ke ka fao a rakago Mihloti ka lapeng la gagwe ka nepo ya go thibela lenyalo la gagwe le Dikgoneng. Thulano yeo e godiša maatlakgogedi ka ge mmadi a rato tseba molaetša wa mongwadi.

Ka ga Manganyi ke lefelo leo le lego Mamelodi. Gomme lona le fapana le la ka ga Kgoteledi (bogologolo) ka lebaka la gore le emela sebjalebjae. Lapa leo ke lefelo la seka ka gore le thulana le lapa la Kgoteledi ka ge le thekga Dikgoneng (sebjalebjae) ka go mo amogela gabotse nako le nako gore a kgone go atlega morerong wa gagwe. Thulano yeo ya lapa la Kgoteledi (bogologolo) le lapa la Manganyi (sebjalebjae) e gapeletša mmadi go tšwela pele ka go bala ka ge a na le phišegelo ya go rato tseba maikemišetšo a mongwadi.

- (ii) “Ge re le mo ka moka ke tloga ke lemogile gore ga go na le yoo a kwanago le taba ye ya Dikgoneng. Ga re thulane le dikgopolo tša bafsa ge ba re dilo di fetogile, gomme go rena sebjalebjae ... Mologadi, ge o fihla o mmotše gore re gana nnang?” (Letl. 43).

Thulano yela ya Kgoteledi (bogologolo) le Dikgoneng (sebjalebjae) e ntšha Kgoteledi ka lapeng la gagwe gore a ye go nyaka thušo ya setšo go boSeporo, gaMarishane. Ka tsela yeo Lentsoane o diriša lapa la boSeporo bjalo ka seka ka gobane le emela bogologolo. Ke gore le thuša molwantšhi, e lego

Kgoteledi, go thulana le Dikgoneng gore a se atlege maikemišetšong a gagwe. Thulano yeo e godiša maatlakgogedi gore moko wa ditaba o tšwetšwe pele.

Ka boripana go ka thwe mafelo a seka ke a go hlakahlakana. Nepo ya mongwadi ya go hlakahlakanya mafelo ao ke go gatelela thulano magareng ga bogologolo (Kgoteledi le lapa la Seporo) le sebjalebja (lapa la ga Manganyi le Dikgoneng). Thulano yeo e godiša phišegelo ya mmadi gore molaetša wa mongwadi o tle o bonagale gabotse.

6.4.3 Kakaretšo

Thulaganyo ya tikologo ya padinyana ya Lentsoane e theilwe kudu godimo ga nako le mafelo a tshwanelo go feta tikologo ya seka le ya atmosfere ka gobane ke kanegelo ya go lebana le lerato. Ka go realo tikologo ya seka le ya atmosfere tšona ga di gatelelwe gabotse ka lebaka la gore khuduego ya kanegelo yeo ga se ya go tšhoša gape ga e na maatla a magolo, ke ya lethabo. Seo se bolela gore e fapana le kanegelo ya botseka ka ge yona e gatelela kudu letšhogo go feta lerato.

6.5 TŠWETŠOPELE

Ge Serudu (1989: 52) a hlaloša kgopolo yeo o re ke go tšwetšwa pele ga ditiragalo mo kanegelong. Mojalefa (1995: 17) o thekga taba yeo ka go re e bolela go direga le go raragana ga ditaba. Ka fao tharagano yeo go ka thwe ke lehuto leo le bofšago mo tiragalong ye nngwe le ye nngwe yeo e tšwelelago kanegelong. Polelo ya Mojalefa e tlaleletšwa ke Lazarus le ba bangwe (1983: 71) ka tsela ye:

“In any rising action, the tension in a scene arises from the conflict or prospective conflict between a character and various obstacles.”

Go raragana moo ga ditaba boLazarus ba re ke thulano yeo e lego gare ga baanegwa. Ka go realo thulano yeo e hlolwa ke magato a dikgakgano goba dingangišano tšeo di godišago bothata go fihla sehloeng gare ga maikemišetšo a molwantšhwa le baanegwathuši. Ke ka fao Shole (1988: 19) a rego:

“Mabaka a a gakatsang le go gotetsa kamano a tlhagelela ka ditiro le dipuo tša baanegwa ba bangwe. Thwadi e golelwa ke bokete jwa go dira thato ya yona, mme e bile maikemisetso a go dira a a tota. E tsena mo tsielegong. Morero o raraanela pele.”

Le yena go swana le boLazarus o gatelela thulano yeo e šitišago katlego ya molwantšhwa. Groenewald (1993: 21) o ruma ka go re tšwetšopele e na le mošomo wo bohlokwa wa go godiša maatlakgogedi gore moko wa ditaba o tšweletšwe gabotse. Ka tsela yeo mongwadi a ka šomiša dithekniki tše di itšego go tšwetša pele molaetša wa gagwe. Gomme dithekniki tšeo di lemogwa ka mokgwa wo mongwadi a rulaganyago dielemente ka gona.

Go ya go lekolwa tšwetšopele ya *Megokgo ya Lethabo*.

Tšwetšopele ya kanegelo yeo ya Lentsoane e theilwe godimo ga leeto. Gomme leeto leo le arotšwe ka dikarolo tše pedi, e lego:

(i) Leeto I

Leeto leo le hlaloša ditaba tša Kgoteledi ge a tloga ka gae, Diepkloof, a etela Bopedi kua GaMarishane le GaMasemola. Lona le tšweletšwa go thoma kgaolong ya boselela go fihla ka ya lesomepedi, ke gore dikgaolo tše di šupago. Ka tsela yeo go ka thwe ke leeto le letelele gape le bohlokwa ka gobane le lebane le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi.

(ii) Leeto II

Leeto leo le lebane le ditaba tša Dikgoneng ge a tloga ka gae gomme a etela baanegwa ba, Bareng le Matšea. Lona le hlalošwa mo kgaolong ya lesometharo. Ke gore kgaolo e tee yeo e hlalošago leeto le lekopana gape le bohlokwa le ge e se go swana le bja Kgoteledi. Lona le thulanya bogologolo le sebjalebja.

Ge tšwetšopele ya padinyana yeo e sekasekwa go ya go latelwa lenaneo le le latelago:

- Kakaretšo ya diteng tša tšwetšopele.
- Bohlokwa bja leeto dingwalong.
- Tlhalošo ya tirišo ya dithekniki.

6.5.1 Kakaretšo ya diteng tša tšwetšopele ya *Megokgo ya Lethabo*

Kgaolo ya boselela

Kgoteledi o hlokišwa boroko ke taba ya Dikgoneng ge a nyaka go ba tswalanya le motho wa morafe o šele wa Batsonga, Mihloti. Ka lebaka la go

tšhaba go nyatša melao ya setšo, o rerišana le bana ba gagwe, Dikgoneng le Thola gore o tlo tšea leeto la go ya go boSeporo kua Bopedi ka nepo ya go kgopela thušo malebana le ditaba tšeo tša Dikgoneng. Lentsoane o hlaloša ditaba tšeo ka matlakala a mabedi.

Kgaolo ya bošupa

Thola o kalokane a lokišetša mmagwe mefago ya leeto gore a se fihle bathong a akga diatla. Ge iri ya seswai e itia ke ge Kgoteledi a šetše a le ka peseng ya go ya Bopedi. O gorogile GaMarishane ka lapeng la Seporo, gomme a amogelwa ka lethabo. Ditaba tšeo di tšweletšwa ka matlakala a mararo.

Kgaolo ya seswai

Ka ga Seporo Kgoteledi o hlwele gabotse le baeng ba itshwaretše mehlamo. Baeng ba rile go sepela ka meriti, yena le ba lapa la Seporo ba thoma go šogašogana le ditaba tša Dikgoneng le Mihloti. Ka moka ka lapeng ba thekga Kgoteledi, ke gore ba gana ge Dikgoneng a nyala Mihloti ka lebaka la bomorafe. Bona ba rata ge Dikgoneng a ka kgetha kgarebe ya Mopedi ka gobane dikgarebe tša Bopedi ga di hlokwe. Kgano, makgorutlane wa Seporo, ke yena fela yo a thulanago le bona ka lapeng; o thekga Dikgoneng. Lentsoane o ahlaahla ditaba tšeo ka matlakala a mahlano.

Kgaolo ya senyane

Kgoteledi o tšwela pele gape ka leeto la go ya go Phaahlakwena, kua GaMasemola. O šitilwe ke go hwetša thušo yeo a bego a e nyaka ka gobane o nyamišitšwe ke mathata a Phaswane a go swana le a Dikgoneng a go roba

kgarebe ya Mothosa leoto. Ge a le tseleng ya go ya GaMarishane, o kgonne go lemoga phetogo ya dilo tša go swana le mašemo, meago le diruiwa gore ga di sa swana le ka nako yela e sa le kgarebe. Ditaba tšeo Lentsoane o di hlaloša ka matlakala a mahlano.

Kgaolo ya lesome

Ge Kgoteledi a sa ile Bopedi, Dikgoneng o šala a reka sefatanaga. Taba ye ya sefatanaga e godiša thulano gare ga Thola le Dikgoneng. Dikgoneng o etela Mihloti kua Tshwane nako le nako, Mihloti le yena a etela Dikgoneng ka gabo. Thola o thulana le Mihloti le Dikgoneng, o raka Mihloti ka lapeng labo. Lentsoane o tšweletša ditaba tšeo ka matlakala a senyane.

Kgaolo ya lesometee

Kgoteledi o swere leeto la go tloga GaMarishane go boela lapeng la gagwe kua Diepkloof. Bana ba gagwe ba mo amogetše ka lethabo ka gobane ba be ba letile go kwa ditaba tša boSeporo. Kgoteledi ga se a ba solela tšona ka moka ka lebaka la gore o be a lapile a nyaka go khutša. Ditaba tšeo di hlalošwa ka matlaka a mararo.

Kgaolo ya lesomepedi

Kgoteledi o hlalošetša Dikgoneng le Thola gore boSeporo ba gana taba ya Dikgoneng ya go nyala Mihloti ka lebaka la gore ke Motsonga. Ba rata ge a ikgethela kgarebe ya Mopedi. Ditaba tšeo di kweša Dikgoneng bohloko mola ka thoko ye nngwe Thola yena di mo thabišitše. Bona ka bobedi ba thoma gape go thulana. Ditaba tšeo di anegwa ka matlakala a mahlano.

Kgaolo ya lesometharo

Bothata bo ngangane ka lapeng la Kgoteledi. Ditaba tša boSeporo di gapeletša Dikgoneng go tšea maeto a mabedi, la go ya go Bareng le go Matšea ka maikemišetšo a go yo kgopela thušo go bona malebana le ditaba tša Mihloti. Kgoteledi o thulana le Matšea ge a leka go mmonšha diphetogo tša bophelo, ebile o mo raka ka mo lapeng la gagwe. Ditaba tšeo di hlagišwa ka matlakala a mahlano.

6.5.2 Bohlokwa bja leeto dingwalong

Bangwadi ba mehuta ye mengwe ya dingwalo ba go swana le Serote ge a ngwala padinyana ya boitshwaro, **Molato**, le Thomas Nash ge a hlalošwa ke Holman (1960: 391-392) ka kanegelo ya pikareski, **The Unfortunate Traveller**, ba bolela ka ga leeto dingwalong tša bona. Mo go **Molato**, leeto le tšerwe ke moanegwa yo mogolo, Molato. Leeto leo le na le mathomo ge Molato a etšwa ka gae e le motho wa go loka gomme a eya Makgoweng go ya go tsoma mošomo. O thomile go šoma gaRadinku, a dira molato a tloga; a šoma gape ga Stoffel, a dira molato gomme a swarwa a išwa kgolegong. Ge a etšwa kgolegong a hwetša mošomo gaRadinkgwa, le gona a dira molato, a swarwa a išwa kgolegong. Gape ge a etšwa kgolegong a thoma mošomo wa go hula batho. O lahlisitšwe mošomo woo wa bohwirihwiri morago ga ge a sena go utswa leseanyana la Lekgowa ge ba utswa dikobo mo malaong. Leeto leo le na le bofelo ge Molato a sokologa gomme a boela gae e le motho wa go loka bjalo ka peleng. Taba yeo ya leeto e tiišwa ke Groenewald (1993: 20) ge a re:

“Gantši ge e le padi, diteng tša yona di lebane le leeto. Leeto leo le swantšha bophelo; le na le mathomo, le mafelelo.”

Ka go realo o gatelela gore leeto le bohlokwa dingwalong. Seo Serote a se gatelelago ka padinyana ya gagwe ka leeto leo la Molato ke gore motho wa bogologolo o fetoga motho yo a itlwaetšago mekgwa le ditlwaelo tša sebjalebjae ka morago a sokologa. Ka tsela yeo leeto mo kanegelong ye ya Serote le bohlokwa, ka gobane le nepiša thuto.

Mo go kanegelo ye, *Megokgo ya Lethabo*, Lentsoane o šomiša leeto la Kgoteledi go nepiša phetogo ya gagwe ya bophelo, ke gore ge a amogela bophelo bja sehono. Mo leetong leo o bolela ka go swantšha, ka gobane dinagamagaeng di emela bogologolo bjalo ka Kgoteledi. Kgoteledi o bona o ka re bogologolo ga bo kwane le phetogo. Ke ka lebaka leo lerato la Dikgoneng le Mihloti le mo swarišago bolwetši bja pelo. Yena o tšea leeto la go ya Bopedi go yo kgopela thušo mabapi le taba yeo ya Dikgoneng ka nepo ya gore ba leloko ka moka ba tlo mo thekga. Thušo yeo o a e hloka ka gobane o hweditše gore bagolo le bafsa ba tloga ba fapana kudu tabeng yeo. Ge a le leetong leo kua magaeng o lemoga ka mo mašemo, meago le diruiwa di fetogilego ka gona. Le ge phetogo yeo e lemogega, e sa le magaeng mo go sa renago bogologolo.

Go tšwela pele Lentsoane o hlaloša maeto a mabedi, e lego la Kgoteledi le la Dikgoneng ao a tlogo hlalošwa e le (a) leeto I le (b) leeto II.

(a) **Leeto I** : Ga le ešo la bolelwa

Karolo ye e hlaloša leeto la Kgoteledi ka dikgaolo tše di šupago. Leeto leo ke le letelele gape le na le maatla a magolo ka gore ke Kgoteledi yo a swanetšego go lemoga ka mo bophelo le ge e le bja bogologolo, bo šetšego bo fetogile ka gona. Gape phetogo yeo ke tšwelopele ye e kwanago le bophelo bja bogologolo. Bohlokwa bja leeto leo bo tiišwa ke gore le lebane

thwii le phetogo ya bophelo bja bogologolo. Le ge ka leeto leo Lentsoane a sa hlaloše gore Kgoteledi o fetogile, eupša mmadi yena o lemoga phetogo yeo e lego go yena ka mediro yeo e bontšhago gore o amogetše bophelo bja selehono.

(b) Leeto II

Ye ke karolo yeo e tšweletšago leeto la Dikgoneng ka bokopana gape le gona ka kgaolo e tee fela. Le lona le bohlokwa eupša ga le lekane le la Kgoteledi ka maatla ka gobane yena ke motho wa sebjalebja gomme o thulana le bogologolo. Ke gore bogologolo bo mo šitiša go tšwetša pele tebanyo ya gagwe ya go rata go nyala Mihloti. Ka go realo leeto la Dikgoneng le kgonthišiša taba yeo ya gore phetogo e lebane le bophelo. Seo se ra gore bophelo bja bogologolo bo a fetoga bjalo ka mo le bja sebjalebja bo sa tlogo fetoga ka gona.

Ka gona go ka rungwa ka gore leeto le bohlokwa dingwalong ka gobane le lebane le mathomo le mafelelo. Gantši, kua mafelelong moanegwa o a fetoga gomme ya ba motho wa go loka, a amogela phetogo ya bophelo.

6.5.3 Tlhalošo ya tirišo ya dithekniki

Maatla a thekniki ya leeto a a gatelelwa

Bohlokwa bja leeto la Kgoteledi bo bonagala kgaolong ya boselela ge a thoma go lemoga gore o imelwa ke mathata a Dikgoneng ge a rata go nyala merafeng e šele. Mathata ao a mo šušumetša gore a boledišane le Dikgoneng le Thola ka taba ya gore o kganyoga go tšea leeto la go ya kua Bopedi. Lentsoane o diriša thekniki ya **phetogonepišo** gore e be yena Kgoteledi yo a laodišetšago bana ba gagwe kakanyo yeo ya gagwe ya leeto ka go re:

“Banake, ke bona gore la Mokibelo le ka se ntshobelele mo. Le ge ke sa ikwe gabotse, ke bona ke gapeletšega go yo bonana le Seporo kua GaMarishane mabapi le mathata ao a Dikgoneng a ntswaletšego ona.” (Letl. 35).

Bohlokwa bja leeto bo thoma go hlalošwa kgaolong ya bošupa ge Kgoteledi a šetše a fihlile ka lapeng la Seporo, kua GaMarishane. Lentsoane o diriša leeto leo bjalo ka thekniki ya seka seo se emelago bogologolo go swana le Kgoteledi le dinagamagaeng. Go tiiša maatla a leeto leo, Lentsoane o šomiša gape thekniki ya go akgofiša nako gore Kgoteledi a fihle ka pela go thongwe ka poledišano. Groenewald (1993: 21) ge a hlaloša thekniki yeo, o re:

“Nako e akgofa ge mongwadi a sa bolele tiragalo ye nngwe, ge a e tlogela, goba ge a bolela ka ga ditaba le ditiragalo ka go di akaretša.”

O gatelela gore go akaretšwa fela ditaba tšeo di lego bohlokwa. Ka go realo go ka thwe go akgofiša nako ke ge mongwadi a hlaloša ka boripana ditiragalo tšeo di lego bohlokwa fela gomme a tlogela tše dingwe tšeo a bonago di se na mohola.

Ka tsela yeo Lentsoane o akgofišitše nako ya leeto la Kgoteledi ge a tloga Gauteng gore a kgone go fihla ka pela kua GaMarishane. O dirile seo ka go se bolele tšeo di se nago mohola tša go swana le tšeo di diragetšego mosegare ka moka mo tseleng. O ka re bohlokwa bja leeto bo tšwelela ge Kgoteledi a šetše a fihlile ka lapeng la Seporo.

Maatla a leeto a golela pele kgaolong ya seswai ge go thongwa poledišano gare ga Kgoteledi le ba ga Seporo. Poledišano yeo e tliša thulano ka gare ga lapa le tee, ke gore gare ga batswadi (boSeporo) le ngwana wa bona, Kgano. Lentsoane o šomišitše dithekniki tše pedi, e lego ya phapantšho go fapantšha baanegwa ba lapa le tee ka go thulantšha bogologolo (boSeporo) le sebjalebjaale (Kgano). Gape le thekniki ya moriti, ke gore thulano ya boSeporo le Kgano e emela thulano gare ga Kgoteledi le Dikgoneng. Thulano ya lapa la Seporo e godišwa ke gore boSeporo ba thekga Kgoteledi (bogologolo) gomme ba lwa le Dikgoneng (sebjalebjaale) ka taba ya ge a rata go nyala Mihloti. Lentsoane o tšwela pele ka go hlaloša thulano yeo ya lapa le tee ka go hlagiša Seporo gore e be yena yo a gatelelago go se kwane le lenyalo la Dikgoneng ka mantšu a:

“Ga re thulane le dikgopolo tša bafsa ge ba re dilo di fetogile, gomme go rena sebjalebjaale ... Nna ke re ge re ka ya le thato ya mošemane yo, re tla segwa ke dinonyana. Ge a ka re o re roma bathong bao re no gana nnang ... Tabanyana ye ya gagwe ga re e tsene, ebile ga re e amogele le gatee.” (Letl. 43).

O tšwela pele gape ka go tšweletša Kgano gore e be yena yo a gatelelago sebjalebjaale ka go thekga Dikgoneng ka go re:

“Mo feng seo a se nyakago. Mapelo o ja serati ... Mo tlogeleng a ikgotsofatše. Ge a rata kgarebe yeo o a e rata.” (Letl. 44).

Ka lebaka la thulano yeo ya batho ba lapa le tee, leeto la Kgoteledi le thoma go godiša maatlakgogedi ka gobane le mo nagamagaeng go thulanywa

bogologolo le sebjalebjae go swana le ditoropong. Ka go realo mathata a Kgoteledi ga a rarollwe ke thulano yeo.

Thulano ya lapa la Seporo ya bogologolo le sebjalebjae e gapeletša Kgoteledi gore a tšwele pele ka leeto mo **kgaolong** ya **senyane** la go ya kua GaMasemola go Phahlakwena. Lentsoane o dirišitše thekniki ya **boipoeletšo** go gatelela bohlokwa bja leeto leo ge Kgoteledi a eya go kgontšhišiša gape bonnete bja taba yeo ya bogologolo. O tšwela pele gape ka go šomiša thekniki ya **phetogonepišo** gore e be Kgoteledi yo a laodišago ditaba tšeo tša ketelo ya gagwe ka tsela ye:

“Phahlakwena, ke gakanegile go feta ka mokgwa woo o naganago. Ge o mpona ke le mo ke tlišitšwe ke mararankodi a Dikgoneng. Dikgoneng o šalašalane le kgarebe tsoko ya Motsonga. Ga a nyake go kwa selo ka yena.” (Letl. 46).

Leeto leo le na le maatla a magolo ka gobane le fapantšha bogologolo (Kgoteledi le Phahlakwena) le sebjalebjae (Dikgoneng le Phaswane). Phapano yeo e dira gore Kgoteledi a palelwe ke go hwetša tharollo ya mathata a gagwe ka lebaka la gore o gahlane le mathata a go swana le a lapa la gagwe. Lentsoane o šomiša thulano ya Phahlakwena le Phaswane bjalo ka **moriti** wa Kgoteledi le Dikgoneng. Seo se ra gore thulano ya Phahlakwena le morwa wa gagwe, Phaswane, ka ge a robile kgarebe ya Mothosa, Thandi Radebe, leoto gomme a rata go mo nyala, e emela (thulano) ya Kgoteledi le Dikgoneng ge a nyaka go nyala kgarebe ya Motsonga, Mihloti.

Ditaba tša Phaswane ge a rata go tswalanya lapa la gabo le morafe o šele wa

Mathosa, di na le mohola ka gobane di tiiša lebaka la gore le mo dinagamagaeng bophelo bo fetogile. Lesogana le ka ikgethela mosadi kae goba kae go sa hlokomelwe polelo goba mmala wa motho ka gore lerato ga le na mollwane wa bomorafe. Ke gore segologolo le mekgwa ya setšo ga di sa šalwa morago mo ditabeng tša lerato goba lenyalo. Gape di thekga ditaba tša Kgano le Dikgoneng ge ba re mehla le mabaka di fetogile, mmapelo o ja serati, senyakelwa ga a se rate.

Go palelwa moo ke ditaba tša bogologolo go fetotše bophelo bja Kgoteledi gore a thome go bona dilo ka leihlo le lengwe ge a le tseleng ya go boela GaMarishane. Seo a se lemogilego ke go fetoga ga dilo tše, **meago, temo le diruiwa** gore ga e sa le tšela a bego a di tseba kgale a sa gola. Lentsoane o šomišitše dithekniki tše pedi, e lego **seka le tekolapejana** ka nako e tee ge a gatelela phetogo yeo ya bogologolo. Ka go realo meago, temo le diruiwa ke **dika** tšeo di emelago phetogo ka gobane di kgonne go thuša Kgoteledi gore a lemoge ge bogologolo (magaeng) bo fetogile. Le ge e le gore e sa le nagamagaeng mo ba phelago bophelo bja segologolo, tšwelopele ga e lebane le sebjalebjae fela. Ka gona go ka thwe phetogo yeo ya bophelo e fetotše bophelo bja Kgoteledi, a kgona go amogela gore bogologolo ga bo ganetše tšwelopele.

Phetogo yeo ya bophelo bja bogologolo yeo e lemogwago ke mmadi e tiiša phetogo yeo ya Kgoteledi. Seo se ra gore go a tshepiša gore mafelelong Kgoteledi a ka hlaloša phetogo yeo ka go kgopela tshwarelo go Dikgoneng, gape a amogela gore mehla le mabaka di fetogile, go rena sebjalebjae. Ke ka fao Lentsoane a dirišago thekniki ya **tekolapejana** go lemoša mmadi bohlokwa bjoo bja phetogo yeo ya bophelo.

Serudu (1989: 45) le Brooks le ba bangwe (1975: 884) ba hlaloša tekolapejana ka go re ke thekniki yeo e šomišwago ke mongwadi ge a rata go hlagiša seo se tlogo direga mafelelong goba ge a utollela mmadi gannyane ditiragalo tšeo di tlogo direga ka moragonyana mo kanegelong ya gagwe. Taba yeo e tiišwa ke Cuddon (1998: 326) ka go re:

“A well-constructed novel, for instance, will suggest at the very beginning what the outcome may be, the end is contained in the beginning and this gives structural and thematic unity.”

Seo a se gatelelago ke kwano (“unity”) yeo e lego gona gare ga ditiragalo tša mathomo le tša mafelelo.

Ka tsela yeo go ka thwe thekniki yeo e godiša maatlakgogedi ao a bego a fokotšegile ge Kgoteledi a amogela phetogo ya bophelo ka dilo tšeo a di bonego ka mahlo kua Bopedi gore le tšona di fetogile. Gape phetogo yeo e tsoša kgahlego ya mmadi gore a balele pele ka ge a rato tseba tšeo di tlogo direga ka Kgoteledi mo mafelelong a kanegelo ye.

Leeto la kgaolo ya lesome le bohlokwa kudu go feta ao a šetšego a hlalošitšwe ka gobane le tsoša maatlakgogedi ao a bego a fokoditšwe ke Kgoteledi ge a lemoga phetogo ya bophelo. Go mmadi, maatlakgogedi ao a godišwa ke phišegelo ya go rata go tseba ge e le gore Thola o tlo amogela ditaba tša Kgoteledi tša phetogo ya bophelo goba o tlo thulana le phetogo yeo. Bohlokwa bja leeto leo bo gatelelwa ke Lentsoane ka go šomiša thekniki ya boipoeletšo ge a tšweletša gape thulano gare ga molwantšhwa, Dikgoneng (sebjalebja) le moemedi wa molwantšhi, Thola (bogologolo). Ka thulano yeo o rata go tiiša bošoro bja Thola ge a gana go amogela diphetogo tšeo di tlišitšwego ke sebjalebja go swana le ge a fapana le Dikgoneng ge a sena go reka sefatanaga, gape a raka Mihloti ge a etetše

Dikgoneng ka lapeng labo.

Lentsoane o dirišitše thekniki ya seka, e lego sefatanaga seo se emelago sebjalebjae, gomme ka sona o gatelela thulano ya bogologolo le sebjalebjae. O tšwela pele gape ka go šomiša thekniki ya tharano go raraganya ditaba tšeo di godišago maatlakgogedi. Tharano yeo e lemogwa ge mongwadi a hlaloša ditiragalo tše pedi tša go se swane ka go di tšweletša ka nako e tee mo mafelong a a fapafapanego.

Mo go *Megokgo ya Lethabo*, Lentsoane o hlaloša ditaba tša Kgoteledi mo kgaolong ya senyane ge a le kua Bopedi ga boSeporo le ga Phahlakwena. Ditaba tša Dikgoneng tšona di diragala kgaolong ya lesome ka gae ge a thulana le Thola ka taba ya go reka sefatanaga, gape le ka taba ya ge Thola a sena go raka Mihloti ge a tlile go mo etela. Ditiragalo tše pedi tšeo, tša Kgoteledi le tša Dikgoneng, di bohlokwa ka gobane di direga ka nako e tee mo mafelong a a fapanego, e lego kua dinagamagaeng (tša Kgoteledi) le mo toropong (tša Dikgoneng). Gape Lentsoane o di hlaloša ka go di latelantšha mo sengwalong sa gagwe ka dikgaolo, a thoma ka go laodiša tša Kgoteledi pele, tša Dikgoneng le Thola tšona tša latela ka morago. Bohlokwa bja ditiragalo tšeo gape bo godišwa ke gore tiragalo ya pele ya Kgoteledi e lebane le ge a amogela phetogo ya bophelo bja bogologolo.

Kamogelo yeo e theoša maatlakgogedi ka gobane ga go bonagale thulano gare ga bogologolo (Kgoteledi) le bogologolo (bo Seporo) mola tiragalo ya bobedi yona e lebane le thulano ya bogologolo (Thola) le sebjalebjae (Dikgoneng). Thulano yeo e na le maatla a magolo ka gore e godiša maatlakgogedi ao a bego a fokotšegile.

Ka go realo Lentsoane o raraganya ditiragalo tše pedi tšeo ka lebaka la gore o rata go tsoša kgahlego ya mmadi gore a lemoge ge nako e tee e kgona go

thulantšha mafelo a bogologolo (dinagamagaeng) le a ditoropong (sebjalebja).

Kgaolo ya lesometee ke ye kopana gomme bokopana bjoo bo na le mošomo. Kgaolong yeo Lentsoane o godiša ditaba tšeo di lebanego le mathata a padi yeo, e a tšweletšago ka gobane Kgoteledi o boela gae gomme o tlo thulana le Dikgoneng. Thulano yeo e tlo ba ya mafelelo ye šoro, ka gore ba leloko ba tiišitše maemo a gagwe, e ka ba sehloa sa padinyana yeo. Fela seo Lentsoane a se dirago ke go široša mathata ao ka go tlaleletša tlhalošo ya leeto la Kgoteledi ka ditaba tšeo di sego bohlokwa. Ditaba tšeo di akaretšwa ka go re; ge pese e fihla leeto la thoma; ge Dikgoneng a gahlanetša Kgoteledi seteišeneng sa Gauteng gomme ba eya ka gae; ge a amogelwa ka gae ke bana ba gagwe, Dikgoneng le Thola. Le ge ditaba tšeo di sa lebane le mathata ao a ba lapa la Kgoteledi, di bohlokwa. Ke gore mohola wa tšona ke go galefiša phišegelo ya mmadi ka go diegiša ditaba tšeo di lebanego le go rarolla mathata ao a lenyalo la Dikgoneng.

Gape ditaba tšeo ga di nepiše mafelelo a leeto leo la Kgoteledi eupša di fega Dikgoneng le Thola. Seo se tiišwa ke gore bona ka bobedi ba be ba letile ebile ba fela pelo gore Kgoteledi o tlo ba botša ka tharollo ya mathata a Dikgoneng eupša gwa se be bjalo. Ka tsela yeo go ka thwe Lentsoane o šomišitše thekniki ya go **diegiša ditaba** ge a akaretša mafelelo a leeto la Kgoteledi la go tloga GaMarishane go fihla ka lapeng la gagwe, Diepkloof. Ge thekniki yeo e hlalošwa go ka thwe ke ge mongwadi a diegiša ditaba goba ditiragalo tšeo di lebanego le lebaka le le itšego ka go di tlaleletša ka ditaba tšeo di nago le mohola wa go godiša maatlakgogedi.

Go ka rungwa ka gore kgaolo ye ke ye kopana gape e bohlokwa ka gobane e akaretša mafelelo a leeto la Kgoteledi. Gape e dira gore mmadi a fele pelo ya go rata go tseba mafelelo a thulano ya bogologolo le sebjalesebjale.

Bohlokwa bja kgaolo ya lesomepedi bo godišwa ke gore e lebane le kakaretšo ya ditaba tša leeto la Kgoteledi tša thulano ya bogologolo le sebjalebja gape le go fetoga ga bophelo bja Kgoteledi. Lentsoane ga a hlaloše selo ka ga Kgoteledi ge a ipolela gore yena o amogetše phetogo ya bophelo bja bogologolo. Mmadi ke yena yo a itemogelago phetogo yeo mo go Kgoteledi ge a bona mediro ya gagwe e fetogile. Mediro yeo e tšweletšwa ke Lentsoane ka go šomiša thekniki ya phetogonepišo ge Kgoteledi a fetola Thola ka tsela yeo a sa mo tlwaetšwago yona ka mantšu a:

“O se ke wa re ngwanaka ke moisana wa kang. O na le borumolane ... Tša gagwe ke nyaka gore re di šoge re le ka moka gore yo mongwe le yo mongwe a kgotsofale. Ga ke nyake mathata gape.” (Letl. 63).

Karabo ya mohuta wo ya Kgoteledi e makaditše Thola ka gobane o tseba mmagwe a thušana le yena gomme ba thulana le Dikgoneng. Gape mediro yeo e bonagala ka fao Kgoteledi a dirišitšego mokgwa wo mobotse wa go anegela bana ba gagwe ditaba tša kua Bopedi ba dutše felo go tee. Seo a se gateletšego ke gore boSeporo ga ba kwane le taba ya Dikgoneng ya go nyala merafeng e šele. Gape yena o nyamišitšwe ke ge a gahlana le ditaba tša go swana le tša Dikgoneng kua ga Phahlakwena tša gore morwa wa gagwe, Phaswane, o robile kgarebe ya Mothosa leoto, ebile o rata go mo goroša.

Dikgoneng o kwešwa bohloko ke ditaba tša boSeporo tšeo di thekgago Kgoteledi (bogologolo) gomme o thabišwa ke tša Phaswane le Thandi ka gore di emela ditaba tša gagwe le Mihloti (sebjalebja). Thola o thulana le lethabo la Dikgoneng ka gobane yena o thekga seo se boletšwego ke boSeporo (bogologolo). Lentsoane o dirišitše thekniki ya boipoeletšo go

hlagiša gape thulano ya go swana le ya pele ya bogologolo le sebjalebjae. Thulano yeo e kgonthišiša gabotse gore Thola, e lego moemedi wa molwantšhi, Kgoteledi, o gana go fetoga le mabaka.

Ka lebaka leo go ka rungwa ka gore kgaolo ye e na le mohola wo mogolo ka gobane mmadi o kgona go bona bohlokwa bja leeto la Kgoteledi ka mediro yeo e fetogilego gore o amogetše phetogo ya bophelo. Thulano ya Dikgoneng le Thola le yona e na le maatla a magolo ka gore e hlohleletša mmadi gore a balele pele.

Mohola wa kgaolo ya lesometharo ke go gatelela pelaelo le letšhogo mo go Dikgoneng mabapi le lenyalo la gagwe le Mihloti, kgarebe ya Motsonga (sebjalebjae). Letšhogo le dipelaelo tšeo di godišwa ke ditaba tša boSeporo tšeo Kgoteledi a tlilego natšo kua Bopedi ge a re le bona ba gana ge Dikgoneng a nyala Mihloti ka lebaka la bomorafe. Thekgo ya boSeporo (bogologolo) go Kgoteledi (bogologolo) e thulana le kgopolo ya Dikgoneng ya sebjalebjae. Thulano yeo e tšhoša Dikgoneng, o thoma go ba le pelaelo ka ge a sa tsebe bonnete bja ditaba tša matsatši a selehono. O bona o ka re o dirile phošo ge a ratana le Mihloti. Letšhogo leo Lentsoane o le tšweletša ka thekniki ya phetogonepišo, e lego polelo ya Dikgoneng ge a etela mogwera wa gagwe, Bareng. Dikgoneng o bolela ka go re:

“Monna, se bolele ka tša Mamelodi. Ge ke ilalo ke tšhabile tšona ka kua gae. Ga ba nyake go kwa selo ka tšona ... Gabotse ba re ba nyaka kgarebe ya Mopedi e sego ya mohlobo wo mongwe.” (Letl. 68).

Leeto leo le bohlokwa ka gobane le kgonthišiša bonnete bja ditaba tšeo tša sebjalebjae. Lentsoane o diriša gape thekniki ya boipoeletšo go hlaloša dikopano tše pedi, e lego (a) ya Dikgoneng le Bareng, le (b) ya Dikgoneng

le Matšea. Seo Lentsoane a ratago go se gatelela ke gore sebjalebjae ga se a loka, ke gore go ratana ga Dikgoneng le Mihloti ga se taba ye e sa lokago, le ge go ganetšwa ke mekgwa/ bophelo bja bogologolo. Go bontšha bohlokwa bja taba yeo o šomišitše dikopano tšeo tše pedi, eupša o di dirišitše ka bokgoni. Bokgoni bjoo bo lemogwa ge a thoma a gahlana le motho yo mofsa (Bareng) yo a tsebago/ tlwaetšego tša sebjalebjae, fela a tloga gape moo a ya go gahlana le Matšea, monna yo mogolo yo a tsebago tša sebjalebjae le tša bogologolo.

Bohlokwa bja kopano ya Dikgoneng le Matšea bo lemogwa ka tsopolo ye e latelago ka gobane e tšweletša maemo a bohlokwa a Matšea:

“Matšea e be e le motho yoo a ka mo kgotholelago boimo bjoo a bo rwelego. Gape e be e le motho wa go hloka tshele, wa pelo ye telele. Ke gantši Dikgoneng a mmona a thuša batho ge ba le kgakanegong ka dikeletšo tše bohlokwa.” (Letl. 69).

Ka go realo thekgo ya Matšea e bohlokwa ka gore e kgonne go tloša letšhogo le dipelaelo tša Dikgoneng gomme ya tiiša bonnete bja sebjalebjae. Thekgo yeo ya Matšea e thulana le tebanyo ya Kgoteledi (bogologolo) ka lebaka la gore yena ga a rate ge Dikgoneng a nyala Mihloti. Ka fao thulano yeo e lebane le ditiragalo tše pedi, e lego (a) phetogo ya Kgoteledi le (b) thulano ya Kgoteledi le Matšea.

(a) Phetogo ya Kgoteledi

Thulano ye e lego gare ga bogologolo (Kgoteledi) le sebjalebjae (Matšea) e tiiša ditaba tšeo di lebanego le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi. Seo se

ra gore ke phetogo yeo a e lemogilego ge a le kua Bopedi kgaolong ya senyane ge a bona phetogo ya dilo tša go swana le meago, mašemo le diruiwa. Phetogo yeo ga se ya nnete ya ka pelong ya gagwe, ke ya go bonwa ka mahlo. Ge Kgoteledi a boela lapeng la gagwe Diepkloof, go be go letilwe gore thulana ya gagwe le Dikgoneng ya ge a rata go nyala Mihloti, e tlo tšwela pele. Tiragalo yeo Lentsoane ga se a e hlaloša ka tsela yeo ka gobane a lemogile gore e a tsebega, gape e ka se be le maatla a magolo. Ke ka fao a godišago gape maatlakgogedi ka go šutiša maatla a thulano yeo ka go fetola baanegwa, Dikgoneng, gomme a hlagiša Matšea, e lego moriti wa Dikgoneng yo a emelago sebjalebjae, yoo bjale a thulanywago le Kgoteledi.

(b) Thulano ya Kgoteledi le Matšea

Kgoteledi le Matšea bobedi ke batho ba bagolo eupša ba a fapana ka gobane Kgoteledi o emela bogologolo mola Matšea a emela sebjalebjae. Seo se hlolago thulano gare ga bona ke gore Matšea o thekga lenyalo la Dikgoneng. Ka fao Kgoteledi o thulana le yena ka ge a lemogile gore Matšea o thuša Dikgoneng gore a dire diphošo tša go latela mekgwa le ditlwaelo tša sebjalebjae mola Matšea yena a bona thekgo yeo e lokile.

Go ka rungwa ka gore thulano yeo ya bogologolo le sebjalebjae, ga se ya baanegwa ba babedi fela, e lego Kgoteledi le Dikgoneng, eupša e lebane le batho ba bantši goba setšhaba. Ka tsela yeo go ka thwe thulano yeo e bohlokwa ka gobane ga se ya go godiša maatlakgogedi fela, eupša e swantšha gape le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi.

6.5.4 Kakaretšo

Tšwetsopele e theilwe godimo ga maeto a mabedi, e lego la Kgoteledi (bogologolo) le la Dikgoneng (sebjalebjae). Le ge maeto ao ka bobedi a sa lekane ka maatla, eupša a na le mohola wa go godiša maatlakgogedi. Leeto la pele la Kgoteledi la go ya Bopedi (bogologolo) le laodišwa ka botelele ka gobane le lebane le ditaba tša thulano ya bogologolo le sebjalebjae, gape le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi bja bogologolo. Lentsoane o godiša maatlakgogedi a leeto leo ka go šomiša dithekniki tše: phetogonepišo, seka, go akgofiša nako, phapantšho, boipoeletšo, moriti, tekolapejana, tharano le go diegiša nako. Maatlakgogedi a kanegelo ye ya Lentsoane a fokotšwa ke ge Kgoteledi a sena go lemoga dilo tšeo di fetogilego kua Bopedi gore bophelo le bjona bo fetogile. Ona a tsošwa gape ke thulano ya Thola, moriti wa Kgoteledi (bogologolo) le Dikgoneng (sebjalebjae). Lentsoane o godiša maatlakgogedi ale gape ka go diriša thekniki ya boipoeletšo ge a tšweletša leeto la Dikgoneng la go ya go Bareng le go Matšea go thulaganya bogologolo (Kgoteledi) le sebjalebjae (Matšea).

6.6 KAKARETŠOMOKA

Mo kgaolong ye taba ye bohlokwa yeo e gateletšwego malebana le ditiragalo ke thulano ya bogologolo le sebjalebjae ka gobane ke yona yeo e hlolago maatlakgogedi. Go lemogilwe gore kanegelo ya Lentsoane e theilwe kudu godimo ga tikologo ya tshwanelo go phala ya seka le atmosfere ka lebaka la gore e nepiša lerato, ga se ya lebana le letšhogo. Tšwetsopele e bopilwe ka maeto a mabedi, e lego la Kgoteledi le la Dikgoneng. Leeto la Kgoteledi le hlaloša phetogo ya bophelo bja gagwe bja bogologolo mola la Dikgoneng le nepišago go tiiša taba yeo ya gore phetogo e lebane le bophelo ka gobane yena ke motho wa sebjalebjae. Ka go realo Lentsoane o šomišitše kudu thekniki ya boipoeletšo go godiša maatlakgogedi a leeto la Kgoteledi le la Dikgoneng.

7. KGAOLO YA BOŠUPA

7.1 THULAGANYO IV

7.2 MATSENO

Kgaolo ye e tsinkela dikokwane tše pedi tša mafelelo tša thulaganyo, e lego sehloa le tlemollo ya lehuto.

7.3 SEHLOA

Ge Groenewald (1993:22) a hlaloša kgopolo ye, sehloa, o re ke magomo a maatlakgogedi. Polelo yeo e tlaleletšwa ke Wales (1989:67) le Shipley (1979:51) ka go re ke mafelelo a tšwetšopele. Ke gore ke fao dithulano tšeo di bego di hlatloga ka go latelana di fihlago seremong; ditaba ga di sa tšwela pele go feta fao di lego gona. Magato ao a khuduego a gatelelwa ke Lawson (1965:269) ge a tsopola Barret ka go re:

“The climax is that point in a play at which the action reaches its culmination, most critical stage in its development after which the tension is relaxed or unraveled”.

O gatelela gore sehloa se lebane le mafelelo a phišegelo. Ke ka fao Serudu le ba bangwe (1985:118) ba rego ge e le thapo go ka thwe e ngangegile ka fao e lego gore e ka kgaoga nako ye nngwe le ye nngwe. Ke mafelelo a ngangego; ke kgato ya go tšea maikemišetšo. Ka go realo ke magato a khuduego ye kgolo, ao mo go ona baanegwa (molwantšhwa le molwantšhi) ba rumago dithulano tša bona. MacDonell le ba bangwe (1979:548) ba ruma

ka gore sephetho seo se nepišo tharollo ya mafelelo ya mathata:

“The climax takes place where the reader experiences the greatest emotional response to a character’s problem, when the situation is such that the conflict must be resolved one way or another”.

Seo se ra gore sehloa ke bofelo bja thulano, ke gore fao go felelago mathata, ga go sa tlo ba maatlakgogedi a mangwe.

Ge go yo sekasekwa sehloa, go tlo latelwa lenaneo le:

- (a) Kakaretšo ya ditiragalo tša sehloa.
- (b) Sehloa sa *Megokgo ya Lethabo*.

7.3.1 Kakaretšo ya ditiragalo tša sehloa

Leeto la Dikgoneng la go ya go Matšea le tiiša sehloa. Phetogo ya ditaba e nepišwa ka lona leeto leo. Ditiragalo tšeo di lebanego le sehloa di tšwelela kgaolong ya lesomenne ge Lentsoane a hlaloša gore Mihloti ga a sa gata leoto la gagwe ka lapeng la Kgoteledi. Taba yeo e tshwenya Dikgoneng le Mihloti ka gobane ga ba tsebe pheletšo ya mathata a bona ao ba a hlolelwago ke Kgoteledi le Thola. Go se etele ga Mihloti ka gaboDikgoneng go thabišitše Kgoteledi le Thola. Ke gore ba be ba gopola o ka re morero wa bona wa go rata go thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti o atlegile. Ka thoko ye nngwe ba be ba sa tsebe selo seo se diregago. Dikgoneng ke yena yo a bego a swere tsela nako le nako, a etela Mihloti kua Tshwane ka ntle le go tsebiša Kgoteledi le Thola.

Lerato la bona le godišwa ke taba ya Mihloti ge a sena go tsebiša Dikgoneng gore o imile, o tshetšwe ke dikgwedi tše pedi. Dikgoneng o thabišitšwe ke go kwa ditaba tšeo kudu ge a lemoga gore Mihloti o šetše a lomile mmagwe tsebe. Ba ga Manganyi le bona ba amogetše ditaba tšeo ka diatla tše pedi ka gobane ba rata ge Dikgoneng a ka aga motse le ngwana wa bona, Mihloti. Dikgoneng o feditše le mogopolo wa gagwe gore o ya go dira seo se ratwago ke pelo ya gagwe. Le ge ka gabo ba ka leka go mo thibela go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe, a ka se ba theeletše.

7.3.2 Sehloa sa *Megokgo ya Lethabo*

Gabotse sehloa se arotšwe ka dikgato tše pedi, e lego: (a) Kgato I le (b) Kgato II

(a) Kgato I

Kgato ye e tšwelela ka morago ga thulano ya Kgoteledi le Matšea. Bohlokwa bja yona bo tlišwa ke go hlokega ga thulano gare ga Dikgoneng le Kgoteledi ka lebaka la go rakwa ga Matšea. Lentsoane o rulaganya ditaba tšeo ka go laetša gore maatla a thulano a fedile ka polelo ye:

“Dikgoneng o lebile gae gomme go fihleng a tamiša, a nama a leba malaong ka ntle le go ngwatha.” (Letl.71).

Go hlokega ga thulano ka tsela yeo go gatelela taba ya gore sebjalebja se tlo amogelwa gomme diphapano tšela tša thulano ya bogologolo le sebjalebja di tlo fela. Ka gona go ka thwe tiragalo yeo e na le mohola wo mogolo ka ge e godiša maatlakgogedi. Mmadi o fišegelwa go tseba fao ditaba tšeo tša sebjalebja di tlogo felela gona. Phišegelo yeo e godišwa ke

gore Kgoteledi ka molomo ga a ešo a kwana le maikemišetšo a Dikgoneng a go nyala Mihloti.

(b) Kgato II

Kgato ye ke sehloa sa padinyana ye ya Lentsoane. Yona e bohlokwa ka gobane e lebane le ditaba tša go ima ga Mihloti. Lentsoane o tiiša seo ka go diriša thekniki ya phetogonepišo gore e be Mihloti yo a botšago Dikgoneng ditaba tšeo ka go re:

“Tseba gore ke mosadi. Ke tshetšwe ke tše pedi. Ke ile ka re ke lebeledišiše gabotse, ke se fofe pele ga meropa. Go bjalo. Re letetše thagaletswalo ya rena.” (Letl.73).

Dikgoneng o amogetše ditaba tšeo ka lethabo le legolo ka ge a be a ipona gore bjale o fihlile bofelong bja mathata a gagwe. Ke gore phišegelo ya gagwe ya go rata go aga motse le Mihloti e fihlile seremong ka gobane ba tlo tlemaganywa ke ngwana. Lentsoane o gatelela taba yeo ka polelo ye:

“Dikgoneng o bone kgole e le moo a tšwago, gomme kgauswi e le moo a yago.” (Letl.74).

Taba yeo ya go ima ga Mihloti e na le mohola wo mogolo ka lebaka la gore e tlošitše letšhogo le dipelaelo tša Dikgoneng, tšeo di bego di leka go mo thibela gore a se fihlelele tebanyo ya gagwe; eupša ga se tša atlega. Go ima moo gape go tiiša kgaoganyo ya malapa a mabedi, e lego:

- (i) Lapa la boDikgoneng.
- (ii) Lapa le lefsa la Dikgoneng le Mihloti.

Ke gore bjale Dikgoneng o tlo ba le maikarabelo a mafsa a go hlokomela lapa la gagwe, gomme a kgaogane le lapa labo. Taba yeo e tiišetšwa ke ditaba tša Bibeale; Genesi 7, tema ya bobedi, temana ya masomepedinne ge e re:

“Ka baka leo monna o tlo tlogela tatagwe le mmagwe, a gomarela mosadi wa gagwe, gomme ba tlo ba nama e tee.”

Seo se ra gore kgato ye e tiiša lebaka la gore mafelelong Kgoteledi o tlo fetoga, a tlogela bogologolo gomme a amogela sebjalebjaale.

7.3.3 KAKARETŠO

Sehloa sa kanegelo ya Lentsoane se arotšwe ka dikgato tše pedi, e lego kgato ya go lebana le go hlokega ga thulano ka lapeng la Kgoteledi ka morago ga go rakwa ga Matšea, le kgato ya go nepiša go ima ga Mihloti. Tiragalo ye ya go ima ga Mihloti, e bohlokwa kudu ka gobane ke mafelelo a maatlakgogedi ale a bego a godišwa ke thulano ya bogologolo le sebjalebjaale. Ka go realo go ka thwe ke sehloa sa padinyana ya Lentsoane. Gape taba ye ya go ima ga Mihloti e gatelela gore sebjalebjaale se tlo amogelwa ka lebaka la gore Dikgoneng le Mihloti ba tlo tlemaganywa ke ngwana, ka ge Mihloti e le kgole.

Go latela kokwane ya mafelelo ya thulaganyo, tlemollo ya lehuto.

7.4 TLEMOLLO YA LEHUTO

Kgopolo ye, tlemollo ya lehuto, go ka thwe ke tiragalo ya mafelelo fao go fedišwago ditaba mo kanegelong. Ke ka fao Mojalefa (1995:25) le

Altenbernd le Lewis (1966:24) ge ba tiiša seo ba rego ke mo ditaba di felelago gona. Go ka thwe ke go rungwa ga diphapano le makatika ao a bego a diragalela molwantšhwa. Tlhalošo ya boMojalefa e tlaleletšwa ke Fowler (1991:58) ka tsela ye:

“Denouement denotes the neat end of a plot, the final resolution of all conflicts in a play, the tying up of loose ends, usually in the last act or even scene.”

Seo a se gatelelago ke gore tlemollo ya lehuto ke magomo a mabotse a dithulano kua bofelong bja ditaba. Ka go realo go ka thwe ke go rarollwa ga bothata bjola bo bego bo tsošitše hlogo bo sa kgone go boela morago goba go fetela pele. Ge Baldick (1990:55) a ruma tlhalošo ya kgopolo yeo, o re ke:

“The clearing up or “untying” of the complications of the plot in a play or story; usually a final scene or chapter in which mysteries, confusions, and doubtful destinies are clarified.”

O bolela gore ke fao mathata ka moka a go fapana a rungwago gona. Ke gore ditaba di fihlile seremong.

Pele go nyakišišwa kokwane ye ya mafelelo, tlemollo ya lehuto, go tlo akaretšwa ditiragalo tša go lebana le karolo ye ya kanegelo. Ditaba tšeo di lebane le dikgaolo tše pedi tša mafelelo, e lego kgaolo ya lesomehlano le kgaolo ya lesometshela. Gape go tlo lemogwa gore ditiragalo tšeo ke tše telele.

7.4.1 Kakaretšo ya ditiragalo tša tlemollo ya lehuto

Kgaolo ya lesomehlano e lebane le lenyalo la Dikgoneng le Mihloti. Ke gore malome wa Mihloti, Maswanganyi, o ba felegeditše kua ga masetrata go yo saena. Batswadi ba Mihloti, ba Manganyi, ba thabetše ditaba tšeo mola Kgoteledi le Thola e le dingangele, ba thulana le Dikgoneng ka taba yeo ya go saena le Mihloti ka ntle le tumelelo ya bona. Kgoteledi o rile go lemoga setifikeiti sa lenyalo la bona, a swarwa ke bolwetši bja pelo gomme a išwa bookelong. O lokolotšwe ka morago ga matšatši a mahlano.

Moruti Maphutha o tlile ka gae go tla go kgothatša Kgoteledi gore a buše pelo, gomme a amogele diphetogo tša bophelo bja selehono. Kgoteledi ka pelong, o be a sa kwane le ditaba tšeo. Yena o dumetše fela ka go ba tšhela phori mahlong ka ge a be a lemoga gore a ka se kgone go dirolla seo se diragetšego. Ka bofora o rometše boSeporo ga Manganyi gore ba ye go phophotha molato le go kgopela sego sa meetse. Yena le Thola ba be ba ikanne gore le ge Mihloti a ka goroga, ba ka se dule le yena. Ka lebaka la go tseba ba lapa labo, Dikgoneng o ile a logela ditaba tšeo maano.

Mo kgaolong ya lesometshela go ntšhwa magadi. Ba Manganyi ba lokolla Mihloti go ya bogadi. Dikgoneng o mo nyaketše ngwako mo kgauswi le ka gabo. Mihloti bjale o phethile dithuto tša booki, o šoma bookelong bja Baragwanath. Ge matšatši a gagwe a go ya setswetši a fihla, a ya ga gabo kua Mamelodi ka ge a be a tseba gore Kgoteledi a ka se kgone go mo hlokomela ge a fetša go belega. O gorogile le mošemane, a mo reela leina la Lehlagare, ka morago a boela lapeng la gagwe, Diepkloof. Taba yeo e ilego ya makatša Dikgoneng le Mihloti ke ge ba bona Kgoteledi a tlile ka lapeng la bona la mathomo. Yena o tlišitšwe ke mathata ao a mo tshwenyago ka pelong ya gagwe, ao a kilego a a direla Dikgoneng ka maikemišetšo a go

mo thibela go gahlana le Mihloti. O laeditše boitsholo ka go ba lebogiša ka ntlo yeo ba e hweditšego gape le ka lesea leo le okeditšego lapa la Lediga.

Go rile go sa šetše dikgwedi di se kae pele ga monyanya wa Dikgoneng le Mihloti, Kgoteledi a thoma go goletwa ke bolwetši bjola bja pelo, a išwa bookelong. Mo bookelong o be a hlokometšwe ke Mihloti. Ge a bona gore o šaletšwe ke matšatši a se makae a go phela, ke ge a kgopela tshwarelo go Mihloti le Dikgoneng. A kgopela Thola gore a swarane le bona gabotse, ba ribege tšeo di diragetšego. Ka morago ga go tliša kwano go bana ba gagwe, a hlokošana. O bolokilwe ke Moruti Maphutha kua GaMarishane. Ge modiro wa poloko o fela, bophelo bo ile bja tšwela pele. Thola, Dikgoneng le Mihloti ba phela mmogo bjalo ka bana ba letswele.

7.4.2 Tirišo ya tlemollo ya lehuto ya *Megokgo ya Lethabo*

Pele ditaba di fihla sehloeng, go lemogwa maatlakgogedi ao a godišwago ke go hlokega ga thulano ka lapeng la Kgoteledi. Ona a fihlišwa bofelong ke go ima ga Mihloti. Lentsoane o rarolla mathata ao a bego a godišwa ke thulano ya bogologolo le sebjalebjae ka go tšweletša lenyalo ke gore ge Dikgoneng a saena le Mihloti mo sephiring. Taba yeo ya go nyala ga Dikgoneng ka ntle le tumelelo ya mmagwe, Kgoteledi, e tsoša thulano gare ga bona ka lapeng. Thulano yeo ya baanegwa ba lapa le tee ke boipoeletšo ka gobane e swana le tšeo di tsebegago mo go kalotaba. Lentsoane o gatelela thulano yeo ka thekniki ya phetogonepišo ge Kgoteledi a bolela mantšu a:

“Dikgoneng, ngwanaka, o hlwa o re o a di kgona, eupša lehono gona o dirile matšhila ao le Lehlagare a ka se a ratego le moo a robetšego gona. Ke a bona, o thomile go gafa. O tšwa go inyadiša? O tla di bona ka gore ke mo o nagana gore o monna.” (Letl.78).

O tšwela pele gape ka go tiiša polelo ya Thola ge a fetola Dikgoneng ka pefelo, a re:

“Nna o ntebelele gabotse. Nna nka se tsoge ke bile mogadibo wa Mihlotinyana yoo wa gago. Letšatši le ka hlaba bosobela, gomme la sobela bohlabela ge Mihloti a ka mpitša mogadibo”. (Letl.78).

Ka go realo thulano yeo ya boKgoteledi le Dikgoneng ga e na maatla a magolo ka gobane ditaba tša lenyalo di kgonthišiša mafelelo a ditaba. Seo se ra gore mathata ka moka ao a bego a diragalela Dikgoneng ka nepo ya go thibela lenyalo la gagwe le Mihloti, a fedile. Lenyalo la Dikgoneng le Mihloti le gatelela bohlokwa bja sebjalebja gore lehono go buša sona go feta melao le ditlwaelo tša bogologolo.

Le ge Kgoteledi a lemogile ka mo bophelo bo fetogilego ka gona, o sa re phetogo yeo ga e lebane le yena; o sa hlomere bogologolo. Go Kgoteledi phetogo yeo ga se yeo e feleletšego ka botlalo. Taba yeo e tiišwa ke lebaka la ge a sa thulana le Dikgoneng ge a bona setifikeiti sa lenyalo la gagwe le Mihloti. Gore a lemoge phetogobophelo ye e tletšego, Lentsoane o hlaloša kamogelo yeo ya ditaba ka tatelano ya ditiragalo tše tharo tšeo a di hlatlagantšhitšego. Gomme tšona di hlaloša ka mo Kgoteledi a thomago go lemoga ka gona gore phetogo yeo e lebane le motho yo mongwe le yo mongwe. Le yena o swanetše go fetoga.

- Tiragalo ya mathomo, e lego **bolwetši** bja Kgoteledi e laetša gore ka nama a ka se kgone go kgotlelela phetogo.

- Tiragalo ya bobedi, e lego **Moruti Maphutha**, e bontšha gore phetogo yeo e nyaka go lemogwa ka pelo pele ga ge e ka ba ye e tletšego.
- Tiragalo ya boraro, e lego **pelego ya ngwana**, e šupa bophelo bjo bofsa bjo motho a sa kgonego go bo gana.
- Tlhokofalo ya Kgoteledi ke **seka** seo se emelago go hwa ga tša bogologolo tše di sego tša ba le mohola mo matsatšing a sebjalebja.

(a) Bolwetši

Thulano ya Kgoteledi le Dikgoneng ka lebaka la ge Dikgoneng a saenne le Mihloti e fokotšwa maatla ke kamogelo ya Kgoteledi ya bophelo. Kamogelo yeo go ka thwe ga se e felelele ka botlalo ka gobane e tšwelela ka morago ga ge Kgoteledi a sena go lokollwa bookelong ka lebaka la go swarwa ke bolwetši bja pelo. Go bontšha o ka re bolwetši bjoo bo hlotšwe ke bonganga bja gagwe bja go gana ge Dikgoneng a ba tswalanya le morafe o šele wa Batsonga. Ke gore go tloga mathomong a kanegelo a leka ka mekgwa ye e fapafapanego go ka thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti, eupša mafelelong o paletšwe ke go atlega. Ka go realo ge motho a ka phela ka go tshwenyega nako ye telele, a ka swarwa ke bolwetši bja madi a magolo. Bolwetši bjoo gape bo ka hlola bolwetši bja pelo bjoo mafelelong bo ka tlišago lehu.

Lentsoane o šomiša bolwetši bjalo ka **seka** seo se emelago phetogo ya bophelo bja selehono. Phetogo yeo ga se ya felelela ka botlalo ka gobane e lebane le nama ye e fokolago ya Kgoteledi. Taba yeo e šupa gore Kgoteledi o palelwa ke go kgotlelela phetogo ka lebaka la go hloka maatla a go lwa

gape le Dikgoneng. O bonagala a fentšwe ke go bona setifikeiti sa lenyalo la Dikgoneng le Mihloti. Ka gona go ka thwe ke kamogelo ya seripa se sengwe sa pelo ya Kgoteledi mola seripa se sengwe se gana kamogelo yeo ya sebjalebja. Seo se tlišwa ke ge a laetša kamogelo yeo ya go se felelele ka botlalo ge a roma boSeporo kua ga Manganyi go ya go phophotha molato le go kgopela sego sa meetse. Lentsoane o gatelela taba yeo ka mantšu a:

“Bommaditsela ba romilwe ga Manganyi gomme molato wa hlokega... Ditaba tše ka moka ga se tša ka tša kgahla Kgoteledi le Thola. Bona ba be ba ikanne gore Mihloti le ge a ka goroga, a ka se dule le bona.” (Letl. 80).

Phetogo ya mohuta wo ya Kgoteledi ke ye e tšwago molomong wa gagwe, ga se ya ka pelong. Ka go realo o be a tšhela boSeporo phori mahlong; o ka re o amogetše phetogo, fela go se bjalo ka pelong ya gagwe.

Go ka rungwa ka gore nama ye e fokolago ya Kgoteledi ka lebaka la bolwetši, e šupa go tekateka ga bogologolo mola ka thoko ye nngwe e laetša gore sebjalebja se a amogelwa. Seo se ra gore Kgoteledi o nyaka thušo yeo e ka mo thekgago mo moyeng gore a kgone go retolla pelo ya gagwe ka moka gomme a amogele sebjalebja.

(b) Moruti Maphutha

Tiragalo ye e lebane le phetogo ya pelo ka moka ya Kgoteledi ge a amogela bophelo bja sebjalebja. Gomme phetogo yeo e tlišwa ke ketelo ya **Moruti Maphutha** ka lapeng la Kgoteledi ka morago ga ge a sena go kwa bolwetši bja Kgoteledi. Ketelo yeo e bohlokwa ka gobane e thekga Dikgoneng (sebjalebja) gomme e thulana le Kgoteledi (bogologolo). Lentsoane o tliša

bohlokwa bjoo ka mantšu a Moruti Maphutha, ke gore ka go šomiša thekniki ya phetogonepišo, ge a re:

“Mma, se iše pelo mafiša ka gobane o tla tsoša bolwetši...
Ga re tsebe gore Dikgoneng le Mihloti ba gahlane kae le gona bjang. Se segolo ke ge ba ratana. Mabaka a fetogile. Re phela mabakeng a šele a go se swane le ale a rena.” (Letl.79).

Gape ketelo ya moruti e na le mohola wo mogolo ka gore e thekga moya wa Kgoteledi wo o bego o fokodišwa ke go gana go amogela Mihloti (sebjalebja) ka lapeng la gagwe. Ka tsela yeo moruti o gatelela phetogo ye e feleletšego ka botlalo ya Kgoteledi ge a amogela sebjalebja ka pelo ya gagwe ka moka. Lentsoane o kgonthišiša taba yeo ka thekniki ya boipoeletšo ge Kgoteledi a romela boSeporo kua ga Manganyi go ya go ntšhetša Dikgoneng magadi. Taba ya gore Mihloti a gorogele lapeng la gagwe le lefsa e tliša gabotse gore sebjalebja se amogetšwe ka lapeng la Kgoteledi.

Phetogo ya pelo ka moka ya Kgoteledi e tšwelela gape ka mediro ya gagwe ge a etetše Dikgoneng le Mihloti ka lapeng la bona. Ge Lentsoane a gatelela taba yeo o šomiša thekniki ya phetogonepišo go tšweletša polelo ya Kgoteledi ye e rego:

“Ke be ke fahlilwe mogopolong bjale ke gona nkego ke bona lesedi. Wena ngwana wa Manganyi, ke a bona o tliile go mphutha le go mpoloka.” (Letl.81-82).

Tiragalo ye e fahlela bohlokwa bja moruti ka lapeng la Kgoteledi ka gobane o kgonne go tliša phetogo ye e feleletšego ya bophelo bja Kgoteledi. Ka tsela yeo go ka rungwa ka gore moruti o emela therešo ya sebjalebja gore

se phala segologolo.

(c) Pelego ya lesea

Tiragalo ye e bohlokwa ka gobane e lebane le go fedišwa ga thulano yela ya bogologolo (Kgoteledi) le sebjalebja (Dikgoneng). Ke gore mathata ka moka ao a bego a leka go thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti go tloga mathomong a kanegelo, a fihlile mafelelong. Ona a rungwa ke go belegwa ga lesea ka lapeng le lefsa la Dikgoneng. Tiragalo ye ya **pelego ya lesea**, go ka thwe ke tlemollo ya lehuto ya kanegelo ya Lentsoane. Ka lebaka leo e na le mohola wo mogolo wa go laetša bophelo bjo bofsa bja sebjalebja bjo motho a ka kgonago go bo amogela. Kgoteledi o tiiša bonnete bja kamogelo yeo ya sebjalebja ka go etela Dikgoneng le Mihloti ka lapeng la bona. Lentsoane o tšweletša phetogo yeo ka go diriša thekniki ya **phetogonepišo** ka mantšu a Kgoteledi ge a re:

“Bana ba ka, ke a le lebogiša ge le ikhumanetše mokutwana wo mobotse wo. Ke leboga le lesogana leo le okeditšego kgoro ya Lediga. Rena matšatši a ile, gomme ke bona nke ke lena le tšilego go mphutha mohlang Lehlagare a mpitša.” (Letl.81).

Polelo yeo e kgonthišiša gore Kgoteledi o amogetše phetogo ya bophelo ka pelo ya gagwe ka moka ka gobane go laetša a lemogile gore Dikgoneng le Mihloti ke batho ba nnete gape bao ba tla mo hlokomelago. Go belegwa ga lesea go šupa go belegwa ga bophelo bjo bofsa gape le lerato ka gare ga lapa la Kgoteledi. Go reela lesea leina la Lehlagare go tlemaganya lešika la Lediga le morafe wa Batsonga.

Ge go akaretšwa go ka thwe pelego ya lesea ke seka seo se emelago phetogo ye e feleletšego ya Kgoteledi ya bophelo bja sebjalebja. Gape e kgokaganya lenyalo la Dikgoneng le Mihloti leo le emelago sebjalebja. Phetogo ya bophelo bja Kgoteledi e kgonne go fetola bophelo bja Thola gore le yena a tlogele mekgwa le ditlwaelo tša segologolo gomme a amogela sebjalebja. Kamogelo yeo ya sebjalebja ka lapeng la Kgoteledi, e gatelelwa ke megokgo ya lethabo yeo e tšholotšwego ke Kgoteledi pele a hlokofala.

Tlhokofalo ya Kgoteledi ke seka seo se emelago go hwa ga nama yeo e bego e fokola, e lego tše di bego di se bohlokwa mo nakong ya sebjalebja. Go šetše moya wa gagwe ka gobane wona ga o hwe. Ka go realo sebjalebja se atlegile, go bolokilwe bogologolo.

7.4.3 Kakaretšo

Lentsoane o ruma mafelelo a thulano yela ya bogologolo le sebjalebja ka go tšweletša phetogo ya bophelo bja Kgoteledi mo mafelelong a kanegelo ye ka ditiragalo tše tharo, e lego bolwetši, Moruti Maphutha le pelego ya lesea. Tiragalo ya bolwetši bja Kgoteledi e šomišwa bjalo ka seka seo se emelago phetogo ye e sa felelago ka botlalo ya bophelo bja Kgoteledi. Tiragalo ya bobedi e nepiša ketelo ya Moruti Maphutha ga Kgoteledi. Gomme yona ke yeo e tiišago phetogo ya pelo ka moka ya bophelo bja Kgoteledi ge a amogela sebjalebja, ke gore e thuša go thekga moya wa Kgoteledi wo o bego o lapišitšwe ke bongangele bja ge a gana go fetoga. Tiragalo ya boraro yona ke ya pelego ya lesea ka lapeng la Dikgoneng. Yona e ruma ditiragalo tše gammogo le kanegelo ye ka boyona. Seo se ra gore e lebane le mafelelo a ditaba. Go ka thwe ke seka sa phetogo ye e feleletšego ya Kgoteledi ya bophelo bjo bofsa bja sebjalebja, mola tlhokofalo ya Kgoteledi yona e le

seka sa go fela ga mathata a bogologolo le go tsoga ga bophelo bja sebjalebja.

7.5 KAKARETŠOMOKA

Kgaolong ye go hlalošitšwe gore sehloa sa kanegelo ya Lentsoane se lebane le mafelelo a maatlakgogedi moo Kgoteledi a apolago kobo ya bogologolo gomme a tsena ka gare ga sebjalebja. Gape sehloa se tšweletše ka dikgato tše pedi, e lego go hlokega ga thulano gare ga Kgoteledi le Dikgoneng ka morago ga go rakwa ga Matšea le kgato ya go ima ga Mihloti. Malebana le tlemollo ya lehuto go ka thwe karolo yeo e nepiša go fetoga ga bophelo bja Kgoteledi ka ditiragalo tše tharo, e lego bolwetši bja Kgoteledi, ketelo ya Moruti Maphutha ka ga Kgoteledi le pelego ya lesea ka lapeng le lefsa la Dikgoneng le Mihloti. Pelego yeo ya lesea ke yona yeo e rumago ditaba tša kanegelo ye. Lentsoane o šomišitše dithekniki tše tharo, e lego phetogonepišo, boipoeletšo le seka go gatelela bohlokwa bja phetogo ya bophelo bja Kgoteledi.

8. KGAOLO YA SESWAI

8.1 THUMO

8.2 MATSENO

Padinyana ye, *Megokgo ya Lethabo*, ke kanegelo ya mathomo ya Lentsoane. Yona e theilwe godimo ga sereto sa gagwe sa go bitšwa, **Re molokomong** (Mokgako 1981: 50). Lentsoane o šomiša lerato leo le lebanego le merafe ye e fapanego go nepiša phetogo ya bophelo. Ke ka fao padinyana yeo e bitšwago kanegelorato ka gobane e bopilwe ka lerato leo le thibelwago ke batswadi ka lebaka la bomorafe, e sego baanegwa ge ba ratana goba mehuta ya lerato.

8.3 KGAOLO YA PELE

Go hlalošitšwe bohlokwa bja kanegelorato mo Sepeding. Gomme bohlokwa bjoo bo tiišwa ke Groenewald (1993:6-8) le Mojalefa (1994: 2) ka go tšweletša mehuta ye mebedi ya dikanegelorato, e lego dikanegelo tša go etiša le dikanegelo tša kwešišano. Phapano ya mehuta ye mebedi yeo ya dikanegelorato e bontšhitšwe ka go hlaloša ka boripana: (i) moko wa ditaba, (ii) thulano, (iii) maatlakgogedi, (iv) baanegwa (iv) tšwetšopele le (iv) tlemollo ya lehuto.

Mabapi le maikemišetšo go bontšhitšwe banyakišiši bao ba šetšego ba sekasekile padinyana ye ya Lentsoane ka boripana. Mojalefa (1995) o akareditše letlalo la diteng fela mola boSerudu (1995) ba ahlaahlile letlalo la thulaganyo fela. Go ya ka tlhalošo ya boMojalefa, go lemogilwe gore kanegelo yeo ga se ya tsinkelwa ka botlalo. Mokgweng wa nyakišišo go

hlalošitšwe go hlaloša le go hlatholla, gore ke mareo a a fapanego: go hlaloša go šupa diphapantšho tša selo seo se hlalošwago mola go hlatholla go gatelela mehola ya diphapantšho tša selo seo se hlalošitšwego.

Nyakišišo ye e hlalošitše ditaetšo tšeo di lebanego le naratholotši ge di lebane le sebopego sa sengwalo ge se na le matlalo a mararo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo. Diteng ke ditaba tšeo mongwadi a di hweditšego di le gona pele a thoma go ngwala sengwalo. Ditaba tšeo di kgokaganywa ke sererwa gore e be taba e tee. Thulaganyo ke tlhamo goba peakanyo ya ditiragalo tšeo di logagantšwego go nepiša maikemišetšo a mongwadi. Letlalo la mongwalelo ga se le hlalošwe ka botlalo ka ge le se le lebane le nyakišišo ye.

8.4 KGAOLO YA BOBEDI

Ge go hlalošwa diteng I, go akareditšwe diteng tša *Megokgo ya Lethabo* le sererwa sa kanegelo yeo, e lego; lerato la merafe ye e fapanego le a ganetšwa.

Malebana le baanegwa go boletšwe gore ba arotšwe ka magoro a mabedi, e lego baanegwagolo le baanegwanyane. Gomme bona ba amanywa ke sererwa. Baanegwagolo ba arotšwe ka mehuta ye mebedi ye, mongangišwa le mongangiši. Mongangišwa ke moanegwa yo a ngangišwago ke mongangiši go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe a go loka mola mongangiši yena e le moanegwa yo a lebanego le go ngangišana le tebanyo ye botse ya mongangišwa. Baanegwagolo bao ba na le tebanyo ye e itšego, yeo e lebanego le sererwa.

Kamano gare ga baanegwagolo le baanegwanyane e laolwa ke lenaneo le le latelago: tebanyo, bokgontšhi, bothuši, boganetši le bothušegi. Go ya ka lenaneo leo, go tšweleditšwe phapano mo go tebanyo, bokgontšhi le bothušegi bja mongangišwa le mongangiši. Mo go bothuši le boganetši go lemogilwe tswalano, ke gore bothuši bja mongangišwa bo swana le boganetši bja mongangiši mola bothuši bja mongangiši bjona bo swana le boganetši bja mongangišwa.

8.5 KGAOLO YA BORARO

Mo go diteng II go ahlaahlilwe ditiragalo tša kanegelo ye, *Megokgo ya Lethabo*, go akaretšwa le tikologo ya yona.

Ditiragalo di arotšwe ka diripa tše pedi, e lego magoro a ditiragalo le ditiragalo (ka botšona). Magoro a ditiragalo ke ona a magolo ao a bopago kanegelo gomme a laolwa ke sererwa ka gobane ke sona seo se lemošwago mehuta ye meraro ya magoro ao, e lego legoro la mathomo, lerato, legoro la gare, kganetšo ya lenyalo le legoro la mafelelo, lenyalo. Tatelano ya ditiragalo tša magoro ao e laolwa gape ke sererwa. Ditiragalo ka botšona ke tše nnyane tšeo di bopago magoro ao a mararo. Kokwane ye bohlokwa yeo go lemogwago ka yona gore ke ditiragalo ka botšona ke phetogo ka gobane e bolela go fetoga ga moanegwa, nako le felo.

Tikologo le yona e arotšwe ka dikarolo tše pedi: nako le felo. Mo go nako go hlalošitšwe mehuta ye meraro, e lego nako ye e itšego, ke gore nako ya go se elege, ya go akanywa; nako ya tša leago, yeo e sa emego felo go tee, e fetogago le mabaka le nako ya ditiragalo, ya go elega gape yeo e tsebjago mo e thomago le mo e felelago gona. Mo go felo go bontšhitšwe lefelo leo baanegwa ba phelago go lona le leo ditiragalo tša sengwalo di diregago gona. Mafelo le ona go swana le ditiragalo a laolwa ke sererwa.

8.6 KGAOLO YA BONE

Kgaolong ye go sekasekilwe **thulaganyo I** yeo go yona go akareditšwego kgopolo ye thulaganyo gore ke tlhopho ya dithekniki ge di amana seng sa tšona. Moko wa ditaba go boletšwe gore ke molaetša wa mongwadi wo a ratago go o tšweletša go mmadi. Wona o na le mohola wo mogolo sengwalong ka gobane o swaraganya ditaba tša thulaganyo gore di be taba e tee gape le go tlemaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane. Ka fao moko wa ditaba wa *Megokgo ya Lethabo* ke phetogo ya bophelo.

Moakanyetšo go boletšwe gore ke lenaneo la dikokwane tša thulaganyo. Mohola wa wona ke go hlopha sengwalo gape le go laola semelo sa molwantšhwa. Malebana le thaetlele go ahlaahlilwe bohlokwa bja yona, e lego go laola maikemišetšo a mongwadi. Kgaolo ye e rumilwe ka tlhalošo ya kokwane ya thulaganyo, e lego kalotaba gore ke matseno a ditaba tšeo di rulagantšwego ke mongwadi ge a thoma go ngwala sengwalo. Bohlokwa bja yona ke go rotoša thulano gare ga baanegwa le go hlola maatlakgogedi. Gape go akareditšwe le tlhalošo ya elemente ya mathomo ya kalotaba, e lego baanegwa. Baanegwa ba thulaganyo ba arotšwe ka dikarolo tše pedi: baanegwathwadi le baanegwathuši. Baanegwathwadi ke molwantšhwa, molwantšhi le mohlohloletši. Gomme bona ba fiwa mediro ye e fapafapanego ya bolwantšhwa, bolwantšhi le bohlohleletši. Ka go realo kamano yeo e tiiša maatlakgogedi gape le go tšwetša pele moko wa ditaba.

8.7 KGAOLO YA BOHLANO

Kgaolo ye e lebane le **thulaganyo II**. Mo go yona go tsinketšwe semelo sa molwantšhwa le molwantšhi. Go ya ka moakanyetšo wa kanegelorato, molwantšhwa (Dikgoneng) ke motho wa maemo a mabotse gape wa go hloka

bofokodi. Semelo sa molwantšhwa (Dikgoneng), se hlalošitšwe go ya ka diphapantšho tša mehuta ye mebedi, e lego diphapantšhotshwanelo le diphapantšhotlaleletšo. Go ya ka diphapantšhotshwanelo tšeo di hlalošago semelo se sebotse sa Dikgoneng go thwe ke bokgoni, boitshwaro le bothakga. Gomme diphapantšhotlaleletšo tšona go boletšwe gore ke tlhompho, lethabo, go se itefeletše le kwelobohloko. Mohola wa diphapantšhotlaleletšo ke go tswalanya mmadi le molwantšhwa. Lentsoane o gatelela semelo seo sa molwantšhwa, Dikgoneng, ka go šomiša dithekniki tše nne, e lego phapantšho, boipoeletšo, phetogonepišo le seka.

Semelo sa molwantšhi, Kgoteledi, se hlokometšwe go ya ka diphapantšhotshwanelo fela. Moakanyetšo o re molwantšhi ke motho wa maemo gape wa bofokodi. Lentsoane o tšweletša molwantšhi, Kgoteledi, bjalo ka motho wa go hloka bofokodi. O šomiša thekniki ya moriti, Thola, e lego moemedi wa molwantšhi, Kgoteledi, ke gore o emela mediro ka moka yeo e sa lokago ya molwantšhi. Diphapantšho tšeo di hlalošago maemo a mabotse a Kgoteledi ke tlhompho, mekgwa, boitsholo le kwano.

8.8 KGAOLO YA BOSELELA

Ge go sekasekwa **thulaganyo III** go hlalošitšwe gore ditiragalo tša kalotaba di thulantšha mahlakore a mabedi, e lego la go loka le la go se loke. Tiragalo ye kgolo ya padi ya Lentsoane ke ya thulano gare ga molwantšhwa, Dikgoneng (go loka) le molwantšhi, Kgoteledi (go se loke). Thulano yeo ya bona e bohlokwa ka gobane ke fao maatlakgogedi a thomago gona. Lentsoane o tšweletša dithulano tšeo di swanago gape di fetanago ka maatla mo go kalotaba ka go šomiša dithekniki tše tharo, e lego boipoeletšo, moriti le phapantšho.

Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše pedi, nako le felo. Nako ya kanegelo ya Lentsoane e lebane le karolo e tee fela, e lego nako ya tshwanelo. Nako ya atmosfere le nako ya seka ga di tšwelele gabotse ka gobane padinyana ye e nepiša lerato. Mabapi le felo go sekasekilwe mafelo a mabedi, e lego lefelo la tshwanelo le lefelo la seka. Lefelo la atmosfere ga le bonagale gabotse ka gore khuduego ya kanegelo yeo ga se ya go tšhoša, ke ya lerato.

Tšwetšopele e bohlokwa ka gore e godiša maatlakgogedi gape le go tšwetša pele moko wa ditaba. Ka go realo tšwetšopele ya *Megokgo ya Lethabo* e bopilwe ka maeto a mabedi a bohlokwa a go se lekane ka maatla, e lego leeto la Kgoteledi la go ya Bopedi le leeto la Dikgoneng la go ya go Bareng le Matšea. Leeto la Kgoteledi ke le letelele ka gobane le lebane le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi mola leeto la Dikgoneng e le le lekopana ka lebaka la gore le tiiša phetogo ya bophelo bja bogologolo le bja sebjalebja. Lentsoane o dirišitše dithekniki tše di fapafapanego, e lego seka, phetogonepišo, go akgofiša nako, phapantšho, boipoeletšo, tekolapejana, tharano le go diegiša nako go godiša maatlakgogedi ao a thulano ya bogologolo le sebjalebja. Godimo ga moo Lentsoane o šomišitše thekniki ya boipoeletšo go feta tše dingwe go tšweletša thulano ya bogologolo le sebjalebja yeo e nepišago phetogo ya bophelo.

8.9 KGAOLO YA BOŠUPA

Mo go thulaganyo IV go hlalošitšwe sehloa ge e le magomo a maatlakgogedi ale a hlotšwego ke thulano ya bogologolo le ya sebjalebja. Sehloa se arotšwe ke dikgato tše pedi, e lego go hlokega ga thulano gare ga Dikgoneng le Kgoteledi ka morago ga go rakwa ga Matšea gape le go ima ga Mihloti. Tiragalo ya go ima ga Mihloti go thwe ke sehloa sa kanegelo ye ya Lentsoane.

Tlemollo ya lehuto e lebane le phetogo ye e tletšego ya bophelo bja Kgoteledi. Lentsoane o tšweletša kamogelo ya Kgoteledi ya phetogo ya bophelo bja sebjalebja ka ditiragalo tše tharo, e lego; tiragalo ya pele ya bolwetši bja Kgoteledi, ke yeo e sa felelago ka botlalo. Tiragalo ya bobedi e bolela ka ga ketelo ya Moruti Maphutha ka lapeng la Kgoteledi ke gore ke phetogo ye e feleletšego ya bophelo bja Kgoteledi. Tiragalo ya boraro ya pele go ya lesea ka lapeng la Dikgoneng e bohlokwa ka gobane ke tlemollo ya lehuto ya *Megokgo ya Lethabo*, ke gore ke mafelelo a thulano ya bogologolo le sebjalebja.

Tlhokofalo ya Kgoteledi ke seka seo se emelago phedišo ya mathata ka moka a bogologolo, le go šala go phela ga sebjalebja. Thulaganyo e rungwa ke tiragalo ye ya go hlokofala ya Kgoteledi ka gore e šupa gore sebjalebja se atlegile.

8.10 LERATO DINGWALONG TŠA SEPEDI

Ditaba tšeo di lebanego le thaetlele ya nyakišišo ye, ke tša lerato. Ke ka fao go thwego *Megokgo ya Lethabo* ke mohuta wo mongwe wa kanegelorato. Lerato leo Lentsoane a bolelago ka lona ke la merafe ye e fapanego la go ganetšwa ke batswadi. Bangwadi ba bangwe ba Sepedi le bona ba ngwadile ka ga lerato. Ka lebaka leo go ya go akaretšwa ditaba tšeo di nepišago lerato mo mehuteng ye e filwego ya dikanegelorato. Go tlo tsopolwa mohlala o tee o tee mo mohuteng wo mongwe le wo mongwe:

(i) Lerato la nnete:

- (a) Le le tiilego, *Noto ya Masogana* (Tsebe).
- (b) La go nyakišiša molato wa bosenyi, *Nnete Fela* (Kekana).

(c) La go timelelana, *Dikolong tše di phagamego: Mononi* (Dolamo).

(ii) **Lerato le le ganetšwago ke batswadi ka lebaka la:**

(a) Lehloyo, *Šaka La Pelo Ga le Tlale* (Serudu).

(b) Bomorafe, *Megokgo ya Lethabo* (Lentsoane).

(i) **Lerato la nnete**

(a) *Noto ya Masogana*

Tsebe o rera ka lerato mo go diteng tša kanegelo ya gagwe. Lerato leo go ka thwe ke la nnete gare ga baanegwagolo ba babedi ba, Lesibana le Mamahlo. Bonnete bjoo bo lemogwa ka ge le thoma ka kwano gare ga bona ge Lesibana a tshepiša Mamohla gore a ka se mo hlanogele. Lona le senywa ke ge Lesibana a eya Makgoweng go ya go šomela tšhelete ya magadi, gomme a dira tša go se loke. Tsebe o le fapantšha le lerato la bofora gare ga Mosadinyana le Dikwata, gare ga Lesibana le Nora kua Gauteng le gare ga Mamahlo le Lešala. Lesibana ge a le Gauteng mediro ya gagwe ya go se loke e mo iša kgolegong. Tshokologo ya gagwe ge a etšwa kgolegong e mo fetošā motho wa go loka go swana le mathomong ge a tloga gae, ke gore a lemoga gore Mamahlo ke moratiwa wa nnete. Ka go realo lenyalo la Lesibana le Mamahlo le kgonthišiša taba ya gore lerato la bona ke la nnete, leo go ka thwego ke la monna le mosadi.

Mo go thulaganyo, Tsebe o lemoša babadi molaetša wo o rego, lerato le le tiilego gare ga Lesibana le Mamahlo le kgonne go tšwelela gare ga mathata. Kgotlelelo ya Mamahlo mafelelong e mo tswaletše katlego.

(b) *Nnete Fela*

Kekana o bolela ka lerato la nnete, e lego la motswadi le ngwana, gare ga Morena Noko le morwedi wa gagwe, Bubbles, le lerato la monna le mosadi, gare ga Ariel le Bubbles. Lerato la Ariel le Bubbles ke la nnete ka gobane le godiša maatlakgogedi a nyakišišo ya sephiri sa sindikheithi. Gape le fapana le lerato la bofora leo le fedilego gare ga Ariel le Julia le gare ga Bubbles le Kwena. Tšhomišo ya lerato mo kanegelong ye ya Kekana e bohlokwa ka gobane mafelelong nnete ya sephiri seo e kgonne go utollwa, gomme Ariel a nyala Bubbles.

Moko wa ditaba wa kanegelo ya Kekana o lebane le tharollo ya mathata. Kekana o dirišitše lerato gare ga Ariel le Bubbles go raraganya ditaba gore maatlakgogedi a nyakišišo ya molato wa bosenyi a kgone go golela pele.

(c) *Dikolong tše di phagamego*

Dolamo o šomiša lerato la nnete, leo le tukago bogale gare ga moithuti, Kgakeng, le morutišigadi wa kgarebe, Mosa. Lerato la bona le be le gola letšatši le lengwe le le lengwe ge ba gahlana. Bona ka bobedi ba dirile dikholofedišo tša gore ba tlo aga motse ge Kgakeng a fetša dithuto tša gagwe tša borutiši. Kgakeng ge a sena go fetša dithuto tša gagwe, o hweditše mošomo kua Mangaung, Mosa le yena a ya go šoma kgauswi le Polokwane. Baratani ba ile ba timelelana, gwa šala fela lerato la nnete ka dipelong tša bona. Taba yeo e tiišwa ke ge Kgakeng a ngwalela Mosa lengwalo gomme bagolo ba sekolo mo lengwalong leo, ba ngwala “unknown”. Ka tsela yeo go ka thwe lerato la Kgakeng le Mosa ke la nnete ka gobane ba arogane ba sa ratana.

Mo go thulaganyo, Dolamo o tšweletša lerato leo le felelago ka go timelelana gare ga Kgakeng le Mosa ka lebaka la go aroganywa ke mešomo.

(ii) **Lerato le le ganetšwago ke batswadi**

(a) *Šaka La Pelo Ga le Tlale*

Serudu mo go diteng o bolela ka lerato gare ga morwa wa Koribana, Matsobane, le morwedi wa Matuba, Mmakoma. Baratani ba babedi bao ba na le tebanyo ya go aga motse. Lerato la bona le thibelwa ke batswadi ba bona ka gobane ba sa kwane go tloga kgale ka taba ya go baka tšhemo. Lehloyo la batswadi ba Mmakoma go lapa la Koribana le ba gapeletša gore ba kgethele Mmakoma lesogana ka lapeng la Mabele, e lego Thapudi, ka gobane ke lapa la bahumi. Mmakoma ge a sena go lemoga gore o palelwa ke go nyalwa ke lesogana leo a le ratago, o ipolaya ka go itahlela ka nokeng. Matsobane le yena a itahlela ka nokeng yeo gammogo le Thapudi yoo ba wetšego gotee ge ba lwela Mmakoma.

Serudu o nepiša lehloyo gare ga batswadi gore ke phošo go thibela lenyalo la bana ba bona, Matsobane le Mmakoma, ka baka la diphapano tša bona. Kanegelo ya gagwe e felela ka masetlapelo ka gore baratani ba babedi bao ga se ba tšwelela tebanyong ya bona ya lenyalo, ba hlokofetše. Batswadi ba Mmakoma ba gatelela mekgwa le ditlwaelo tša setšo sa bogologolo ka lebaka la gore ba nyaka go kgethela ngwana wa bona monna, Thapudi. Ka lebaka leo segologolo se paletšwe ke go atlega.

(b) *Megokgo ya Lethabo*

Lentsoane, go swana le Serudu, o gatelela lerato leo le ganetšwago ke batswadi, eupša yena o nepiša kgethologanyo ya merafe. Seo se ra gore Kgoteledi o gana ge morwa wa gagwe, Dikgoneng, a nyala Mihloti ka gobane ke kgarebe ya Motsonga. Yena o thulana le Dikgoneng ka taba yeo ka gore o rata go mo kgethela kgarebe ya Mopedi. Thulano yeo ya setšo le ditlwaelo tša bogologolo le sebjalebja e godiša maatlakgogedi. Mafelelong go atlegile sebjalebja, Dikgoneng le Mihloti ba agile motse. Ka go realo Lentsoane o kgethile lerato leo le lebanego le phetogo ya bophelo, ke gore go fapana ga merafe gore go nepišwe phetogo yeo. Lerato leo le fetoga seswantšho, e lego bophelo bja bogologolo ge bo fetoga bja sebjalebja.

Go ka rungwa ka gore bangwadi ba go fapana ba; Tsebe, Kekana, Dolamo, Serudu le Lentsoane ba šomiša sererwa sa go swana, e lego lerato. Gomme lerato leo ba le šomiša go tšweletša melaetša ye e fapafapanego. Ka tsela yeo go ka thwe Lentsoane o atlegile go lemoša setšhaba sa gabo sa Bapedi gore merafe e šele ke batho go swana le bona, ke gore ke molokomong. Gape o kgonne go ba bula mahlo gore lerato la mmakgonthe ga le hlaole gape ga le tsebe mellwane ya merafe, mmala, leloko goba polelo. Lesogana le swanetše go ikgethela mosadi mo le ratago gona ka gobane mmapelo o ja serati, senyakelwa ga a se rate. Seo se ra gore mehla le mabaka di fetogile, kgethologanyo ya merafe ga e age setšhaba, eupša e a se šwalalanya.

9. BIBLIOKRAFI

A. SENGWALO SA MATHOMO

1. Lentsoane, H.M.L. 1992. *Megokgo ya Lethabo*. Pretoria: De Jager-Haum.

B DINGWALO TŠA TLALELETŠO

1. Abrams, M.H. 1981. *A Glossary of Literary Terms*. New York: Rinehart and Wiston.
2. Abrams, M.H. 1985. *A Glossary of Literary Terms*. New York: Rinehart and Winston.
3. Altenbernd, L. le Lewis, L.L. 1966. *A Handbook for the study of Drama*. New York: Macmillan Publishing Co.
4. Bal, M. 1980. *De theorie van vertellen en verhalen*. Muiderberg: Dick Coutinho.
5. Baldick, C. 1990. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. New York: Oxford University Press.

6. Barret, H.C. (in Lawson, J.H.) 1965. *Theory and Technique of playwriting*. New York: Hill and Wang.
7. Beckson, K. Le Gang, A. 1995. *Literary Terms*. Canada: The Noonday Press, Harper Collins.
8. Brooks, C. et al. 1975. *An Approach to Literature* Englewood Cliffs: Prentice Hall Inc.
9. Chatman, S. 1978. *Story and Discourse*. Itacha and London: Cornell University Press.
10. Cohen, B.B. 1973. *Writing about literature*. Glenview Illinois: Scott, Foresman and Company.
11. Conradie, P.J. 1974. *Hoe om 'n drama te ontleed*. Kaapstad: Academica Blokboeke.
12. Conradie, P.J. 1981. *Hoe om 'n drama te ontleed*. Pretoria: Academica.
13. Cuddon, J.A. 1991. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Brazil: Blackwell Publishers.

14. Cuddon, J.A. 1998. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory* (4th Edition). Oxford: Blackwell Publishers.
15. Culler, J. 1972. *Structuralist Poetics*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
16. Dolamo, E.R. 1962. *Mononi*. Pretoria: J.L. Van Schaik.
17. Forster, E.M. 1927. *Aspects of the Novel*. London: Edward Arnold.
18. Fowler, A. 1982. *Kinds of Literature*. Oxford: Clarendon Press.
19. Fowler, R. 1991. *A Dictionary of Modern Critical Terms*. London and New York: Routledge and Kegan Paul.
20. Genette, G. 1980. *Narrative Discourse*. Oxford: Basil Blackwell.
21. Groenewald, P.S. 1976 *Studies in Bantoetale*. Jaargang.
22. Groenewald, P.S. 1991. *Sesotho sa Leboa B.A. (Honase) Dingwalo*. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.

23. Groenewald, P.S. 1992. *Sesotho sa Leboa B.A. (Honase) Dingwalo*. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
24. Groenewald, P.S. 1993. *Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 1*. Pretoria: Via Afrika.
25. Groenewald, P.S. 1993. *Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 2*. Pretoria: Via Afrika.
26. Gróve, A.P. 1957. *Beskouings oor Poësie*. Pretoria: JL Van Schaik.
27. Heese, M. le Lawton, R. 1988. *The New Owl Critic: An Introduction to Literary Criticism*. Cape Town: Nasou.
28. Heese, M. le Lawton, R. 1993. *The New Owl Critic: An Introduction to Literary Criticism*. Cape Town: Nasou.
29. Holman, C.H. 1972. *A Handbook to Literature* United States of America: The Bobbs-Merill Company.
30. Kekana, M.A. 1990. *Nnete Fela*. Johannesburg Educum Publishers.

31. Kerouac, J. (in Groenewald, P.S.) 1993. *Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 2*. Pretoria: Via Afrika.
32. Kriesteva, J. 1980. *Desire in language. A Semiotic Approach to Literature and Art*. Oxford: Basil Blackwell.
33. Lazarus, A. le Smith, H.W. 1971. *A Glossary of Literature and Composition*. Illinois. Urbana University Press.
34. Lazarus, A. le Smith, H.W. 1983. *A Glossary of Literature and Composition*. Illinois: Urbana University Press.
35. Lekganyane, E.M. 1997. *Noto ya Masogana : Padi ya Boitshwaro*. Thesese ya M.A., Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
36. Lentsoane, H.M.L. 1996. *Mokgako*. Pretoria: J.L. Van Schaik.
37. Lerner, L. 1979. *Love and Marriage, literature and its social context*. London: Arnold.
38. Lotman, J.M. 1968. *Lektsii Po Strukural'noi Poetike*. Providence Rhode, Island: Brown University Press.
39. Lucas, F.L. 1974. *Style*. London: Casell and Company.

40. MacDonell, H.C. et al. 1979. *Literature and Life*. Illinois: Scott and Foresman and Co.
41. Maibelo, J.R. et al. 1994. *Direti tše nne*. Randburg: Vivlia Publishers.
42. Maila, R.A. 1997. *Tshekatsheko ya a mo swina Ngwanana' thakana!* Thesese ya M.A., Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
43. Magapa, N.I. 1997. *PM Lebopa. Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa*. Thesese ya MA Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
44. Madden, D. 1980. *A Premier of the Novel: For readers and writers*. New Jersey and London: The Scarecrow Press.
45. Marggraff, M.M. 1994. *The Moral Story in Zulu (1930-1955)*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
46. Marggraff, M.M. 1996. *A study of style DBZ Ntuli's Ucingo*. Thesese ya Bongaka, Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.

47. Maxwell-Mahon, W.D. 1979. *Content and Style: A prose reader*. Johannesburg: McGraw-Hill.
48. Mohlala, M.J. 1994. *Tshekatsheko ya Di sa re šaletše monaganong*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
49. Mojalefa, D.D. 1994. *Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
50. Mojalefa, M.J. 1993. *Tshekatsheko ya Sebilwane bjalo ka thetokanegelo*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
51. Mojalefa, M.J. 1995. *Ntlhahle ya Pele (BA) Sepedi 102*. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
52. Mojalefa, M.J. 1995. *Ntlhahle ya Bobedi (BA) Sepedi 202*. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
53. Mojalefa, M.J. 1996. *Ntlhahle ya Boraro (BA) Sepedi 303*. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.

54. Mojalefa, M.J. 1997. *Ntlhahle III (BA) Sepedi 302*. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
55. Mosidi, M.H. 1994. *Khuetšo ya OK Matsepe Go Bangwadi Ba Sesotho sa Leboa*. Thesese ya M.A. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
56. Motuku, H.Z. (in Groenewald P.S.) 1993. *Thutadingwalo Sesotho sa Leboa 2*. Pretoria: Via Afrika.
57. Murry, F.M. 1996. *The Problem of style*. London: Oxford University Press
58. Nash, T. in Holman. C.H. 1960. *A Handbook to Literature*. United State of America: The Odyssey Press, Inc. New York.
59. Polhemus, R.M. 1990. *Erotic Faith*. Chicago: University of Chicago Press.
60. Potter, J.L. 1967. *Elements of Literature*. New York: The Odyssey Press Inc.
61. Preminger, A. et al. 1967. *Elements of Literature*. New York: Princeton University Press.

62. Pretorius, W.J. le Swart, J.H.A. 1983. *Teaching African Literature: A theoretical and methodological Introduction*. Pretoria: Unisa.
63. Prince, G. 1987. *A Dictionary of Narratology*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
64. Ramokgopa, H.H. (in Groenewald, P.S.) 1993. *Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 2*. Pretoria: Via Afrika.
65. Rimmon-Kenan, S. 1983. *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. London and New York: Methuen.
66. Serote, J.I. 1945. *Molato*. Bloemfontein: Via Afrika
67. Serudu, S.M. et al. 1980. *Northern Sotho I Guide 3*. Pretoria: Unisa.
68. Serudu, S.M. 1989. *Koketšatsebo*. Pretoria: De Jager Haum.
69. Serudu, S.M. 1989. *Šaka La Pelo Ga le Tlale*. Pretoria: Palm.
70. Serudu, S.M. et al. 1990. *Northern Sotho Only Study Guide for NSE203-Y*. Pretoria: Unisa.

71. Serudu, S.M. et al. 1995. *Northern Sotho Only Study Guide for NSE203-Y*. Pretoria: Unisa.
72. Shipley, J.T. 1979. *Dictionary of World Literary Terms*. Boston: The Writer Inc.
73. Shole, S.J. 1988. *Mefama ya diterama tsa Setswana*. Pretoria: JL Van Schaik.
74. Simpson, J.A. le Weiner, E.S.C. 1989. *The Oxford English Dictionary, Vol. XVIII*. Oxford: Clarendon Press.
75. Strachan, A. 1988. *“Uthingo Lwenkosazana” van DBZ Ntuli: ‘n Narratologiese ondersoek*. Thesese ya Bongaka. Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.
76. Thobakgale, R.M. 1996. *Tshekatsheko ya dikanegelokopana ka SN Nkadimeng*. Thesese ya M.A. Pretoria. Yunibesithi ya Pretoria.
77. Tsebe, D.G.P. 1954. *Noto ya Masogana*. Thandapers: King William’s Town.
78. Van Luxemburg, J. 1988. *“Uthingo Lwenkosazana” van DBZ Ntuli: ‘n Narratologiese ondersoek*. Thesese ya Bongaka Pretoria: Yunibesithi ya Pretoria.

79. Von Wilpert, G. 1969. *Sachwörterbuch der Literature*.
Stuttgart: Alfred Kröner verlag.
80. Wales, K. 1989. *A Dictionary of Stylistics*:
England: Longman Group
Limited.
81. Wilsmore, S.R. 1987. The role of Titles in Identifying
Literary Works. *Journal of
Aesthetics and Art Criticism, Vol
45*.
82. Winks, R. 1980. *Detective Fiction*. (A collection
of critical Essays). New Jersey:
Prentice Hall Inc.
83. Yelland, H.L. et al. 1984. *A Handbook of Literary Terms*.
London: Angus and Robertson
Publishers.
84. ----- 1985. *Testamente ya Kgale*. Cape: CTP
Book Printers.

Lentsoane uses the title of his narrative to highlight the theme. Special attention is paid to this. The suspense is captured in the clash between the traditional attitude to life held by the Bapedi and the modern philosophy of life held by the younger generation.

Lentsoane effectively uses the concept of a journey to convey his message to his reader. The visit of the antagonist Kgoteledi to the homeland is especially important in this regard, as her family there is conservative and thus strongly supports her actions. But it is also here that she becomes aware of change. Other important techniques used by Lentsoane are: contrast, symbolism, shifting of focus, mirror-images, naming, summary and retardation, foreshadowing, but also the reference to related matters. This latter technique has an important emphasising function.

Although conflict is emphasised all the time, the climax is reached with the announcement that Mihloti, Dikgoneng's girlfriend, is pregnant. The mother (and therefore also the rest of the family) hereby accept that change has also become part of their lives. Kgoteledi comes to terms with the situation and passes away.

Key concepts

1. Love story
2. Technique
3. Essential characteristic
4. Supplementary characteristic
5. Title
6. Topic
7. Journey
8. Theme
9. Traditional way of life
10. Modern way of life

OPSOMMING

In hierdie verhandeling word Lentsoane se novelle, *Megokgo ya Lethabo*, as 'n liefdesverhaal beskryf waarin die liefdesverhouding tussen die minnaars nie deur die jongman se familie goedgekeur word nie, omdat die jong meisie lid van 'n ander etniese groep is. Die beskrywings model wat vir die ondersoek gevolg word, is 'n aangepaste narratologiese model. Boonop word slegs twee van die struktuurlae ondersoek, nl. die inhouds- en die samestellingslae.

In die beskrywing van die inhoudslaag is die vier epiese elemente, karakter, handeling, tyd en plek, noukeurig nagegaan, en t.o.v. die onderwerp wat die outeur gekies het, beskryf. Die onderwerp bepaal die onderlinge verhouding tussen die verskillende karakters, en verdeel die handeling in drie groot aksiekategorieë, t.w. die liefdesverhouding, die besware van die jongman se familie, en die uiteindelijke troue. Die tydsbegrip word omskryf in terme van 'n tydstip, tydsverloop en tydsomstandighede.

Vir die beskrywing van die samestellingslaag van die werk is daar twee kernbegrippe wat uitgelig word, nl. die temabegrip en die tegniek begrip wat 'n verhoudingsbegrip is en nie eenduidig in verwysing is nie. Die tema wat hier vooropgestel word, is dié van verandering, en slaan op die voortdurende verandering in die lewe van mense en kulture. Die karakter van die protagonis, Dikgoneng, word in terme van noodsaaklike en bykomende kenmerke beskryf. Die noodsaaklike kenmerke hou met die verhaalsoort of genre verband, terwyl die outeur met die bykomende kenmerke sy leser tot vereenselwiging met die protagonis oorhaal. Die antagonis word slegs t.o.v. die noodsaaklike kenmerke beskryf.

Lentsoane gebruik die verhaaltitel as 'n belangrike outeursmiddel om die tema van sy werk na vore te bring. Besondere aandag word hieraan afgestaan. Die spanningselement lê opgevang in die botsing tussen die tradisionele lewensopvatting van die Bapedi en die moderne lewensbeskouing van die jong geslag.

Lentsoane maak effektief van die reisbegrip gebruik om sy boodskap aan sy leer tuis te bring. Hier is dit veral die antagonis, Kgoteledi, se besoek aan die tuisland, wat belangrik is, omdat haar familie daar behoudende mense is, en haar dus in haar saak sterk steun. Maar dis dan ook hier waar sy van verandering bewus raak. Belangrike ander tegnieke wat Lentsoane gebruik, is kontrastering, simboliek, fokusverskuiwing, spieëlbeeldstelling, naamgewing, tydsversnelling en vertraging, vooruitskouring, maar veral die verwysing na verwante geleenthede wat 'n sterk beklemtoningsfunksie het.

Hoewel konflik deurentyd aan die orde is, word die hoogtepunt met die aankondiging bereik dat Mihloti (Dikgoneng se nooi) swanger is. Die moder (en daarom ook die res van die familie) aanvaar hiermee dat verandering ook deel van hulle lewens geword het. Kgoteledi berus haar hierin en sterwe.

Kernbegrippe

1. Liefdesverhaal
2. Tegniek
3. Noodsaaklike kenmerk
4. Bykomende kenmerk
5. Titel
6. Onderwerp
7. Reis
8. Tema
9. Tradisionele lewensopset
10. Moderne lewensopset